

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра нової та новітньої історії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему:

**Американо-радянські відносини в період президентства Д. Ейзенхауера
(1953-1961 рр.)**

Виконала: студентка IV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки
(спеціальності) 032 «історія та
археологія»
Ганжа Станіслава Миколаївна

Керівник: доцент, канд. іст. наук
Чернявський Л. С.

Рецензент: канд. іст. наук, доцент
Страшнюк С.Ю.

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Американо-радянські відносини по закінченню Другої світової війни і до початку 50-х рр. XX ст.....	14
1.1 Становище США на міжнародній політичній арені на початку 50-х років.....	14
1.2 Президентська виборча компанія Д. Ейзенхауера 1952 р. Становлення зовнішньої політики США при новому президентові.....	26
Розділ II. Період першого терміну президенства Д. Ейзенхауера (1953-1957 рр.).....	41
2.1 Кризи холодної війни: польський та угорський жовтень 1956 р. та їх вплив на американо-радянські відносини.....	41
2.2 Суецька криза: мистецтво політичної гри головних акторів холодної війни.....	58
2.3. Доктрина Ейзенхауера та її реалізація.....	67
Розділ III. Політичні засади США щодо СРСР у роки другого терміну адміністрації Д. Ейзенхауера.....	79
3.1. США, СРСР та Тайванська криза 1958 р.....	79
3.2 Перший штучний супутник Землі –початок безпрецедентної гонки озброєнь.....	90
3.3 Офіційний візит Хрущова в США в 1959 р. та його наслідки.....	98
Висновки.....	106
Перелік використаних джерел та літератури.....	110

Вступ

50 ті роки в США стали періодом правління адміністрації Дуайта Ейзенхауера. Як і будь-яка новообрана адміністрація США, команда тридцять четвертого президента в перші місяці своєї роботи головним завданням бачила вибудовування власних пріоритетів щодо розвитку країни та вирішенні найважливіших проблем. Однією з таких проблем стали напружені відносини з Радянським Союзом та країнами соціалістичного табору, які на думку нової адміністрації створювали «найвищу загрозу» для національної безпеки. Адміністрації Дуайта Ейзенхауера необхідно було визначити цілі та змінити методи проведення зовнішньої політики, зробивши її менш витратною та ефективнішою аби «стримати» зовнішню загрозу.

Актуальність теми обумовлена сьогоdnішніми напруженими дипломатичними відносинами між США та Росією, які вкрай негативно впливають на світову політичну ситуацію і в цілому є відголосками конфронтації минулого. Адже колишні противники не змогли встановити відносини для повноцінного міжнародного партнерства та мирного співіснування.

Тепер вже американо-російські відносини мають вектор спрямований на протистояння на міжнародній політичній арені і станом на сьогодні інтерес до проблем взаємовідносин обох країн зростає в очах міжнародної політичної спільноти, тому що Росія і США не лише країни з великим економічним ресурсом та політичним впливом, а й з найбільшим ракетно-ядерним потенціалом. Саме тому відносини між двома країнами досі залишаються ключовими у світовій політиці.

Оскільки той період характеризується в історії періодом «відлиги» та певною мірою нормалізацією відносин між двома наддержавами, то дослідження нашої теми дозволяє проаналізувати політичні дії та методи, які використовувала адміністрація Дуайта Ейзенхауера для подолання викликів та

криз, які виникли між країнами соціалістичного табору та США у 50-х роках ХХ ст., що схожі на ті, які існують в наш час.

З початком повномасштабного вторгнення 2022 року Росії в Україну дана тема набуває ще більшої актуальності. В сучасних умовах статус та положення України визначається трьома суб'єктами: США, Росія та Європейський Союз. Тому, можна сказати, що подальша доля України напряму залежить від розвитку сьогоденних американо-російських відносин. В теперешній час на міжнародній політичній арені Російська Федерація виступає на правах правонаступника Радянського Союзу наслідуючи політичні доктрини ведення зовнішньої політики, що ускладнює нормалізацію та стабілізацію американо-російських відносин. Цей аспект актуалізує дослідження в сучасній історії.

Об'єктом дослідження даної теми є американо-радянські відносини в роки президенства Д. Ейзенхауера.

Предметом дослідження вплив зовнішньої політики США та СРСР за часів президенства Д. Ейзенхауера на міжнародну політичну ситуацію.

Хронологічні рамки дослідження обумовлені періодом президенства Дуайта Ейзенхауера з 1953 року до 1961 рік. Нижня межа визначається часом, коли Дуайт Ейзенхауер вперше став президентом США. Верхня межа – рік коли на пост президента США був обраний Джон Кеннеді. Д. Ейзенхауер покинув Білий дім та залишив політичну кар'єру назавжди. В дипломній роботі також описуються події, що відбувались до зазначених хронологічних рамок для повного розкриття передумов та першопричин становлення американо-радянських відносин періоду холодної війни.

Історіографія. Історіографічну базу умовно можна поділити на українську, російську та західну історіографію. З української сучасної історіографії варто виділити працю Іваницької О.П. «Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002)»¹. Ця робота дає змогу дослідити та вивчити основний перебіг подій в соціально-культурному,

¹Іваницька О. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Вінниця : Фоліант, 2003. 560 с.

економічному та політичному житті Європи та Америки. Зокрема, зрозуміти становлення політичних міжнародних відносин у післявоєнному світі та подальший розвиток протистояння двох провідних країн світу - Америки та Радянського Союзу. Завдяки цій роботі було можливо дослідити причини та наслідки повстань, революцій та криз, які безпосередньо впливали на хід холодної війни.

Також, з української історіографії варто відзначити біографічну енциклопедію: «Американський президенціалізм: інститут глави держави в США у персоналіях від зародження до сьогодення»¹. Праця допомагає простежити хронологію становлення інституту президенства США. В контексті дипломної роботи, робота допомогла дослідити розвиток та зміни американської міжнародної політики під час президенства Д. Ейзенхауера.

До другої віднесені російські праці з історії радянсько-американських відносин в післявоєнний час, які дають цілісне уявлення про характерні риси та аспекти зовнішньої політики обох країн в досліджуваній період, особливу увагу в дослідженні теми американо-радянських відносин варто приділяти сюжетам становлення та еволюції біполярності. Особливе значення у цьому контексті займає робота «Системна історія міжнародних відносин 1918-2003» А. Д. Богатурова.²

Варто відзначити монографію «Перші заморозки. Радянсько-американські відносини у 1945-1950 рр.»³. Чи не перша опублікована в пострадянський час монографія, що спробувала пояснити причини та хід загострення конфронтації між СРСР і США після завершення Другої

¹ Бабкіна О., Дерев'янка С., Требін М. П. Американський президенціалізм: інститут глави держави в США у персоналіях від зародження до сьогодення / ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ, 2018. 369 с.

² Богатуров А.Д. Системная история международных отношений 1918-2003 / ред.: Арбатов Г.А, Барановский В.Г. М : Институт Мировой Экономики и международных отнош. РАН, 2003. Т. 3. С.642

³ Батюк В., Евстафьев Д. Батюк В. Первые заморозки. Советско-американские отношения в 1945-1950 гг. Москва : Московское отделение Российс. науч. фонда / Российское университетское издательство, 1995. 287 с.

світової війни 1945 р. Головним аспектом дослідження є початковий період «холодної війни», тому в контексті дипломної роботи це дало змогу дослідити розставлення геополітичних сил на післявоєнній арені, вплив політики Трумена та центральноєвропейської кризи 1948-1949 рр., на американо-радянські відносини.

Важливою роботою, в контексті історії періоду «холодної війни» є праця «Від Потсдама до Мальти» Ілієвського Н.В.¹ У книзі зроблено важливі акценти на аналізі сутності холодної війни, з'ясуванні її причин, характеру та історичного значення, джерел та умов виникнення. Розглянуто історіографію проблеми; зародження, визрівання, розвиток та закінчення холодної війни, її основні кризи.

Щодо західної історіографії, можна виділити працю Георгія Мітровіча,² де він спираючись на нещодавно розсекречені документи США, розкриває низку раніше невідомих таємних операцій, які були здійснені при адміністраціях Трумена та Ейзенхауера. В контексті дипломної роботи завдяки книзі можна зробити висновок, що саме шляхом агресивного використання психологічної війни офіційні особи прагнули спровокувати політичну кризу серед ключових радянських лідерів, розпалити націоналістичну напруженість у СРСР та спровокувати заворушення у Східній Європі.

Однією з найважливіших робіт західної історіографії, яка досліджує міжнародні політичні відносини є «Дипломатія» Генрі Кіссінджера³. Можу відзначити, що цінність цієї роботи полягає в тому, що сам автор був свідком та безпосереднім учасником подій, які він описував в книзі. Генрі Кіссінджер працював в командах кількох

¹ Илиевский Н.В. Холодная война. От Потсдама до Мальты / ред. Т. Ф. Зарецкая. 2-е изд.. Москва : Институт экономичес. стратегий, 2014. Т. 2. 582 с.

² Mitrovich G. Undermining the Kremlin. America's Strategy to Subvert the Soviet Block, 1947–1956. L.: Cornell University Press, 2000. 123 p.

³ Киссинджер Г. Дипломатия / пер. з англ В. В. Львова. Москва : Ладомир, 1997. 848 с.

президентів Америки, що дало йому змогу приймати участь у становленні та розвитку зовнішньої політики США. Завдяки цій праці, в своїй дипломній роботі я мала змогу дослідити та вивчити американську ідею та підхід до своєї зовнішньої політики у період холодної війни. У вивченні певного періоду американо-радянських відносин важливим аспектом є історія американської дипломатії, яка мала глобальний вплив на весь політичний світ, зокрема на відносини СРСР та США.

Також можу відзначити працю Уолтера Л. Хиксона «Відкриття завіси».¹ Під час адміністрацій Трумена та Ейзенхауера політика Вашингтона прагнула дестабілізувати комуністичні режими шляхом впровадження програм психологічної війни та поступового культурного проникнення. Зосереджуючись на американській пропаганді та культурному проникненні в СРСР протягом багатьох років, ця робота стає новаторським дослідженням деяких аспектів дипломатії США часів холодної війни, які ніколи раніше не розглядалися.

Розглядаючи зовнішню політику США часів «холодної війни» важливою є робота Міни Бозе.² Стратегії національної безпеки є життєво важливими у міжнародній політиці, оскільки вони поєднують широкі зовнішньополітичні цілі країни із засобами досягнення цих цілей, тим самим допомагаючи формувати конкретну політику. У своїй праці Міна Боуз порівнює, як Дуайт Д. Ейзенхауер та Джон Ф. Кеннеді розробляли свої стратегії часів холодної війни, приділяючи особливу увагу тому, як процес прийняття рішень кожним президентом формував його політику.

До цієї групи джерел варто віднести «The new look, the Eisenhower doctrine and the Lebanon intervention». Завдяки цьому документу, є змога вивчити наміри американського президента, які він переслідував на

¹ Parting the Curtain: Propaganda, Culture, and the Coldwar, 1945-1961. ByWalter L. Hixson. (New York: St. Martin's, 1997., 283 p

² Bose Meena. Shaping and Signaling Presidential Policy: The National Security Decision Making of Eisenhower and Kennedy. College Station, TX: Texas A&M University Press, 1998

початку своєї кар'єри. Ейзенхауер запровадив політику, відому як «Новий погляд», яка, серед іншого, наголошувала на доктрині масованої відплати — загрозу переважної ядерної відплати як засіб стримування радянських провокацій

Проаналізувавши українську, російську та західну історіографію, можна зробити висновок, вона є доволі широкою, що дозволяє дослідити та проаналізувати американо-радянські відносини. Але варто відзначити, що в багатьох дослідженнях цієї проблематики, особливо проведених наприкінці ХХ століття, простежуються твердження, що покладають всю відповідальність за холодну війну і її кризи на одну з двох держав. Такі тенденції простежуються в західній та російській **історіографії**. Такий підхід не може відображати об'єктивну реальність, а лише демонструє стереотипні уявлення обох країн.

Джерела дослідження можна розділити на такі основні групи:

- Джерела офіційного походження, що представлені у вигляді архівних документів державних органів та політичних партій;
- Джерела агітаційно-публіцистичного характеру;
- Документи особистого походження.

Звертаючись до першої групи джерел, слід відзначити документи державних органів, що стосувались дослідженого періоду «холодної війни», такі як Foreign Relations of the United States, 1952–1954, National Security Affairs, Volume II, Part 1, або Foreign Relations of the United States, 1955–1957.¹ Ці джерела дають нам змогу зрозуміти передумови виникнення політичних доктрин та угод, що стали основними

¹ Foreign Relations of the United States, 1952–1954, National Security Affairs, Volume II, Part 1 - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d80> (дата звернення: 05.11.2023).

постулатами зовнішньої політики США та СРСР та безпосередньо впливали на формування американо-радянських відносин.

Одним з основних джерел, що стосується дослідження становлення концепту зовнішньої політики США є «Доктрина Трумена» що датована 1947р.¹ Основою документу стала політика «стримування» СРСР, яка призвела б до знищення комуністичного режиму. Вивчення та аналіз доктрини дозволяє визначити нам основні цілі та задачі США, що складались з бажання ізолювати та послабити СРСР і держави, що були його союзниками. Програма економічної допомоги стала дієвим засобом впливу США в розбудові післявоєнної системи міжнародних відносин. Доктрина Трумена 1947 призвела до кардинальних змін в американо-радянських відносинах.

Досліджуючи зовнішню політику США з середини 50-х років ХХ ст. варто звернутись до такого джерела, як «Доктрина Ейзенхауера» 1957 р.² В контексті дипломної роботи ми маємо змогу прослідкувати тенденцію продовження політики стримування попереднього президента США, що була спрямована на протидію поширення комунізму за кордони Радянського Союзу.

Текст виступу міністра закордонних справ СРСР В.М. Молотова в Женеві 29 квітня 1954 р. варто віднести до джерел офіційного походження³. Це джерело було важливим та необхідним при дослідженні американо-радянських відносин під час Тайванської кризи. Завдяки цьому стало зрозуміло, що радянська дипломатія в цей період займала доволі одностайну та агресивну позицію з приводу знаходження військ

¹ Truman Doctrine (1947). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine> (date of access: 06.11.2023).

² Milestones in the History of U.S. Foreign Relations - Office of the Historian. Latest News - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/eisenhower-doctrine> (дата звернення: 19.05.2024).

³ Из выступления министра иностранных дел СССР В.М. Молотова на совещании министров иностранных дел в Женеве. 29 апреля 1954 г. | Проект «Исторические Материалы». Проект «Исторические Материалы» | Факты, только факты, и ничего, кроме фактов... URL: <https://istmat.org/node/54309> (дата звернення: 03.02.2024).

США на території островів, що на думку міжнародних представників СРСР мало пряму загрозу для Китаю.

Звертаючись до другої групи джерел, варто згадати інтерв'ю І.В. Сталіна» з приводу фултонської промови Черчілля в 1946 р.¹ Це був період становлення міжнародної політичної біполярності, коли СРСР та США починали боротьбу за лідерство у післявоєнному світі. В контексті дипломної роботи це інтерв'ю дає змогу оцінити наміри та бачення післявоєнного світу з боку СРСР, а також відстежити ставлення радянського лідера до західних політичних кіл.

До джерел агітаційно-публіцистичного характеру також варто віднести статтю в провідній радянській газеті «Правда» 1953 р.² Стаття несла в собі текст промови новообраного президента США Д. Ейзенхауера. В своїй промові Д. Ейзенхауер образно описував загрозу, яку несе для світу гонка озброєнь і скільки вона обходиться людству. Президент США пропонував СРСР зупинити цю гонку, передавши контроль над ядерною зброєю в руки ООН. В контексті дослідження американо-радянських відносин, опублікована стаття дає зрозуміти, що США та СРСР в будь-якому випадку намагались уникнути ескалації військового конфлікту.

До другої групи джерел також можна віднести інтерв'ю між радянським журналістом О. Гальперініним та американським професором У. Макдугалом «СССР и США - противоборство в космосе».³ Інтерв'ю висвітлює історію космічної гонки між двома протидіючими країнами та допомагає розібратись в космічних програмах США та СРСР та

¹ Интервью И.В. Сталина корреспонденту газеты «Правда» по поводу фултонской речи У. Черчилля. 14 марта 1946 г. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/297715-intervyu-i-v-stalina-korrespondentu-gazety-locale-nil-pravda-locale-nil-po-povodu-fultonskoy-rechi-u-cherchillya-14-marta-1946-g> (дата звернення: 17.10.2023).

² К выступлению президента Эйзенхауэра// Правда. 1953. №115. с.1.

³ Макдугал У. СССР и США - противоборство в космосе // Грани, 1986. №139. С. 252-264.

визначити які саме політичні цілі вони переслідували, коли наввипередки розпочинали підкорення космосу.

До третьої групи джерел, яку представляють документи особистого походження, відносяться мемуари М.С. Хрущова.¹ Цей тип джерела допомагає вивчити та дослідити в повному обсязі, яким чином будувалась радянська зовнішня політика. Завдяки думкам та баченню, що викладені в мемуарах радянського лідера, можна зрозуміти його наміри та очікування під час його візиту до США, ставлення до капіталістичного образу життя до поїздки та після. Також, цей тип джерела дає змогу дослідити особисті переписки М.С. Хрущова з американським президентом Д. Ейзенхауером.

Інше видання, що має назву «The Papers of Dwight David Eisenhower»² включає в себе найважливіші листи, меморандуми, телеграми та директиви, написані чи продиктовані Ейзенхауером у роки його президентства. Ця велика колекція включає документи із приватних колекцій та державних архівів США та Великобританії, а також документи із Президентської бібліотеки Ейзенхауера. Завдяки яким можна дослідити цілі та відповідні їм дії американської адміністрації щодо комуністичного блоку.

Джерельна база дослідження є досить різноманітною, що дозволяє дослідити становлення та формування концепту зовнішньої політики США та СРСР і оцінити їх вплив на американо-радянські відносини.

Метою дослідження є висвітлення американо-радянських відносин в контексті аналізу зовнішньої політики США та Радянського Союзу в період президенства Д. Ейзенхауера.

¹Никита Хрущев. Воспоминания: Избранные фрагменты. Москва : Вагриус, 1997. 564 с.

² The Papers of Dwight David Eisenhower. World Wide Web facsimile by The Dwight D. Eisenhower Memorial Commission of the print edition; Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1996.

Поставлена мета визначила необхідність вирішити наступні завдання дипломної роботи:

- Висвітлити президентську виборчу кампанію 1952 р. в США;
- Проаналізувати передумови та методи становлення концепту зовнішньої політики президента Д. Ейзенхауера;
- Висвітлити міжнародне та внутрішньо-політичне становище США в 50-х рр. XX ст;
- Дослідити вплив криз «холодної війни» на політичні відносини США та Радянського Союзу;
- Проаналізувати роль військово-політичних доктрин США та СРСР у формуванні зовнішньої політики обох країн в період президенства Д. Ейзенхауера;
- Проаналізувати періоди та причини покращення і погіршення американо-радянських відносин з 1953-1961 р.р.

Методологія та методи

У дослідженні використовуються загальнонаукові методи дослідження: проблемно-хронологічний, який передбачає комплексний аналіз проблеми в інтересах якісного виконання поставлених завдань та досягнення наміченої мети. Далі варто згадати структурно-системний, який дав змогу вивчати тему крізь призму багатьох наукових напрямків, такі як всесвітня історія, історія Польщі та Угорщини, історія міжнародних відносин, на якій і побудована основна частина мого дослідження.

Для дослідження були застосовані такі методи як історико-порівняльний метод дослідження для порівняння концепції зовнішньої політики США та Радянського Союзу з 1953р. до 1961 р. Завдяки цьому

методу в роботі вдалось порівняти зміну міжнародної політики обох конфронтуючих країн в залежності від кризових явищ та ситуацій, що наприклад гарно відображається в розділі дипломної роботи про кризи холодної війни: польський та угорський жовтень 1956 р.

Наступний метод, який був важливим для дипломної роботи це історико-генетичний. Перш за все, завдяки цьому методу вдалось відстежити як саме трансформувалась зовнішня політика США в період президенства Ейзенхауера, а згодом і дослідити еволюцію відносин США та СРСР, в який період вони теплішали та навпаки загострювались і що ставало каталізатором для цього. Інший аспект історико-генетичного методу – дослідження поступової зміни суспільних цінностей під впливом прогресу, історичних подій та зміни поколінь. Наступним слід виділити хронологічний метод дослідження, завдяки якому усі події та явища викладені у чіткій хронологічній послідовності.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що авторка спробувала провести аналіз американо-радянських відносин в період президентства Д. Ейзенхауера опираючись на актуальність напружених відносин між США та Росією на міжнародній політичній арені та низький рівень дослідження теми у вітчизняній історіографії. Авторка спробувала дослідити стратегічні й тактичні цілі, які поставили перед собою США та СРСР, дослідити нові політичні сили в післявоєнному світі, проаналізувати нові політичні доктрини та ставлення зовнішньої політики обох країни в зазначений період. За допомогою дослідження можна відстежити періоди «потепління» та «охолодження» американо-радянських відносин, визначити чинники, які на це впливали та наслідки балансування між миром та війною.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і переліку використаних джерел та літератури. На даний момент список джерел та літератури налічує 116 пунктів.

Розділ І. Американо-радянські відносини по закінченню Другої світової війни і до початку 50-х рр. XX ст.

1.1 Становище США на міжнародній політичній арені на початку 50-х років

XX століття увійшло в міжнародну історію та свідомість багатьох націй як «Американське століття».¹ Положення США на позиціях міжнародних відносин та політичної арени в XX ст. мало доволі неочікуваний успіх. З початку століття США перебувало в лавах другорядних країн, але до кінця Другої світової війни ця ситуація докорінно змінилась. Попри довготривалу трагедію для всього людства, для США участь у війні завершилась міжнародним економічним та політичним тріумфом. В капіталістичному світі Америка займала першість серед інших країн та досягла статусу найвпливовішої наддержави світу, ставши економічним та військово-політичним лідером. Такий розвиток подій став одним із вирішальних аспектів в створенні на становленні нового світового порядку, де Сполучені Штати займали передове становище.

Після завершення Другої світової війни країни антигітлерівської коаліції не довго мали статус союзників. В цей час весь світ постав перед новою системою міжнародних відносин, що докорінно змінило геополітичну ситуацію. На це перш за все вплинув розподіл на ролі переможців та переможених. Переможена нацистська Німеччина залишилась зруйнована та бідна, будучи в минулому найсильнішою європейською державою. Серед переможців також оптимізму було не більше. Домінуючі на політичній арені в довоєнний час Великобританія та Франція втратили свої сфери впливу та вже після війни брали участь в поділі світу лише на правах союзників.² Але в цей

¹ Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002) Вінниця: Фоліант, 2003. С.27.

² Илиевский Н.В. Холодная война / ред. Т. Ф. Зарецкая. Москва : Институт экономичес. стратегий, 2014. Т. 2 с. 108.

час саме США та СРСР поширили свої сфери впливу на країни капіталістичного та соціалістичного устрою. Згодом амбіції двох наддержав переросли в претензії до світового панування, що і вплинуло на загострення відносин між США та СРСР в наступні десятиліття. Розгром Третього рейху звільнив гегемоністські устремління кожного союзника. Так, військово-політичний успіх двох найсильніших держав світу доволі швидкими темпами перетворився на тотальне протистояння. Саме цей період традиційно іменується «холодною війною», який відзначається тотальною та глобальною конфронтацією та характеризується ідеологічною, психологічною, соціально-економічною та політичною боротьбою між США та СРСР.

Для всього світу початком «холодної війни» став березневий тиждень 1946 року. Відлік протистояння почався з відомої промови у Фултоні У. Черчіля, який поділив світ на дві конфліктуючі сторони, висунувши тезу про підозру ще однієї загальної війни через агресію з боку СРСР та обмовився про неминучу «залізну завісу» між Радянським Союзом та капіталістичним світом.¹ Колишній британський прем'єр-міністр прямо не звинувачував Радянський Союз, але вказував на амбітні бажання СРСР поширювати свій вплив та політичні доктрини на інші держави. Тому політика умиротворення була неможлива. Рональд Рейган –колишній президент США після виступу був впевнений, що не лише народився сучасний Захід, а й світ на планеті.² Згодом, І.В. Сталін в інтерв'ю «Правді» порівняв Черчіля із Гітлером та запевнив, що промова –це прямий заклик до війни Заходу з СРСР.³ Цей гучний виступ колишнього британського прем'єр-міністра завершував собою період антигітлерівської коаліції, саме під час промови було запропоновано нову систему міжнародних відносин. Фактично Черчіль оприлюднив нову

¹ Фултонская речь Уинстона Черчилля в Вестминстерском колледже - Российское историческое общество. Российское историческое общество - Российское историческое общество. URL: <https://historyrussia.org/tsekh-istorikov/archives/fultonskaya-rech-uinstona-cherchillya-1946-goda.html> (дата звернення: 17.10.2023).

² . Reagan R. The Brotherhood of Man. Fulton: Breakthrough, 1990. p. 15.

³ Интервью И.В. Сталина корреспонденту газеты «Правда» по поводу фултонской речи У. Черчилля. 14 марта 1946 г. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/297715-intervyu-i-v-stalina-korrespondentu-gazety-locale-nil-pravda-locale-nil-po-povodu-fultonskoy-rechi-u-cherchillya-14-marta-1946-g> (дата звернення: 17.10.2023).

ідеологію політичного курсу Заходу, яка в корені не збігалась з баченням післявоєнного світу Радянським Союзом.

Не дивлячись на те, що США та СРСР станом на 1945 р. представляли себе на політичній арені світу як дві непереможні наддержави, між ними спостерігалась величезна нерівність, перш за все в демографічному та економічному плані. Ще під час війни США нарощували темпи свого економічного розвитку та в перші повоєнні роки продовжили цю тенденцію. Перш за все цьому посприяло те, що США не зіткнулись з проблемами зруйнованих міст та сіл, на відміну від своїх військових союзників. Головним надбанням Америки у Другій світовій війні стало те, що вона вийшла звідти наймогутнішою країною світу, ставши політично-військовим лідером та головним фінансовим та економічним осередком всього капіталістичного світу.¹ Радянський Союз через численні зруйновані міста, села, промислові та сільськогосподарські об'єкти зазнав економічних потрясінь та збитків, що вплинуло на стан всієї величезної країни. Крім цього, СРСР став країною, що понесла найбільші втрати серед населення, а саме 26 млн. осіб –переважна більшість жертв була саме серед цивільного населення.² Таким чином, між Америкою та Радянським Союзом опинилась прірва, що характеризувалась економічними та демографічними розбіжностями.

В другій половині XX ст. політичний клас США взяв курс на можливість утвердження "американського століття" за допомогою американського лідерства у міжнародних організаціях та військово-політичних блоках. Що ж до амбіцій СРСР, то всі вони визначалися сприйняттям історичної місії Радянського Союзу, яка на їх думку складалась з повної заміни світового капіталізму на соціалізм. Післявоєнна доктрина СРСР щодо світового устрою полягала в укріпленні тоталітаризму та особистої диктатури Сталіна всередині

¹ Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Вінниця: Фоліант, 2003. С. 30.

² Илиевский Н.В. Холодная война / ред. Т. Ф. Зарецкая. Москва : Институт экономичес. стратегий, 2014. Т. 2 с. 109.

країни. Наслідком чого в подальшому став би розвиток та поширення соціалізму радянського зразку. СРСР прагнув зайняти вигідні позиції на світовій політичній арені, ставши на одному рівні з провідними західними державами. Попри бажання бути на рівні з Заходом, керівництво розцінювало капіталізм як потенційну загрозу для існування Радянського Союзу, демонструючи це публічно.

Під час Другої світової війни Франклін Рузвельт планував контролювати післявоєнний світ завдяки союзу великих держав, що спочатку складались з безпосередньо США, Радянського Союзу та Великобританії а також націоналістичного Китаю. Під час холодної війни США відмовилися від цих планів та використовували стратегію гегемонії чи переваги. Хоча головною метою обох держав в протистоянні була першість в усіх світових сферах впливу, успіху в цьому змогли досягти саме США. Створення нового світового порядку, побудованого на американських інтересах та цінностях являло собою цілісну стратегію «світового переважання». Якщо наприкінці Першої світової війни через нестачу соціально-економічного та міжнародно- політичного потенціалу США не вдалось зайняти ланку лідерів на міжнародному рівні, то по завершенню вже Другої світової війни вони очолювали світове лідерство на Заході.

Як стверджував американський історик Дж. Геддіс: "Сполучені Штати взяли курс на глобальну експансію відразу після Другої світової війни та крім того мали на меті домінувати на міжнародній арені задовго до того, як Радянський Союз перетворився на державу антагоніста".¹ Вже в середині 40-х років адміністрація Трумена висувала тези про те, що євроцентричний світ розвалюється, та на їх думку саме Сполучені Штати були в силах об'єднати світ, що призвело б до встановлення якісно нової дипломатичної системи, гарантом якої готові були стати США.² По завершенню Другої Світової війни

¹ Gaddis J. L. Now we know. Rethinking Cold War History. Oxford: Clarendon Press, 1997. P.33.

² Mitrovich G. Undermining the Kremlin. America's Strategy to Subvert the Soviet Block, 1947–1956. London: Cornell University Press, 2000. p.109.

Америка являла собою настільки могутню державу, яка мала всі існуючі ресурси для того, аби переробити весь світ для себе.

На початку 1946 р. адміністрація США вже мала розроблені основні аспекти зовнішньополітичної лінії з Радянським Союзом. У лютому того ж року була написана та оприлюднена добре відома «довга телеграма» Дж. Кенана з Москви.¹ Американський дипломат став автором доктрини, що заклала фундамент післявоєнної зовнішньої політики США у відношенні до СРСР. В телеграмі він охарактеризував Радянський Союз як країну, що розуміє тільки силу та попередив щодо його експансіоністських настроїв, що властиві радянським керівникам². Варто відзначити, що саме Дж. Кеннан першим сформулював ключову ідею адміністрації Гаррі Трумена: не провокувати СРСР, але демонструвати йому твердість США, відстоювати власне американське бачення, навіть якщо воно суперечить думці Москви. Сама телеграма мала колосальний успіх та інтерес серед американських правлячих кіл та стала основою американської політики «стримування». Вона передбачала активне просування західної ідеології. Саме в цей період політика США щодо СРСР зазнає остаточних змін. З лютого-березня 1946 р. американська адміністрація визнає Радянський Союз як потенційного супротивника, чий суспільно-політичні інтереси та доктрини суперечать інтересам Сполучених Штатів.

Риторика зовнішньої політики обох країн становилась все більш ворожою, тому з кожним місяцем, протистояння все більш набувало статусу «холодної війни». У березні 1947 р. під час виступу перед палатами Конгресу Гаррі С. Труменом була сформульована «Доктрина Трумена». Вона стала зовнішньополітичною програмою у загальному курсі його адміністрації. Вона визначала зовнішню політику як «підтримку вільних народів, що чинять опір

¹ История международных отношений / ред. А. Торкунова, М. Наринский. Москва : Московский государственный институт международных отношений, 2012. Т. 3 : Ялтинско-Потсдамская система. с.22.

² The Long Telegram. Teaching American History. URL: <https://teachingamericanhistory.org/document/the-long-telegram/> (дата звернення: 20.10.2023).

спробам їх підпорядкування зовнішньому тиску».¹ У той же час адміністрація Трумена у 1947 р. не мала глобального плану стримування комунізму, як це могло здаватись. Її мета була значно менш амбітна – відновити баланс сил у Європі.² Для цього Сполучені Штати виступили спочатку з "доктриною Трумена", а потім – з великомасштабною ініціативою – "планом Маршалла" – найзначнішим і найуспішнішим зовнішньополітичним актом. Можна сказати, що була сформована нова зовнішньополітична лінія США. Головною тезою політики Г. Трумена став конфлікт між «вільним суспільством» та «суспільством пригнічених».³

Основна ідея доктрини Трумена була побудована на політиці «стримування» Радянського Союзу. Доктрина була направлена на припинення поширення впливу соціалізму на міжнародній арені шляхом створення перешкод і тиску на країни Східного блоку та Радянський Союз. Тобто, метою адміністрації було формування групи держав навколо кордонів СРСР, які були підконтрольні США. За таку підтримку демократичних настроїв Вашингтон пропонував фінансову підтримку. Території підконтрольних країн розглядалися США як зона, на якій мали бути розміщені американські військові сили, які змогли б у разі потреби виступити проти Радянського Союзу. Головною метою США було не допустити геополітичну перевагу СРСР на міжнародному рівні. На думку США це була пряма загроза для існування держави. Все це створювало б загрозу планам США. У своїй доктрині Г. Трумен наголошував, що США є "визволителем", який розглядає весь світ як сферу інтересів виключно США. Г. Трумен заявляв, що «ми маємо

¹ Avalon Project - Truman Doctrine. Avalon Project - Documents in Law, History and Diplomacy. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp (дата звернення: 20.10.2023).

² Makers of American Diplomacy from Benjamin Franklin to Henry Kissinger /Ed. By F.Merly and Th.Wilson.- N.Y: Scribners, 1974. P. 401.

³ Н.В. Илиевский. Холодная война / ред. Т. Ф. Зарецкая. 2-ге вид. Москва : Институт экономичес. стратегий, 2014. Т. 2. с. 130.

допомогти у звільненні народів, щоб вони самі могли вирішувати власну долю».¹

Президент вважав, що одним із способів, який міг би стримати поширення радянського впливу у світі, є заміна ідеалів комунізму американським способом життя. У своєму посланні президент заявляє: «Ми та інші країни здатні забезпечити спосіб життя, вільний від примусу». Це означало, що США пропонували свій американський стандарт відносин та управління. Г. Трумен, визнаючи, що він пропонує втручатися у внутрішні справи інших держав, намагався виправдати свою політику тим, що США мають втручатися у життя інших народів лише для того, щоб допомагати державам, які перебувають під зовнішньою загрозою.²

Доктрина Трумена стала умовною характеристикою міжнародної політичної ситуації, тому що мала під собою порівняльну оцінку – капіталістичного та комуністичного світів. Не важко здогадатись, хто яку оцінку отримав. Капіталізм розцінювався як квиток у вільне та безтурботне життя з безліччю людських прав, чесними виборами та безпекою. Комунізм навпаки, характеризувався як контролюючий всі аспекти життя громадянина державний устрій, що має на меті обмеження прав і свободи людини. Доктрина Трумена по суті створила нову планетарну роль для США, де вони перешкоджали руйнівним силам комунізму та в цілому Радянському Союзу. Цей момент став остаточним розгортанням повномасштабної холодної війни.

Реакція радянського керівництва на виступ американського президента та проголошення доктрини була більш ніж негативною. У вересні 1947 р. з докладом на тему міжнародної політичної ситуації виступив радянський партійний чиновник А. Жданов. Там він окреслив основні положення доктрини та зазначив, що вона несе агресивний характер.³ Не оминула цю

¹ Truman Doctrine (1947). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine> (дата звернення: 06.11.2023).

² Truman Doctrine (1947). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine> (дата звернення: 06.11.2023).

³ История международных отношений / ред.: А. Торкунова, М. Наринский. Москва : Московск. государственный институт международных отнош., 2012. Т. 3 : Ялтинско-Потсдамская система. с.52.

подію і провідна радянська преса. Всі опубліковані статті вщент розносили американську міжнародну політику та засуджували агресивну позицію адміністрації США. Радянська преса почала відверто порівнювати Америку з фашистською Німеччиною. В кінці 1940-х років Сполучені Штати зображались радянськими журналістами як тоталітарна країна: «Звісно, в США ще не відбуваються масові страти звичайних людей, як це робиться з наказу американських генералів та дипломатів, наприклад, у Греції. Але доля будь-якого американця перебувала в руках в руках будь-якого слідчого з Федерального бюро розслідувань».¹ Можна зазначити, що для радянського керівництва заява Г. Трумена щодо активної підтримки і допомоги Греції та Туреччини означала остаточний відхід США від політики співробітництва та їхні наміри взяти на себе функції світового лідера.

Тенденція до напруженої міжнародної ситуації спостерігалась протягом всього 1947 року не тільки через доктрину Трумена. Починаючи з весни 1947 р. політична ситуація в Європі не була стабільною та спокійною. США та СРСР закріплювали свої позиції наддержав та все більше демонстрували свої гегемонистські настрої. Це був час формування народних демократій у Східній Європі, що передбачало встановлення тотального контролю Радянського Союзу над цими територіями. Якщо Східній Європі загрожував тоталітарний режим, то Західна Європа опинилась під загрозою економічної кризи та соціальної нерівності.² Це безперечно знаходило свій відбиток в післявоєнних міжнародних відносинах, що становило окремий аспект економічної дипломатії. Економічні чинники на той час вже відігравали досить помітну роль у формуванні зовнішньополітичного курсу Сполучених Штати Америки, тому економічна дипломатія стала однією з основних політичних стратегій США. Яскравим прикладом цього є План Маршала, що

¹ Жданов А. О международном положении // Правда. 1947. № 280. С. 2-3.

² История международных отношений / ред. А. Торкунова, М. Наринский. Москва: Московский государственный институт международных отношений., 2012. Т. 3 : Ялтинско-Потсдамская система. с.54.

був висунутий Дж. Маршалом 5 червня 1947 р. План був презентований в якості фінансової допомоги для програми відбудови післявоєнної Європи. В квітні 1948 р. почалась реалізація програми, що закінчилась в грудні 1951 року. Допомогу отримали 17 країн Європи, в тому числі Західна Німеччина. Радянський Союз також був країною в переліку реалізації допомоги, але не всі з цим були згодні, що викликало також ряд протиріч. В США виступив проти У. Клейтон, який відзначив платоспроможність СРСР завдяки його експорту продовольства, тканини, нафти та палива.¹ Крім того, американський політичний діяч зазначив, що з боку Радянського Союзу варто було очікувати допомоги для європейських країн. Ця заява була несподіваною та навіть безрозсудною, з урахуванням того, що у держдепартаменті США дуже добре знали про реальний стан справ у радянській економіці та мали уявлення про серйозні кризи в легкій промисловості країни.²

Доволі скептично до участі СРСР в цій програмі поставилися також колишні союзники Москви в Європі, там сподівались на відмову щодо участі в плані з радянської сторони.³ Але незважаючи на це, 19 червня 1947 р. до Москви було надіслано запрошення на європейську нараду з планом Маршалла. Очевидно, що цією ідеєю США вбачали свої економічно-вигідні наміри, тим самим маючи намір посунути Радянський Союз з міжнародної торгової арени. Не скриваючи цього, в червні 1947 року найголовніша американська газета «Нью-Йорк Таймс» прокоментувала ці події так: «Метою Маршалла було відкрити перед Росією двері, до яких вона не ввійде».⁴

Не дивлячись на неоднозначну ситуацію, 22 червня радянська влада відповіла згодою у відповідь на запрошення до європейської наради. В той же час починається швидка розробка положень, згідно яких радянська делегація

¹ Documents on International Affairs, 1947–1948. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d80> (дата звернення: 18.11.2023).

² Наринский М. М. Нарастание конфронтации: план Маршалла, Берлинский кризис. Советское общество: возникновение, развитие, исторический финал / ред. Ю. Н. Афанасьев. 2-ге вид. Москва, 1997. с.57

³ Foreign Relations of the United States, 1952–1954, . URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d80> (дата звернення: 18.11.2023).

⁴ Аллен Джеймс. План Маршала. План восстановления или военный план / пер. з англ г. Дубской. Москва : Иностранная литература, 1949. С.56.

на чолі з В.М. Молотовим повинна була вести перемовини. Варто відзначити, що вже на початкових етапах розробки між радянськими експертами та дипломатами виникали суперечки щодо справжніх мотивів США та ролі СРСР в цьому плані. Багато хто казав про псевдо гуманістичні устремління Америки, аби зменшити радянську сферу впливу в Східній Європі, звинувачуючи США у намірах нав'язати та поширити свою політику та вплив в Європі, де програма фінансової допомоги виступає як інструмент шантажу та тиску.

Радянський Союз підтримував та надавав великого значення плану Маршала і мав наміри взяти участь в післявоєнній економічній допомозі європейським країнам. Але ряд розбіжностей виникав з тих причин, що СРСР наполягав на формуванні роботи на основі двосторонніх угод про надання допомоги, як це було під час лендлізу. Натомість США виступали за формування багатосторонньої системи, де мав бути один керівний центр. Більш того, американська адміністрація наполягала на включення Німеччини до програми допомоги. Ніякого компромісу між двома наддержавами знайдено не було навіть за умовами загальної вигоди. Не дочекавшись закінчення перемовин, радянська делегація їх покинула, відмовившись від участі в плані Маршала. Крім того, радянська влада по суті заборонила країнам соцтабору давати згоду на участь у плані Маршала та закликала виступати проти «маршалізації». Західна преса охрестила Молотова людиною, що зруйнувала останні надії на існування одного «світу» та прирекла на біполярність.¹ Як наслідок, реалізація плану Маршала та його вплив на міжнародні відносини остаточно розмежувала сфери впливу в Європі, тим самим зробивши її частиною біполярного світу в період «холодної війни».

Геополітична та ідеологічна боротьба набирала обертів разом з пропагандистськими машинами обох наддержав. Тому, можна сказати, що конфронтація набувала планетарного масштабу, а в зону конфлікту потрапляло все більше регіонів. Так, винятком не стала і Корея, де

¹ Минкова К. В.. «Открыть перед Россией дверь, в которую она не войдет»: США, СССР и план Маршалла. Труды кафедры американских исследований. 2019. С. 85
URL: https://pureportal.spbu.ru/files/102710961/elibrary_39203102_87499978.pdf

протистояння США та СРСР досягло своєї кульмінації в умовах корейської війни, що розпочалась 25 червня 1950 року. Після Другої Світової війни південь країни перейшов під вплив США, а зоною впливу СРСР залишилась північ. Тим самим Корея автоматично стала однією з геополітичних проблем у відносинах США та Радянського Союзу. За угодами, що укладались між двома державами, поділені частини Кореї в кінцевому результаті мали возз'єднатись, але перешкодою цьому став початок «холодної війни». В 1946 р. була розпочата робота над створенням плану об'єднання Кореї, але рішень ухвалити так і не змогли. Вже в 1947 р. проблема була винесена на розгляд в ООН, але це не принесло результатів, а корейське питання набуло масштабнішого характеру.

Варто відзначити, що Корея не була геополітичним пріоритетом на політичній карті світу, тому і США і СРСР проявляли в цьому питанні обережність та лояльність, аби не допустити військового зіткнення. Далекий Схід деякий час розглядався як можливість компромісу між обома державами. Певний проміжок часу США та СРСР допомагали своїм корейським зонам впливу, тим самим стримували роз'єднану Корею від повномасштабного військового конфлікту, але це тривало до 1950 року. В 1949 р. була створена Китайська народна республіка, а на виборах перемогла Комуністична партія Китаю. Внаслідок чого, співвідношення сил в Азійському регіоні відійшло на користь СРСР, який здобув союзника у вигляді КНР. Відтепер побоювання Радянського Союзу щодо можливості військового зіткнення з Америкою стали меншими. Їх впевненість в собі також зростала завдяки появі в СРСР першої атомної зброї.

Сукупність всіх міжнародних розбіжностей призвела до того, що 25 червня 1950 року північнокорейські війська розпочали військову операцію. Комуністичні лідери були натхненні та впевнені в перемозі через революційні настрої та військову перевагу північнокорейської армії.¹ Перевагу над південною Кореєю КНДР здобули завдяки військовій, матеріальній та

¹ Война в Корее, 1950–1953. Санкт-Петербург : Издательство Полигон, 2003. с. 29-39.

політичній допомозі СРСР. Москва не розголошувала свою позицію щодо корейської війни, але підтримувала стан війни, передаючи боєприпаси та військову техніку. Але, варто відзначити, що радянське керівництво вчасно заручились підтримкою з боку КНР. СРСР боялись втручання США у війну, що могло призвести до відкритого військового конфлікту та ядерної війни між двома наддержавами, тому бажали діяти на відстані від участі в корейській війні. Більш того, Радянський Союз заборонив військовим переходити 38-у паралель.

Вагому роль в рішенні військового конфлікту відіграли засідання Ради Безпеки ООН. На одному з таких засідань розглядалось питання американської резолюції, згідно якої на Північну Корею полягала відповідальність за напад на Південну Корею. Оскільки СРСР не приймав участь в засіданнях тим самим не міг накласти вето, резолюцію схвалили. Як результат, Північну Корею офіційно оголосили країною агресором. На підтримку південнокорейської армії виступили миротворчі сили ООН, більше половини яких складали американські війська. Таким чином, Корейська війна тривала три роки та закінчилась підписанням перемир'я 27 липня 1953 року. Угода була підписана між представниками ООН, КНДР та Китаю.¹ Таким чином, цілий складний комплекс історичних передумов послужив основою для конфлікту. Війна, що розв'язалася, завдала величезної економічної та демографічної шкоди обом корейським державам та вплинула на хід історії конфлікту, що триває і до сьогодні.

Період завершення війни в Кореї ознаменується для СРСР та США глобальними змінами. У 1952 р. на президентських виборах в Америці перемагає Д. Эйзенхауэр, який обіцяв своїм виборцям укласти мир в Кореї.² В березні 1953 р. помер І.В. Сталін, а в Радянському Союзі почався період

¹ Системная история международных отношений 1918-2003 / ред. А.Д. Богатуров. Москва, 2003. Т. 3 : События 1945-2003. с. 164.

² Манькин А. С. Новая и Новейшая история стран Западной Европы и Америки. Москва: Слово, 2004. с. 438.

відлиги, що започаткував зміни як у внутрішній так і зовнішній політиці країни.

1.2 Президентська виборча компанія Д. Ейзенхауера 1952 р.

Становлення зовнішньої політики США при новому президентові .

1952 рік в історії США відзначився президентськими виборами та політичною боротьбою між республіканцями та демократами за урядову владу. Політичне життя країни вирувало на фоні виборчої кампанії вже на початку року. Такий ажіотаж був зумовлений історичним суперництвом двох партій. З тих пір, як в 1860 році Авраам Лінкольн здобув перемогу, почався довгий період влади демократів до середини XX століття. Республіканці за цей час змогли перемогти на виборах лише двічі.¹ Однак події кінця 1940-х та початку 1950-х років вплинули на зміну урядових ролей. Вже станом на 1952 рік сили та авторитет демократів були підірвані подіями в Чехословаччині 1948, блокадою західного Берліну радянськими військами та корейською війною з її численними людськими жертвами. Саме війна в Кореї стала головною подією, що змусила зовнішньополітичні проблеми США негативно вплинути на внутрішньополітичне життя країни. Тим самим, представники Республіканської партії мали можливість заручитися більшої підтримкою американців звинувативши Демократичну партію в помилках зовнішньої політики.²

У 1952 році сенатор Роберт А. Тафт від штату Огайо став провідним кандидатом на пост президента від Республіканської партії. Але деякі визначні республіканці вважали Тафта ізоляціоністом, оскільки він виступав проти створення НАТО і натомість говорив про нарощування оборони на Заході. Тому, вони намагалися зацікавити саме Д. Ейзенхауера зайняти пост

¹Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Вінниця: Фоліант, 2003. с. 47.

² Мирошников С. Н. Президентские выборы 1952 г. и позиция Республиканской партии по вопросам взаимоотношения США со странами Восточной Европы и СССР. Вестник Томского государственного университета. 2011. № 345. С. 78–83.

президента, будучи впевненими, що його інтернаціоналістська політика необхідна для успіху в холодній війні, а популярність призведе до перемоги. Варто відзначити, що перед початком президентських виборів в 1952 р. демократична та республіканська партії вирішили приділити увагу саме особистості кандидата, який одразу викликав би на їх думку довіру та повагу серед виборців. І хоча партії між собою вели суперництво, їх вибір прийшовся на одну і ту саму людину, якою був Дуайт Ейзенхауер. Вже на початку квітня 1952 р. Д. Ейзенхауер у віці 62 років висунув свою кандидатуру в президенти Америки від Республіканської партії та оголосив, що він республіканець і готовий прийняти заклик американського народу стати президентом.¹

Розгорнулись масштабні президентські кампанії, де Д. Ейзенхауер отримував першість. Він опинився доволі сильним учасником передвиборчої гонки. Його широка доброзичлива посмішка, проста промова, героїзм воєнного часу та розваги середнього класу, оскільки він був затятим гравцем у гольф та бридж і шанувальником не інтелектуальної літератури, а американського вестерну, викликали у нього прихильність публіки та здобули йому величезну підтримку. Через походження та характер Ейзенхауер був ближче саме до середніх верств американського суспільства, розумівся та їх принципах та бажаннях, а себе позиціонував як "служу нації".²

Більше того, кандидат мав щільний графік: він подорожував по сорока п'яти штатах і виступав перед великими натовпами людей прямо із вагончику свого поїзда. Завдяки такій масштабній передвиборчій кампанії народилось гасло «Мені подобається Айк», яке швидко стало частиною політичної мови Америки. Ейзенхауер також передав своє послання американському народу через телевізійну рекламу. Ця президентська кампанія була першою, у якій телебачення відіграло важливу роль, оскільки тепер телевізори належали мільйонам американців. Республіканці вперше за всю передвиборчу кампанію показали 30-секундні рекламні ролики, у яких фігурував сам кандидат.

¹ Амброс С. Эйзенхауэр. Солдат и президент / пер. с англ. Ю.А. Здоронова. Москва: Книга, 1993. с.118.

² Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Вінниця: Фоліант, 2003. с.50.

Однак у майбутнього президента були також і труднощі, які заважили його кампанії. Найсерйознішим став скандал навколо віце-президента Ніксона, якого звинувачували за розтрату грошей передвиборчої кампанії на особисті витрати. Це звинувачення було особливо бентежним через обіцянку Ейзенхауера, що його адміністрація буде «чистою, як зуби гончого пса».¹ Ще одну хвилю критики Ейзенхауер викликав, коли проводив передвиборчу кампанію у Вісконсіні та виступав на одній платформі із сенатором Джозефом Маккарті. Який в свою чергу вже понад двох років був на перших шпальтах новин зі своїми сенсаційними звинуваченнями в тому, що комуністичні шпигуни проникли до Державного департаменту, а також до інших підрозділів федерального уряду. Маккарті ніколи не надавав доказів до своїх заяв, але все одно залишався великою силою в Республіканській партії.

Д. Ейзенхауер не відносився до Маккарті з повагою. Більш того, помічники передвиборчого штабу повідомили журналістам, що Маккарті отримає відплату, коли Ейзенхауер похвалить генерала Джорджа К. Маршалла, якого Маккарті звинуватив у комуністичній змові. Але після того, як радники передвиборчого штабу закликали його не вступати у конфлікт з Маккарті в його рідному штаті, Ейзенхауер у своїй промові не став захищати Маршалла, який був його колишнім наставником та командиром під час Другої світової війни. Як результат, Ейзенхауер витримав потік критики, навіть з боку деяких республіканців, за те, що він пішов на компроміс зі своїми принципами заради політичної вигоди.

Але більше за всіх в політичних колах розкритикував та заявив про нездатність Ейзенхауера захистити Маршала Трумен. Спочатку, він не брав участь у передвиборній кампанії, але зрештою почав. Його обурювали нападки республіканців на його послужний список Трумен подорожував країною в ході передвиборчої кампанії, як він це робив у 1948 році, і висував гнівні та крайні звинувачення: "Був час, коли я думав, що з нього вийде добрий президент", -

¹ Dwight D. Eisenhower: Foreign Affairs | Miller Center. *Miller Center*.

URL: <https://millercenter.org/president/eisenhower/foreign-affairs> (дата звернення: 11.12.2023).

сказав Трумен присутнім в Огайо, обговорюючи політичні дії Ейзенхауера. Ейзенхауер, як наполягав Трумен, був «маріонеткою Уолл-стріт». Іншого разу він сказав, що генерал був маріонеткою «республіканських реакціонерів», які вказували Ейзенхауеру, що говорити.

Вся передвиборча кампанія Д. Ейзенхауера проводилася під постулатами проти комунізму, корупції та війни в Кореї. Війна в Кореї, котра зайшла в глухий кут, корупція в адміністрації Трумена і комуністична підривна діяльність були питаннями, які республіканці підкреслювали протягом усієї передвиборчої кампанії. Також кандидат використовував хитру, але робочу стратегію ігнорування свого опонента Стівенсона (Ейзенхауер ніколи не називав свого опонента на ім'я) та звинувачень Трумена.

Головною подією кампанії Ейзенхауера стало 24 жовтня, коли в Детройті він оголосив, що одразу після свого обрання президентом має намір: "Відмовитися від політичних забав і зосередитись на вирішенні корейської проблеми. Ця справа вимагає, щоб я сам вирушив туди. Тільки так можу дізнатися, як краще послужити американському народу і встановити світ. Я їду до Кореї."¹ Ця обіцянка породила надії на те, що генерал знайде спосіб покласти край бойовим діям. Трумен вважав цю обіцянку дешевим передвиборним трюком. Колись добрі відносини Трумена та Ейзенхауера померли в гіркоті передвиборчої кампанії. У день виборів Ейзенхауер здобув велику перемогу, набравши 55 відсотків голосів виборців і здобувши переконливу перемогу у колегії виборців. Однак незважаючи на перемогу, багато республіканців не змогли потрапити до Конгресу. Республіканська партія отримала контроль над Конгресом, але лише з незначною більшістю голосів — три місця у Палаті представників та одне місце у Сенаті.

Після перемоги на виборах новообраний президент та його адміністрація спрямували свою роботу на формування та втілення зовнішньополітичної

¹ Амброс С. Эйзенхауэр. Солдат и президент / пер. с англ. Ю.А. Здоровова. М: Книга, 1993. с.118.

концепції США. Для роботи над актуальними завданнями зовнішньої політики та їх вирішенням, в січні 1953 р. Д. Ейзенхауер створює два комітети, що очолювали банкір Р. Кетлер та в минулому заступник директора ЦРУ В. Джексон. Робота першого комітету полягала в аналізі політики національної безпеки та заходів покращення роботи Ради національної безпеки. Другий комітет, що спеціалізувався на інформаційній політиці, аналізував ефективність інформаційно-психологічної діяльності США після Другої Світової війни та працював над її реалізацією.¹ У результаті роботи комітетів були представлені та опубліковані документи, які заклали основу для формування зовнішньої політики США у період влади першої адміністрації Д. Ейзенхауера. Тоді ж була створена нова військова стратегія, що називалась «Новий погляд».²

Одним з головних напрямків зовнішньої політики нової адміністрації Д. Ейзенхауера було зниження напруги та стабілізація дипломатичних відносин з СРСР. Тоді ще ніхто не здогадувався що разом із США, свого політичного лідера змінить і Радянський Союз. В березні 1953 року раптово помирає радянський лідер Й. Сталін, що миттєво вплинуло на політичне життя країни. Але, в той час новообраний президент не очікував майбутніх глобальних змін в керівництві СРСР, тому раптова смерть Й. Сталіна змінила його плани щодо будівництва відносин з Радянським Союзом.³

Ще під час перших спроб роботи з формування основ зовнішньополітичного курсу нового американського президента з Москви надходить повідомлення про серйозну хворобу. Як тільки про хворобу дізнались у Вашингтоні, 4 березня 1953 р. була скликана нарада Ради національної безпеки, на якій обговорювалися дії США після відходу Сталіна з політичної арени. На цьому засіданні думки розділились. С.Д. Джексон

¹ Mitrovich G. Undermining the Kremlin. America's Strategy to Subvert the Soviet Block, 1947–1956. London: Cornell University Press, 2000. P. 123.

² Bose Meena. Shaping and Signaling Presidential Policy: The National Security Decision Making of Eisenhower and Kennedy. Texas: A&M University Press, 1998. P.26-28.

³ . Bowie Robert R., Immerman Richard H. Waging Peace: How Eisenhower Shaped an Enduring Cold War Strategy. Oxford University Press, 1998. p.46-47.

вважав, що настав той самий момент, коли Сполучені Штати повинні перейти у широкий ідеологічний наступ і перехопити ініціативу з рук комуністів. Тут варто відзначити той факт, що аспектом м'якої політики президента Д. Ейзенхауера було прагнення досягти миру в усьому світі, але в той же час він був впевнений, що після Другої Світової війни прийшов час для американського «панування світом».¹ Раптова смерть Й. Сталіна мала би посприяти для здійснення мети Ейзенхауера, але нова адміністрація не мала плану дій в разі зміни лідера Радянського Союзу. Через три дні після смерті І. Сталіна, Ейзенхауер висловив своє обурення тим, що Державний департамент так і не розробив заходів на випадок непередбачених обставин. «Знаменний випадок. – У нас немає плану! – вигукнув президент, – ми навіть не впевнені, яке значення має його смерть».²

С. Джексон склав та представив спеціальну доповідь, в якій аналізувались та передбачались наслідки впливу смерті І. Сталіна на радянську зовнішню політику. Також доповідач пропонував свої конкретні кроки для американської адміністрації у використанні цих подій в своїх інтересах. Основою цієї доповіді стали рекомендації та документи конференції в Принстоні в травні 1952 р., де розглядались питання ідеологічного та інформаційного протистояння СРСР та США, а також форми та методи роботи американської пропаганди за кордонами.³ Також у рамках цієї доповіді було запропоновано ввести активну фазу ідеологічного наступу проти країн Східного блоку для ізоляції головних фігур радянського керівництва на світовому рівні. Після обговорень та сперечань адміністрація Д. Ейзенхауера дійшла висновку, що треба кардинально змінювати все що пов'язано з аналізом та реалізацією концепцій зовнішньої політики Америки відносно радянського блоку.

¹ Уткин А. И. Мировая холодная война. Москва: Эксмо, 2005. с.109..

² Robert J. Donovan, Eisenhower. New York: The Inside Story, 1956. p. 41; Emmet John Hughes. New York The Ordeal of Power, 1963. p. 101.

³ Foreign Relations of the United States, 1952–1954, Vol. VIII, pt. 2. Soviet Union. Wash.: Gov. Print. Off, 1988. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08>

Аби мінімізувати наслідки від можливої непередбачуваної реакції радянського керівництва, адміністрація президента наголошувала на політиці поступовості, вичікувальної та обережної поведінки. На думку експертів Держдепартаменту, жорстка риторика та агресивна поведінка США призведуть до згуртування нового радянського керівництва перед зовнішньою загрозою. А це в свою чергу загрожувало посиленням радянського режиму над країнами Східної Європи.¹ Тому питання про мету американської політики щодо СРСР стало на чільне місце практично відразу, як почалося обговорення питання про можливу відповідь США. Усі розуміли, якщо кінцевою метою є перемога в «холодній війні», то короткострокові цілі потрібно було визначати найближчим часом і навколо них вибудовувати щоденну діяльність американської адміністрації.

Важливим питанням у формуванні зовнішньої політики США стала реакція адміністрації на події в Радянському Союзі. Крім чергових співчуттів, висловлених у посланні президента і ноті держсекретаря, нічого конкретного зроблено не було. Особливо гостро постало питання після промови нового радянського лідера, що набула широкого резонансу, але відповіді від американської адміністрації не надійшло. А промова дійсно була резонансною, бо саме в ній Г. Маленков чітко окреслив прагнення СРСР вирішувати спірні питання за столом переговорів, заявивши, що між двома країнами «не існує такого питання, яке не можна б вирішити мирними засобами на основі взаєморозуміння».²

7 березня 1953 р. в розпорядженні президента Д. Ейзенхауера з'явився план, що отримав назву «олія замість гармат». Основна думка плану, полягала у досягненні домовленості між наддержавами зменшити власні військові бюджети, а гроші, що вивільнили направити на покращення життя населення

¹ . Mitrovich G. Undermining the Kremlin. America's Strategy to Subvert the Soviet Block, 1947–1956. L.: Cornell University Press, 2000. p. 127.

² Robert A. Divine. Eisenhower and the cold war. New York : Oxford University Press Oxford New York, 1981. 195 p.

своїх країн.¹ Сама ідея була співзвучна тим установкам, які вже лягли в основу концепції зовнішньої політики США та нової воєнної стратегії. 16 квітня 1953 р. Д. Ейзенхауер на засіданні Американського товариства редакторів газет виголосив промову «Шанс для миру», яка оцінюється як один із найкращих його виступів за весь час президентства. Що також стало очікуваною відповіддю американської адміністрації на смерть Сталіна і перші кроки нового радянського керівництва на міжнародній арені.²

В своїй промові Д. Ейзенхауер образно описував загрозу, яку несе для світу гонка озброєнь і скільки вона обходиться людству. Президент США пропонував СРСР зупинити цю гонку, передавши контроль над ядерною зброєю в руки ООН, створити дієву систему контролю за роззброєння, включаючи перевірки на місцях. Для того, щоб розпочати переговори про скорочення озброєнь, Д. Ейзенхауер запропонував створити дух довіри між переговорними сторонами, вирішивши більшість спірних питань: досягнення перемир'я у Кореї, підписання мирного договору з Австрією, об'єднання Німеччини, проведення вільних виборів у країнах Східної Європи. Промова отримала широкий відгук у світі, а через два тижні її вперше повністю без купюр передрукували в «Правді», провідній газеті СРСР.³

Протягом всієї конфронтації керівництво США та Радянського Союзу навипередки розробляли та впроваджували доктрини своїх зовнішньополітичних курсів. Крім того, обидві держави завжди діяли з розрахунку на можливу реакцію, вплив та виступи свого опонента. З 1947 року аж до 1953 року президент від демократичної партії Г. Трумен проводив політику «стримування» щодо комуністичного світу. Варто зазначити, що не всі були згодні з цією доктриною. Окремі політичні кола, зокрема республіканська партія не стримувала своєї критики в адрес політики Трумена. Політику «стримування комунізму», республіканці розцінювали як свідому

¹ The Papers of Dwight David Eisenhower. World Wide Web facsimile by The Dwight D. Eisenhower Memorial Commission of the print edition; Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1996.

² Амброс С. Эйзенхауэр. Солдат и президент / пер. з англ. Ю.А. Здорова. Москва : Книга, 1993. С. 176

³ К выступлению президента Эйзенхауэра// Правда. 1953. №115. с.1.

поразку, що призвела до «втрати Китаю і Східної Європи», а сама доктрина на їх думку прирікала країну працювати на оборонні сили.¹Тоді ж вони прагнули запропонувати доктрині «стримування» альтернативу в наступальному дусі. Навколо цих суперечностей почала формуватися концепція «визволення Європи», а згодом і масштабна доктрина або ж , яку новообраний президент Ейзенхауер буде активно впроваджувати в свою зовнішню політику.

В зв'язку з цим перед керівництвом США постала непроста задача. З одного боку треба було підтримувати та зміцнювати відносини зі своїми союзниками, зокрема в Європі. А ось з іншого боку треба було закінчувати «на прийнятних» умовах США війну у Кореї, тобто досягати певної згоди з комуністичним Китаєм та СРСР.

Концепція «відкидання комунізму» була платформою для створення важливих доктрин – «нового погляду» і «масованої відплати».² Першу президент-республіканець затвердив 30 жовтня 1953 р. у вигляді директиви, в якій виклав базові засади. «Новий погляд» розвивався протягом 1953 року і був спрямований на запобігання безстроковій присутності американських сил по всьому світу, яка могла б виснажити національні ресурси. Ідея полягала в тому, що саме США вирішуватимуть, як і де вестимуться майбутні війни. Це була стратегія, яка, за словами держсекретаря Джона Фостера Даллеса, дозволила б країні завдати удару комуністичної агресії у відповідь «засобами і в місцях на наш власний вибір». Акцент мав бути зроблений на ядерному стримуванні. Спосіб зберегти світ полягав у тому, щоб переконати потенційного супротивника не розпочинати війну. Цей зсув акценту з сухопутних і морських сил на авіацію також був обумовлений фінансовим консерватизмом адміністрації, що означає бажання зберегти збалансований федеральний бюджет і знизити податкові ставки. В ході складання доктрини також було відзначено й ефективність ядерної складової проти армії. В цей час

¹ Bose Meena. Shaping and Signaling Presidential Policy: The National Security Decision Making of Eisenhower and Kennedy. College Station, TX: Texas A&M University Press, 1998. p.23.

² Pickett William B. New Look or Containment? GEORGE F. KENNAN AND THE MAKING OF REPUBLICAN NATIONAL SECURITY STRATEGY. Department of Rare Books and Special Collections, Princeton University, 2005. P.3.

обидві країни тільки починали свій шлях до ядерного потенціалу. Тим не менш заява була достатньо справедливою та вірною, хоча і цинічною. Виходячи з доктрини керівництво США більше на бачили сенсу витратити бюджет на утримування армії в Європі. Весь ресурс та потоки фінансування були спрямовані на розмноження ядерної зброї по всій національній території країни. Все йшло до того чого прагнув Д. Ейзенхауер, а саме до скорочення армії та військової техніки США на території Європи.¹

Територію Радянського Союзу планувалось оточити з позицій держав-союзників США, які межують. Таким чином, дуже вдало розподілялись сфери впливу в Східній Європі між Америкою та її союзниками. Останні мали б впливати та лякати СРСР звичайними збройними силами, а США погрожували використанням ядерної зброї. У такому разі Сполученим Штатам не мало сенсу зберігати в Європі свою масивну присутність живою силою.

На відміну від військового «нового погляду», доктрина «масованої відплати», була створена більше як важіль для інформаційної війни. 12 січня 1954 року вона була проголошена американською адміністрацією.² Сенсом доктрини стали гучні заяви про повну бойову готовність країни для застосування всього ядерного потенціалу у разі загрози для національної безпеки Сполучених Штатів. Неважко здогадатися, що в таких умовах на політичній арені проблема можливої ескалації конфлікту між наддержавами ставала все більш актуальною. Тим самим на міжнародному рівні встановлювали ризиковано низький поріг ядерного конфлікту. Це означало що будь який конфлікт з претензією на військове втручання міг обернутись ядерної війною.

Відповідно до стратегічної доктрини "ядерного стримування" ядерні сили ставали основою національної оборони США, а оптимальним способом

¹ Ponzio James F. The new look, the Eisenhower doctrine and the Lebanon intervention. Department of Strategy, 1991. P. 5. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA235834>

² John Foster Dulles on Massive Retaliation. URL: <https://www.everything2.com/index.pl?node=John%20Foster%20Dulles%20on%20Massive%20Retaliation%20> (дата звернення 10.12.2023)

запобігання «радянській агресії» визнавався негайний масований удар у відповідь із застосуванням атомної зброї (доктрина «масованої відплати»)¹. Варто відзначити, що такі дії та розробка нових доктрин мали під собою великі та невиправдані ризики. З осені 1949 р. весь світ знав СРСР не просто як країну-переможця, а ядерної державою. Більш того, в серпні 1953 р. успішно протестували термоядерну зброю. Таким чином, стає зрозуміло, що проведення політики «звільнення» будь-якої країни Східної Європи можливе лише внаслідок загальної ядерної війни з СРСР, що суперечить національним інтересам США. Крім того, Радянський Союз на рівні з США мав можливості щодо доставки ядерної зброї по території країни. Американська адміністрація прийшла до висновку, що такі серйозні провокації в адрес радянського керівництва та режиму можуть спричинити незворотні наслідки у вигляді військового конфлікту. Таким чином, ідея «звільнення» та «відкидання комунізму» втратила свою актуальність саме з військової точки зору. Єдиною більш вірогідною та мирною політикою, що здатна знизити напругу між державами, залишалась політика переговорів з Радянським Союзом.

У той же час, адміністрація вважала обов'язковим зробити ряд кроків, які змінять існуючу ситуацію у більш вигідну для Сполучених Штатів сторону. По-перше, визнавалася необхідність абсолютно точно дати зрозуміти Радянському Союзу, що Сполучені Штати дадуть відповідь на будь-які прояви радянської агресії, використовуючи свої збройні сили, у тому числі розглядатиметься можливість застосування ядерної зброї, якщо у цьому виникне потреба. По-друге, психологічні, інформаційні війни проти радянського блоку та посилення розвідувальної роботи набирало обертів. Але підкреслювалось, що така політика та дії адміністрації не повинні вести до провокування війни з СРСР.²

¹ Илиевский Н.В. Холодная война / ред. Т. Ф. Зарецкая. 2-е изд. М: Институт экономичес. стратегий, 2014. Т. 2. С.139.

² Foreign Relations of the United States, 1952-1954. Vol. II, National Security Affairs. Part 1. Wash: Government Print Office, 1984. P.577-597.

В 1953 році президент Дуайт Д. Ейзенхауер визнавав, що Сполученим Штатам не вистачає великої стратегії боротьби з глобальним комунізмом. Він хотів перемогти його та усвідомлював необхідність великої стратегії для досягнення цієї мети. 8 травня 1953 р. Д. Ейзенхауер зібрав своїх найближчих співробітників у соляріумі Білого дому, ця зустріч отримала свою кодову назву «Солярій». Проект «Солярій» був секретним заходом зі стратегічного планування, який президент Дуайт Ейзенхауер ініціював для оцінки стратегічних варіантів взаємодії США з Радянським Союзом. Він заклав основу доктрини Ейзенхауера про «масовану відплату» і фактично узаконив доктрину стримування, яку Сполучені Штати проводили щодо Радянського Союзу протягом наступних чотирьох десятиліть холодної війни. Безпосереднім каталізатором для створення проекту стала інтенсивна дискусія між Ейзенхауером та державним секретарем Фостером Даллесом у солярії Білого дому на початку травня 1953 року.¹ Дж. Даллес на особистій зустрічі з членами адміністрації окреслив своє бачення зовнішньої політики у відношенні до Радянського Союзу. Він наголошував на продовженні політики «стримування» СРСР, яку почала ще адміністрація Трумена. Також республіканець пропонував визначитись з країнами, які за жодних обставин не повинні потрапити під вплив комуністів.² До цих пропозицій з серйозністю поставився Д. Ейзенхауер, тому що це співпадало з його планами та цілями, він вважав, що поширення комунізму мало бути припинено. За результатами засідань кожної групи, завдання були поділені на три альтернативні групи: «А», «В» та «С». Кожна команда була призначена представляти певну політичну точку зору на протипагу радянській загрозі. Перша група «А» повинна була скорегувати доктрину політики «стримування» Г. Трумена.

¹ Bose Meena. Shaping and Signaling Presidential Policy: The National Security Decision Making of Eisenhower and Kennedy. Texas: A&M University Press, 1998. p. 18-20.

² The Papers of Dwight David Eisenhower. World Wide Web facsimile by The Dwight D. Eisenhower Memorial Commission of the print edition; Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1996. p. 8.

Фахівці, з групи «А», мали проаналізувати сценарій продовження політики «стримування» з урахуванням нових бюджетних обмежень, що накладаються на цю політику новою адміністрацією Д. Ейзенхауера. Дж. Кеннан вважав, що основне завдання США полягає не в обмеженні та зменшенні впливу СРСР у світі, а у підриві самої ідеї існування радянської держави. Вони мали на меті переконати радянську владу в тому, що всі дії СРСР, які спрямовані на підрив впливу США та країн вільного світу, об'єктивно призведуть до руйнування самої радянської системи».¹ Також, варто відзначити, що велику роль у досягненні зовнішньополітичних амбіцій експерти групи «А» відводили саме переговорам та психологічному тиску за допомогою інформаційної війни. Велику роль у реалізації поставленої мети група «А» відводила початку повномасштабних переговорів із СРСР.

Друга група «В» повинна була чітко окреслити периметр зацікавленості національної безпеки США за межами кордонів країни. Країни, які входять в певний список, не повинні були потрапити в зону впливу комуністичного блоку, інакше воєнні погрози переростали б в конкретні дії.² Команда «В» розглядала можливість «провести територіальну межу», за якою радянська експансія призведе до загальної війни та ядерної відплати США. Експерти групи дійшли до висновку, що переважна демонстрація сили США та окреслення географічних кордонів може призвести до зміни радянської політики або пом'якшення загального режиму. Зрештою, група «С» мала запропонувати заходи, не пов'язані з війною, у тому числі політичні, економічні, дипломатичні та таємні, щоб усунути радянський вплив у вільному світі та послабити комуністичний контроль як у Східній Європі, так і в самому Радянському Союзі.³

¹ Goodpaster Andrew J. Organizing the White House The Eisenhower Presidency: Eleven Intimate Perspectives of Dwight D. Eisenhower / Ed. By Thomson Kenneth W. Lanham. MD: University Press of America, 1984. P.139.

² Pickett William B. George F. Kennan and the Origins of Eisenhower's New Look An Oral History of Project Solarium : Monograph Series. Princeton Institute for International and Regional Studies, 2004. p.22.

³ Foreign Relations of the United States, 1952–1954, National Security Affairs, Volume II, Part 1 Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d80> (дата звернення: 15.05.2023).

У висновках та аргументації своєї доповіді автори зазначили, що поки існує більшовизм, що вороже налаштований до американського способу життя, існує реальна можливість виникнення загальної ядерної війни. І для того, аби радянська військова міць не зросла та не створила загрозу для існування США, потрібно було максимально використовувати свою перевагу в ядерній зброї. Для вирішення поставленого завдання автори доповіді пропонували використовувати усі наявні у розпорядженні США кошти та методи, крім превентивної війни. Також, команда заявила, що Сполученим Штатам слід «невпинно проводити агресивну політику у всіх сферах та всіма засобами: військовими, економічними, дипломатичними, таємними та пропагандистськими».¹ Отже, вплив проекту «Соляріум» на політику національної безпеки часів «холодної війни» був колосальним. Загальні висновки всіх розробок та ідей доповіді «Соляріум», яка суттєво модернізувала та продовжила політику Трумена щодо політичного, дипломатичного, економічного та, за необхідності, військового стримування радянської експансії, стали структурними елементами в основі зовнішньої політики Сполучених Штатів у період 1953 р. до 1991 року.

Отже, 50-ті рр. XX ст. у великій мірі знаменуються зміною зовнішньополітичного курсу США. Одним з головних аспектів, що мали вплив на становлення зовнішньої політики адміністрації Д. Ейзенхауера стала смерть І. Сталіна. Ця ситуація потребувала рішучих політичних кроків з боку нової адміністрації США, але до цього нова влада опинилась не готова. Багато чого нажаль не було зроблено, що могло докорінно змінити світові міжнародні відносини та вплинути на хід американо-радянської конфронтації. Деякі дослідники зазначають, що Д. Ейзенхауер втратив історичну можливість знизити напругу між двома протидіючими країнами.²

¹ A Report to the National Security Council. Washington: Basic national security policy, 1953. p. 12.

² Parting the Curtain: Propaganda, Culture, and the Coldwar, 1945-1961 / Ed by Walter L. Hixson. New York: St. Martin's, 1997. p. 200.

Натомість, багато хто в його адміністрації вважав, що не було необхідності вести перемови з Радянським Союзом. В цілому, відмова від прямих переговорів вписувалась в ту політику, яку вибудовував президент Д. Ейзенхауер та звісно мала свої наслідки. При розробці зовнішньополітичних доктрин щодо СРСР адміністрація Дуайта Ейзенхауера остаточно відкинула у реальній політиці можливість застосування політики «визволення». Наявність у Радянського Союзу термоядерної зброї та засобів її доставки докорінно змінило погляд республіканської верхівки та світову ситуацію і зняло з порядку денного питання можливості будь-якого військового зіткнення з СРСР. А можливість «звільнити» країни Східної Європи без такої війни здавались американській адміністрації неможливою.

Таким чином, прийшовши до влади, нова адміністрація Д. Ейзенхауера не мала цілісну ідеологічну концепцію, у якій було б визначено як кінцеві цілі, так і засоби та методи їх досягнення. Кожна глобальна політична подія ставала для Білого Дому своєрідним викликом, що породжувало за собою нову сторінку в історії зовнішньої політики Сполучених Штатів. Очевидно, що всі створені проекти та документи не залишились лише в планах. Багато з цих положень реалізувались практично, а деякі стали основними постулатами, що визначили всю зовнішньополітичну концепцію США аж до завершення «холодної війни», що в свою чергу виявлялось в низці внутрішньополітичних криз у країнах Східного блоку.

Розділ II. Період першого терміну президенства Д. Ейзенхауера (1953-1957 рр.)

2.1. Кризи холодної війни: польський та угорський жовтень 1956 р. та їх вплив на американо-радянські відносини

В 1956 році холодна війна була в самому розпалі і Європа була розділена залізною завісою. НАТО та його союзники на Заході були готові захищатися від будь-якого майбутнього радянського вторгнення в їх сферу діяльності, тоді як Радянський Союз та його союзники за Варшавським договором робили те саме на сході. Політика тодішнього американського президента Д. Ейзенхауера була спрямована на підтримку шляхом таємного заохочення анти-радянських заворушень у Східній Європі, але не дозволяти аби це переросло у справжню війну. Але ситуація ставала все більш напруженою коли майже одночасно повстали два сателіти Радянського Союзу – Польща та Угорщина.

Після смерті Й. Сталіна в березні 1953 року радянське керівництво бере курс на формування нового політичного життя країни. Стосовно внутрішньої політики, то в країні, зокрема після XX з'їзду розпочинається процес десталінізації та реабілітації від наслідків тоталітарного режиму. В зовнішній політиці нове керівництво перелаштовується на мирне співіснування, а саме зменшення міжнародної напруги. Після смерті радянського лідера в 1953 році до СРСР почали з'їжджатися представники східноєвропейських

комуністичних і робітничих партій. В тому числі Москву відвідувала і делегація з Польщі¹.

В цей час в країні ще продовжувались колективізація та репресії проти різних соціальних груп, які виступали проти комуністичного уряду. Певною мірою це відбувалось через Польську об'єднану робочу партію, яка підтримувала ідеологію Сталіна навіть після його смерті. Однак вже в другій половині 1954 року почали поступово відбуватись зміни всередині країни. В грудні того ж року активісти керівної партії Польщі почали увідкриту критикувати уряд країни, зокрема тих чиновників, що були призначені під час правління Сталіна. Міністерства почали скорочувати штати своїх співробітників, в першу чергу звільнялись з посад найзапекліші сталіністи. Протягом цього часу багато хто з ув'язнених сталіністами були звільнені. Процеси десталінізації в країні все більше набирали обертів.

В лютому 1956 р. на XX з'їзді КПРС новий радянський лідер М. Хрущов оголосив доклад, де розкритикував вцент культ особистості Сталіна. Була зруйнована велика кількість міфів, присвячена цьому, які роками вирощувала та пропагувала тоталітарна машина. М. Хрущов висвітлив всі злочинні дії тодішньої системи влади СРСР, які поширювались на країни-сателіти та мали глобальний вплив на міжнародні зв'язки. Варто відзначити, що доповідь проходила в закритому режимі і коли ,не дивлячись на спроби радянської влади приховати її, доповідь все ж таки потрапила в публічний простір, то серед лідерів компартій вона викликала невизначені настрої.² В Польщі ця промова знизилася популярність та авторитет Сталіна і партії, яку він підтримував. Настрої народу також негативно відобразились на репутації Болеслава Берута, який керував Польщею протягом усієї сталінської доби.³

¹ Орехов А.М. Советский Союз и Польша в годы «оттепели»: из истории советско-польских отношений. Москва: ИНДРИК, 2005. с.18.

² Зашкільняк Л.О. Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. с. 520.

³ Weydenthal Jan B. De. The Communists of Poland : an historical outline. Hoover Institution Press, Stanford University, Stanford, Calif, 1986. p. 74.

У Польщі Сталіна швидко оголосили «ворогом народу», і почалися масові заклики за звільнення тих, хто був ув'язнений за часів його диктатури. Насамперед було звільнено з під варті Владислава Гомулку, який у результаті таємної промови Хрущова став народним героєм країни. Поляки почали закликати до поліпшення економічної політики, рівня життя населення в тому числі умов праці та скорочення робочого дня, засуджувались протизаконні дії органів безпеки. Також зростали настрої серед населення з приводу того, що вони жили гірше, ніж інші регіони Східної Європи: поляки посилювалися на найкращі умови праці та підвищення заробітної плати в Чехословаччині та по всьому СРСР. Оприлюднення секретної доповіді у Польщі дало полякам відчутне уявлення того, наскільки слабким був уряд і саме це знизило рівень страху народу перед владою, що в свою чергу призвело до народних повстань¹.

Ці настрої знайшли свій перший прояв у червні 1956 року, коли відбувся перший в історії ПНР протест, відомий як Познанське повстання.² Через зростаючі антиурядові та антирадянські настрої в червні 1956 року почався страйк на познанському заводі ім. Йосипа Сталіна. Згодом, до протестуючих доєдналися робітники інших підприємств та заводів міста тому повстання набували широкого масштабу. Головним передвісником познанського протесту стали економічні проблеми, в яких робітники вбачали причину соціального розшарування та несправедливості серед населення. Як наслідок, повстання було придушено за допомогою армії, органів безпеки та правопорядку та військової техніки.

Багатьох було заарештовано та поранено, також були ті, хто загинув від отриманих травм. Якщо казати про результат познанського повстання то варто відзначити те, як воно захопило громадськість. Ці події додали полякам упевненість у тому, що вони зможуть виступити проти несправедливого

¹ Massia Kyle . Poland 1956: A Year of Protest and Progress. Afficio Undergraduate Journal. P. 20–38.

² Lukowski Jerzy , W. H. Zawadzki. A Concise History of Poland. Cambridge University Press, 2006. 371 p.

правління ПОРП. По всій країні графіті, листівки і навіть пляшки, кинуті до річок, дозволили полякам спілкуватися та поширювати інформацію про повстання. Повстання стало інструментом за допомогою якого люди могли висловити своє невдоволення. Антирадянські гасла поширювались по всій країні.¹

Висували головні лозунги повстання, що вся нація має «об'єднатися у Христі для боротьби із загарбником», що «росіяни в польських мундирах убивають безпорадних дітей», чи «піді комунізм» і «ми хочемо вільну Польщу».²

Польща розглядала Познанське повстання як рух, спрямований проти радянського та комуністичного домінування у своїй країні. Про події в Познані знали та підтримували по всій країні. Люди вітали один одного словами «Хай живе Познань!», навіть цигарки «Познань» зазвичай називали «героями».³ Познань прийняла національний характер: це був захід, за допомогою якого кожен у Польщі міг висловити своє невдоволення станом країни.

Познанські події нанесли великий удар тодішньому режиму та владі, які розуміли що втратили довіру та підтримку з боку робітничий класу. В липні 1956 року VII Пленум ЦК визнав, що варто поліпшити рівень життя робітничий класу з поширенням «робітничий демократії» та наголосив на потребі реабілітації політичних в'язнів. Але в результаті, такі дії не змогли повернути довіру до влади. В цих умовах на липневому Пленумі ЦК вже відомий народний герой Владислав Гомулка повернувся до партії та був обраний до складу ЦК.

Радянське керівництво уважно слідкувало та більш того було спантеличено польськими подіями. Перш за все вони боялись втратити свою сферу впливу у Східній Європі через повернення колишнього політв'язня В. Гомулки. Для

¹ Massia Kyle. Poland 1956: A Year of Protest and Progress. Afficio Undergraduate Journal. P. 20–38.

² Kramer Mark. The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings. Journal of Contemporary History. 1998. Vol. 33, no. 2. P. 163–214.

³ Massia Kyle. Poland 1956: A Year of Protest and Progress... p. 20–38.

того аби не справдились їх страхи, радянська влада поспіхом зібрались на жовтневий Пленум до Варшави. В ході перемовин радянські делегати погрожували військовою інтервенцією, якщо ПНР вирішить відійти від союзницьких відносин з Радянським Союзом включаючи Варшавський Пакт. Однак, хоча в Польщі відбувались політичні зміни в напрямку лібералізації, ніхто з керівництва навіть не думав розривати дипломатичні відносини з СРСР. Але при цьому керівники ПНР відмовились надавати будь які гарантії та виконувати вимоги радянського керівництва навіть якщо б була загроза застосування військової сили.

Паралельно з роботою пленуму в Варшаві починались акції присвячені підтримці В. Гомулки. Найбільш масштабні мітинги відбувались в вузах та заводах міста. Піднесений стан охопив всю країну, особливо у місцях найбільшої концентрації студентів і робітників великих підприємств. Варто зазначити що мітинги та акції відбувались також в армії та державних органах безпеки.

24 жовтня 1956 року у Варшаві відбувся найбільший мітинг, коли на вулиці міста вийшло близько 400 тис. осіб. Люди мітингували, вимагаючи виведення радянських військ, усунення Рокосовського з посади міністра оборони Польщі та з'ясування обставин Катинської трагедії. Демонстранти мали рішучі антирадянські настрої, вони розбивали вітрини у Будинку польсько-радянської дружби, а також зривали та спалювали прапори на головній залізничній станції.¹ Ця демонстрація зрештою була придушена Цивільною міліцією, хоча вона тривала декілька днів.

Подібні інциденти сталися по всій країні, серед інших вимог населення була вільна торгівля з капіталістичними країнами, припинення глушення іноземних радіосигналів, ліквідація цензури, повернення до колишньої військової форми Війська Польського, повернення східних територій, кінець викладання марксизму-ленінізму та повернення свята Дня Конституції 3

¹ Kamm Henry. Rioting Over Hard Life in Poland Led to 'Golden October' of 1956. The New York Times. 1970. P. 8.

травня. Під час мітингу до протестуючих вийшов Владислав Гомулка з промовою, де казав про суверенітет Польщі в комплексі з дружніми стосунками з Радянським Союзом. Наприкінці він наголосив, що народу варто перестати мітингувати та повернутись до праці.¹ Це мало стати сигналом до початку стабілізації у країні.

21 жовтня 1956 року Гомулка був одноголосно обраний першим секретарем ПОРП.² Також поряд з цим відбулося безліч інших радикальних змін. Наприклад, Гомулка пообіцяв більш відкритий уряд та більш демократичний процес на майбутніх виборах. Прорадянських та консервативних членів Політбюро також було звільнено. Костянтин Рокосовський, Владислав Двораковський, Хіларі Челховські та інші були звільнені, суттєво змінивши обличчя Політбюро і держави в цілому. В підсумку польський жовтень мав позитивні результати, хоча не всі його цілі були досягнуті. На відміну від познанського повстання, жовтень не піддавався жорстокому придушенню та був менш радикальним. Реабілітований В. Гомулка в очах народу був путівником до демократичних змін та відсторонення Радянського Союзу. Але таких надій новий секретар виправдати не зміг. Польський уряд хотів продовжувати будувати комунізм, а не позбуватись його.

Панування Радянського Союзу у Східній Європі завжди непокоїло західні країни. Найбільшу увагу цьому надавали Сполучені Штати, тому саме вони після закінчення Другої світової війни прикладали усі зусилля, аби стратегічно завадити поширенню комунізму на теренах Східної Європи. В 1947 році в Америці була створена Рада національної безпеки, метою якої була координація та рішення всіх важливих питань, пов'язаних з зовнішньою політикою країни.³ Вже в березні 1948 р. завдяки діяльності Ради було

¹ Sakwa Geogre. The polish october: A Re-Appraisal throught historiography. The Polish Review. 1978. Vol. 23, no. 3. P. 62–78.

² Орехов А.М. Советский Союз и Польша в годы «оттепели»: из истории советско-польских отношений. Москва: ИНДРИК, 2005. с.199.

³ Foreign Relations of the United States, 1947, General; The United Nations, Volume I - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v01/d390> (дата звернення: 04.01.2024).

створено та прийнято рішення про підтримку країн Східної Європи, де проходять рухи опору проти діючої прорадянської влади. Згодом, в 1949 році було затверджено і саму політику американської адміністрації щодо сателітів СРСР у Східній Європі.¹

Нова політика будувалась на доктринах невоєнного усунення впливу комунізму та партій в цьому регіоні. Для розвитку своїх доктрин того ж року РНБ створило Комітет Вільної Європи, завданням якого було поширення цензурної інформації в країнах радянського блоку. Також були створені Радіо Вільна Європа та «Голос Вільної Польщі».² Варто зазначити, що всі дії американської адміністрації, що були направлені на придушення комунізму, носили виключно пропагандистський характер. США боялися поширення комунізму, тому створення стратегій щодо припинення його існування було важливою частиною зовнішньої політики. США намагалися знайти правильний баланс між запобіганням поширенню комунізму та відмовою від участі у війні з Радянським Союзом. За участю Ради Безпеки, адміністрацією президента було розроблено восени 1953 року документ під назвою «Основи політики національної безпеки» в якому стверджувалось що відокремлення країн Східної Європи від радянського блоку шляхом повстань майже неможливо.³

В першій половині 1956 року до США почала надходити інформація щодо протестних настроїв та демократичних змін у Польщі. 28 березня того ж року Державний департамент Америки надіслав звернення до посольства у Польщі щодо радянсько-польських відносин. Варто відзначити, держсекретар А. Даллес вважав, що здобуття незалежності Польщею

¹ Foreign Relations of the United States, 1949, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume V - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v05/d13#:~:text=These%20conclusions%20were%20without%20resort%20to%20war>. (дата звернення: 04.01.2024).

² Zawodny J.K. The polish section of radio free Europe, 1952-56: War for the minds of men. The Polish Review. 1986. Vol. 31, no. 4. P. 317–321.

³ Румянцев В.П. Венгерский мятеж и Суэцкий кризис 1956 г. : пределы и возможности американской дипломатии. Известия АлтГУ. Исторические науки и археология. 2019. № 5. С. 69–75.

малоймовірно тому як рішення польського уряду приймалися під впливом керівництва Радянського Союзу. В своїх доповідях він наголошував, що наразі міністерство оборони переконане, що поки не відбудеться будь-яка фундаментальна і радикальна зміна, чи то в характері радянської політики, чи у відносинах сил між Вільним світом і Радянським блоком, Польщею продовжуватимуть керувати люди, чиї рішення засновані насамперед на бажаннях та намірах Кремля».¹

Американська адміністрація розглядала Польщу як найважливіший східноєвропейський сателіт Радянського Союзу в політичному та стратегічному плані. Крім того, США бачили в ПНР чинник, який має великий вплив на розвиток американо-радянських відносин. Даллес також закликав втриматись від надмірного оптимізму щодо періоду «відлиги» в СРСР, оскільки Радянський Союз ніколи не звільнить Польщу з-під контролю. Незважаючи на це, політики США не втрачали надію на те, що Польща може зрештою звільнитися з пазурів комунізму та Радянського Союзу. Держсекретар хотів, щоб політика стимулювала будь-яку діяльність що могло б забезпечити послаблення радянської влади в Польщі та здобуття неї незалежності.²

США сподівалися, що їх стратегія зрештою призведе до того, що сателіти відірвуться від Радянського Союзу та стануть незалежними країнами, що призведе до мінімізації комуністичного впливу. Бунт у Познані став тим проривом, на який чекали США. Для США це була чудова нагода пропагувати антирадянські та антикомуністичні настрої. Все, що потрібно було зробити США, — це передати свою думку по радіо та публічно підтримати заворушення, сподіваючись, що це ще більше завдасть шкоди

¹ Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Eastern Europe, Volume XXV - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v25/d51> (дата звернення: 05.01.2024).

² Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Eastern Europe, Volume XXV - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v25/d69> (дата звернення: 05.01.2024).

репутації Радянського Союзу і, можливо, вб'є клин у радянсько-польські відносини.

Державний департамент США також наголошував на тому, що їх економічна ситуація була набагато кращою порівняно з Радянським Союзом. Через погану економічну ситуацію в СРСР США вважали, що вони не будуть мати необхідних ресурсів щодо повного придушення повстань та бунтів, що лише підкріплювало сподівання США запобігти укріпленню комунізму в Східній Європі. Першим кроком США стала публікація подій познанського бунту в американській пресі. США наголосили на тому, що польські робітники були незадоволені комуністичним радянським і польським режимом. Публікуючи події у Познані, США сподівалися, що світ засудить Радянський Союз та комуністичну систему. Крім того, вони також повідомили, що вони готові забезпечити поляків продовольством, щоб полегшити їхню економічну ситуацію. Тим самим, Америка хотіла продемонструвати країнами Заходу, що Радянський Союз не здатний домовитись з народом. Уряд намагався створити розкол між Польщею та СРСР, наскільки це було можливо, в рамках обмежених пасивних дій.

Ключову роль зіграло повернення Владислава Гомулки. Він уже став відомим як людина, яка, хоч і була комуністом, але виступала проти впровадження в Польщі рішень, що надиктовані СРСР. Момент повернення Гомулки був настільки драматичним, що викликало ряд питань в уряді США. Держдепартамент зрозумів, що польське керівництво повторно повернуло Гомулку, щоб заспокоїти невдоволення населення, спричинене познанськими заворушеннями. З новим керівництвом Гомулки уряд США побачив можливість допомогти Польщі здобути незалежність від Радянського Союзу.

Новий план дій у рамках політики США полягав у тому, щоб запропонувати польському уряду економічну допомогу, якщо республіка продовжить дотримуватися своєї позиції більшої незалежності від Москви. Але варто

зауважити, що Америка не планувала розповсюджувати свою сферу впливу замість радянської. У документах осені 1956 року, підготовлених американськими урядовими установами, Гомулка сприймався як «новий Тіто» - югославський лідер, який залишаючись комуністом, зробив свою країну повністю незалежною від Москви.¹

24 жовтня 1956 року американська адміністрація опублікувала новий зовнішньополітичний документ щодо подій у Польщі.² Американська адміністрація прийшла до висновку, що їм слід транслювати репортажі про події у Польщі, щоб допомогти інформувати Східну Європу. Однак вони також прийняли свідоме рішення не заохочувати прямі повстання. США уважно спостерігали за діями Радянського Союзу під час польських повстань. Вони хотіли побачити, чи дотримається Хрущов своєї теорії про те, що існують різні шляхи до соціалізму. Події у Польщі були першою проблемою інакомислення, з якою зіткнувся Хрущов та Радянський Союз. Цей конфлікт став саме тим випробуванням, на яке чекали США, щоб вирішити, чи щирий Микита Сергійович у своїх зусиллях відмовитися від тактики терору та диктатури. Хоча США підтримали заворушення в Познані, все ж таки вони не були готові запропонувати будь-яку конкретну підтримку.

США побачили, що їх дії обмежені. Якби вони запропонували конкретну підтримку, це ще більше загостило б американо-радянські відносини та поставило б США у становище подальшої прямої опозиції. До відкритого конфлікту також могла б привести військова допомога США. Це загрожувало новою світовою війною, або навіть ядерною, чого США відчайдушно хотіли уникнути. З іншого боку, США дуже хотіли звільнення Польщі в надії, що як тільки один з сателітів Радянського Союзу здобуде незалежність, незабаром

¹ Prof. Machcewicz: W październiku 1956 r. byliśmy o krok od wybuchu powstania. [dzieje.pl](https://dzieje.pl/aktualnosci/prof-machcewicz-w-pazdzierniku-1956-r-byalismy-o-krok-od-wybuchu-powstania). URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/prof-machcewicz-w-pazdzierniku-1956-r-byalismy-o-krok-od-wybuchu-powstania> (дата звернення: 09.01.2024).

² Parsons Emily. "When They Begin to Crack They Can Crack Fast We Have to Keep the Pressure On United States Reactions to the Events in Poland. "Re-Thinking U.S.-Soviet Relations in 1956: Nikita Khrushchev's Secret Speech, the Poznań Revolt, the Return of Władysław Gomułka, and the Hungarian Revolt". 2014. P. 88–113.

повстануть інші країни Східної Європи. Щоб підігріти антирадянські настрої США використовували свої обмежені можливості засобів масової інформації. Вони продовжили підбурювати антирадянські настрої через радіопередачі, які заохочували антирадянські та антикомуністичні думки, а також просували тези про незалежність Польщі.

Відсутність прямого вторгнення Радянського Союзу в ПНР аби врегулювати повстання допомогло підняти авторитет Хрущова в очах американських політиків. Хоча фактичний результат виявився не зовсім таким, на який сподівалися США, це був прогрес у правильному напрямку. Більше того, США побачили Микиту Хрущова як гарного лідера. Його рішення про невтручання допомогло створити імідж прогресу лібералізації в Радянському Союзі, що підвищило довіру до політики його уряду щодо Східної Європи. Радянський Союз продемонстрував уряду США, що вони відхиляються від шляху Сталіна і готові вирішувати проблеми дипломатичним шляхом, а не через терор і насильство. Однак Хрущов зруйнував ту невелику довіру, яку він завоював після придушення Угорського повстання.

В Угорщині існуючий уряд виявив, що він не може завершити реформи так швидко, як того вимагали студенти та інтелектуали, які очолювали протести. В надії запобігти народному повстанню проти комуністичного правління в Угорщині, Хрущов сприяв заміні жорсткого комуніста Матіаша Ракоші більш поміркованим Ерне Гере. Прийшовши до влади, Гере спробував заспокоїти угорську громадськість, яка тепер вимагала реформ, дозволивши поховати в Будапешті тіло Лозла Райка, комуністичного реформатора, страченого під час сталінських чисток 1949 року. Його похорон 6 жовтня 1956 року вивели на поверхню гнів із приводу сталінської несправедливості, яка протягом багатьох років обрушувалася на Угорщину, і похоронний марш швидко перетворився на масову демонстрацію. Хоча рух, що вимагає змін, почався з міської інтелігенції, він незабаром поширився по всій країні, заручившись підтримкою робітників та селян.

У жовтні група студентів висунула низку вимог, включаючи виведення радянських військ, демократизацію, створення уряду, більш незалежного від радянського контролю, та заміну Гере на колишнього прем'єр-міністра Імре Надя на посаді лідера Комуністичної партії Угорщини. 23 жовтня 1956 року студенти університету у Будапешті почали протестувати проти радянського панування на знак солідарності з аналогічними рухами у Польщі, навіть не підозрюючи, що отримають всенародну підтримку десятків тисяч угорців, які вийшли на вулиці міста.¹ Угорські солдати чинили опір репресіям проти своїх співгромадян, і в міру поширення народного руху Комуністична партія Угорщини провела екстрену нараду, щоб повернути Надя до влади, намагаючись заспокоїти демонстрантів. Наступного дня Гере звернувся по допомогу до Радянського Союзу, і радянські війська прибули рано-вранці 24 жовтня. Незважаючи на прибуття радянських військ, протести тривали і наступного дня, що призвело до загибелі сотень людей та серйозних поранень. Нарешті, Гере було повністю відсторонено, і Надь розпочав лібералізацію державного правління країни.

Прийшовши до влади, Надь, під тиском протестів, що тривали, закликав до вільних виборів, більшої незалежності від радянського контролю і виведення радянських військ. Радянський Союз відповів відправкою підкріплень своїм військам до Угорщини. 1 листопада Надь оголосив про вихід країни із Варшавського договору. Наступного дня Рада Безпеки ООН зібралася для обговорення ситуації в Угорщині, і представник США посол Генрі Кебот Лодж представив проект резолюції, в якому закликає Радянський Союз утримуватись від втручання у внутрішні справи Угорщини. СРСР у відповідь звинуватили Надя у підбурюванні до контрреволюції, і в ніч на 3 листопада близько 60 000 радянських солдатів увійшли до Угорщини та оточили столицю.² На нічному засіданні Лодж закликав членів Ради Безпеки ухвалити

¹ Massia K. Poland 1956: A Year of Protest and Progress. Afficio Undergraduate Journal. P. 20–38.

² Костриц А. , Стыкалин А.С. Венгерский кризис 1956 г. в контексте хрущевской оттепели, международных и межблоковых отношений. Москва: Нестор-История, 2018. с.65.

його резолюцію. Дев'ять країн погодились, але московська делегація застосували право вето. Вранці 4 листопада радянські війська вирушили на Будапешт і придушили залишки повстання. Протягом наступних кількох днів тисячі угорців було вбито. Ще сотні тисяч бігли на Захід у пошуках притулку. 22 листопада радянська влада затримала Надя. На зміну йому прийшов маріонетковий уряд, який дотримувався задекларованої лінії партії.

Події в Польщі та Угорщині мали багато спільного, та відбувались одночасно, тому угорське повстання також не залишило байдужими адміністрацію Ейзенхауера. Після доклад Хрущова, Познанського повстання та Польського жовтня політика Сполучених Штатів щодо країн Східного блоку не була одностайною. Мова Хрущова вселила США потенційний оптимізм, але США поставилися до неї з підозрою. Повстання в Познані підтвердило думку США щодо невдоволення всередині сателітів, а повернення Гомулки вселило впевненість у тому, що Хрущов справді намагався реалізувати нову радянську стратегію. Але не дивлячись на це скептицизм щодо СРСР не зникав.

Саме в цей час відносини обох наддержав отримали нову тріщину, зіштовхнувшись із ситуацією в Угорщині. Ці події дали Америці нову надію, на те, що сателіт зможе відійти від Радянського Союзу, започаткувавши неминучий занепад комунізму. Але політика Сполучених Штатів протягом років мала тенденцію, що характеризувалася неясністю того, як Радянський Союз збирається реагувати, через що Держдепартамент боявся будь яких міжнародних наслідків своїх рішень. Також варто відзначити що фінансування Вашингтону на здійснення східноєвропейської політики був значно обмеженим, що також впливало на дії адміністрації Ейзенхауера. Тому здебільшого політика була зосереджена на поширенні пропаганди.¹

¹ Румянцев В.П. Венгерский мятеж и Суэцкий кризис 1956 г. : пределы и возможности американской дипломатии. Известия АлтГУ. Исторические науки и археология. 2019. № 5. С. 69–75.

Аналізуючи події 1956 року здавалося, що визвольна політика Ейзенхауера та Далеса здійснювалась. Вони мали нагоду спостерігати як народи Польщі та Угорщини прагнули свободи та намагались зруйнувати авторитарну владу. А втім, Ейзенхауер і його головні радники виключили можливість збройного втручання ще в 1953 році із Солярієм. В публічному просторі американський президент пояснював відсутність військової допомоги положенням Угорщини на карті світу, яка була оточена країнами народної демократії та Австрією, яка займала позиції нейтралітету. Також на американську політику спостереження впливала наявність Організації Варшавського договору, де учаснику-жертві збройної агресії ззовні була гарантована військова допомога.

Найкраще було сформульовано позицію, яку зайняла адміністрація Ейзенхауера директором Мюнхенського радіоцентру Д'Алессандро. У телеграмі колезі у Вашингтоні він написав: «Ми, звичайно, не в змозі заохочувати бунтівників, особливо через заяву про те, що США не здійснюватимуть військове втручання за жодних обставин. І навпаки, якщо ми не можемо запропонувати альтернативи, ми не в змозі перешкоджати чи називати принесені угорцями жертви марними».¹

Під час Угорської революції адміністрація Ейзенхауера намагалась формувати свою позицію. Проявом цього стало послання радіостанції «Вільна Європа», в якому США висловлювала співчуття повстанцям та обурення з приводу дій Радянського Союзу, але послання було більш формальним та не містило обіцянок матеріальної та військової підтримки для Угорщини.² США почали змінювати свою політику в адрес Східної Європи ще в липні 1956 року. Тоді було представлено нову модель відносин цих країн та СРСР. Тактику було запозичено з радянсько-югославських відносин.

¹ Telegram from the Legation in Hungary to the Department of State. Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Eastern Europe, Volume XXV - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v25/d105> (дата звернення: 07.01.2024).

² Pelchat Thomas. The United States Reacts. Fostering A Feeling of Betrayal: United States Foreign Policy and the 1956 Hungarian Revolution. 2020. P. 42–48.

А саме як Югославія виборювала для себе право на самостійність зовнішньої політики та відповідала інтересам адміністрації президента.¹

Загалом, в контексті збройного повстання в Угорщині США на міжнародній арені представлялись країною, що не залишається осторонь цих кровавих подій та засуджує радянську інтервенцію, але при цьому не загострюючи стосунків із СРСР. 26 жовтня 1956 року було проведено 301-е засідання РНБ. Рада національної безпеки була схильна порівнювати ситуацію в Угорщині з подіями в Польщі. Даллес припустив, що «радянська інтервенція в Угорщині могла бути викликана небажанням Радянського Союзу зазнати другого приниження після Польщі. З іншого боку, угорське повстання з самого початку продемонструвало більш явну антирадянську та антикомуністичну упередженість ніж «польські заворушення». Крім того, держсекретар визнав, що «повстання в Угорщині було найсерйознішою загрозою, яка існувала для збереження радянського контролю над сателітами. Воно поставило Москву перед дилемою: або повернутися до жорсткої політики, або дозволити демократизацію».² Згодом, виступаючи у Далласі, він заявив, що Сполучені Штати не розглядають країни-сателіти СРСР як своїх «потенційних військових союзників».³

Наступного дня після введення радянських військ у Будапешт Дж. Ф. Даллес обговорив зі своїми помічниками проблему передачі питання щодо ситуації в Угорщині до Організації Об'єднаних Націй. Держсекретар розглядав цей конфлікт як чудову нагоду для США втрутитися та зруйнувати Східний блок. Але в той час він був досить стурбований ситуацією в Угорщині, але не знав, як діяти. Він не мав впевненості, що США діятимуть поодиночі, і це пояснює, чому він звернувся з проханням до Організації Об'єднаних Націй. Що ще

¹ Glennon John P Edward C. Keefer Ronald D. Landa Stanley Shaloff. Foreign Relations of the United, States, 1955-1957. Washington : United States Government Printing Office, 1990. p. 190

² Parsons Emily. We Were Caught With Our Hands Tied: United States Reactions to the Hungarian Revolt of 1956. Re-Thinking U.S.-Soviet Relations in 1956: Nikita Khrushchev's Secret Speech, the Pet Speech, the Poznań Re znán Revolt, the Return of W olt, the Return of Władysław Gomułka, and the Hungarian Revolt. 2014. С. 113–152.

³ Румянцев В.П. Венгерский мятеж и Суэцкий кризис 1956 г. : пределы и возможности американской дипломатии. Известия АлтГУ. Исторические науки и археология. 2019. № 5. С. 69–75.

важливіше, держсекретар Даллес передбачливо зрозумів, що США і весь світ будуть у незручному становищі, якщо вони просто стоятимуть осторонь і дивитимуться, як угорці вмирають, борючись за незалежність. Американське керівництво вирішило з метою збереження свого міжнародного престижу та активізації уваги світової громадськості до угорського заколоту порушити питання про події у Будапешті на порядку денному засідання Ради Безпеки ООН.

У держдепартаменті США одночасно з активізацією уваги громадськості до угорських подій вивчалися різні варіанти розвитку подій у Східній Європі та можливі дії Вашингтона, пов'язані з ними. Незважаючи на демонстрацію готовності радянського керівництва до політичного діалогу з угорською стороною, американські дипломати найімовірнішим варіантом дій Кремля, як і раніше, вважали силове придушення заколоту і вважали за необхідне у разі, коли це станеться, використовувати цей результат подій у своїх інтересах, зокрема на Близькому та Середньому Сході.

3 листопада, після донесення американської розвідки про концентрацію радянських військ навколо Будапешта, Лодж подав на розгляд Ради Безпеки резолюцію, яка закликає Радянський Союз «утримуватися від втручання в будь-якій формі, особливо збройного втручання у внутрішні справи Угорщини».¹ Після того, як на цю резолюцію радянський представник в ООН А.А. Соболев наклав вето, на пропозицію делегації США питання щодо ситуації в Угорщині було передано на розгляд надзвичайної сесії Генеральної Асамблеї ООН.

4 листопада було прийнято резолюцію Генеральної Асамблеї, яка закликає СРСР «негайно припинити збройний напад не спрямовувати більше військових з'єднань в Угорщину, а вже спрямовані - вивести і стверджує

¹ Румянцев В.П. Венгерский мятеж и Суэцкий кризис 1956 г. : пределы и возможности американской дипломатии. Известия АлтГУ. Исторические науки и археология. 2019. № 5. С. 69–75.

право угорського народу у вільному виборі уряду і форми життя».¹ Цього дня Радянський Союз приступив до виконання операції "Вихор", ввівши до Будапешту посилений контингент своїх військ. Ввечері президент Ейзенхауер направив термінове послання маршалу Булганіну, радянському прем'єр-міністру з проханням вивести радянські війська. Президент висловив «шок і тривогу» радянським нападом на угорський народ і закликав надати Угорщині право обирати власний уряд. Але радянська інтервенція все одно відбулась і придушила будь які прояви повстання.

Адміністрація президента була явно розчарована провалом повстання та хотіла допомогти угорцям у їхній подальшій боротьбі. 19 листопада Рада національної безпеки підготувала доповідь про переоцінку політики, цілей та напрямків дій США на основі нещодавніх подій у Східній Європі. Звіт говорив наступне: Радянський уряд відновив 4 листопада свої зусилля щодо придушення угорського повстання шляхом використання радянських збройних сил та встановлення нового маріонеткового режиму на чолі з Кадаром. Радянська реакція на дії ООН та на звернення президента Ейзенхауера до Булганіна 4 листопада ясно продемонструвала рішучість Радянського Союзу утримувати там свої позиції силою зброї. Режим Кадара повернувся до програми скромних обіцянок реформ, включаючи обіцянку вести переговори в майбутньому про виведення радянських військ, одночасно даючи зрозуміти, що політичний та військовий союз із СРСР має бути збережений.²

У доповіді добре оцінено ситуацію в Угорщині. США розуміли, що Радянський Союз тримає Угорщину, поки це можливо. Після подій в Польщі та Угорщині вони краще зрозуміли важливість країн-сателітів для Радянського Союзу. Розвідка США дійшла висновку, що збереження

¹ Parsons Emily. We Were Caught With Our Hands Tied: United States Reactions to the Hungarian Revolt of 1956. Re-Thinking U.S.-Soviet Relations in 1956: Nikita Khrushchev's Secret Speech, the Pet Speech, the Poznań Re znán Revolt, the Return of Wolt, the Return of Władysław Gomułka, and the Hungarian Revolt. 2014. С. 113–152.

² Arendt Hannah. Totalitarian Imperialism: Reflections on the Hungarian Revolution. The Journal of Politics. Vol. 20, no. 1. P. 5–43.

контролю над країнами народної демократії багато в чому пояснювалося присутністю радянських військ у цьому районі. Іншими словами, радянські війська були розміщені по всій Східній Європі, готові до мобілізації будь-якої миті у разі повстання. Висновок, який не був чітко сформульований, полягав у тому, що США вважали, що без присутності радянських військ як Польща, так і Угорщина могла б вийти із радянського блоку. США дотримувались загального розуміння, що Східна Європа належить Радянському Союзу та комунізму та зрозуміли, що Радянський Союз зробить все, щоб зберегти контроль над Східною Європою, включаючи надмірне застосування сили.

2.2 Суецька криза: мистецтво політичної гри головних акторів холодної війни

В період холодної війни Сполучені Штати та їх капіталістичні союзники перебували у протистоянні з комуністичним Радянським Союзом та його сателітами. Обидві сторони прагнули обмежити вплив один одного, формуючи союзи з якомога більшою кількістю країн, включаючи стратегічно важливий Близький Схід. Близький Схід під час Холодної війни мав надзвичайне значення і велику нестабільність. Цей регіон знаходився прямо на південь від Радянського Союзу, який традиційно мав великий вплив на Турцію та Іран. Він міг би запропонувати допомогу новим незалежним країнам або повстанським групам, що прагнули завоювати незалежність. Це викликало побоювання Сполучених Штатів, адже відмова від деколонізації може відкрити політичні та військові можливості для комуністів. У той час Єгипет представляв інтерес для Радянського Союзу із-за Суецького каналу та його розташування на Середземному морі. У більш загальному плані Радянський Союз хотів покращити відносини в арабському світі, а Єгипет вважався найбільш модернізованою та впливовішою арабською державою.

Військовий конфлікт 1956 р. в історіографії традиційно носить назву «Суецька криза» та ознаменується збройним вторгненням в Єгипет. Це був конфлікт між Єгиптом, та Ізраїлем, але проходив також за участю європейських армій - Великобританії та Франції. Саме інтервенція країн Європи набула широко розголосу та засудження на міжнародній політичній арені, зокрема від СРСР та США. Загалом, американський інтерес до Близького Сходу зріс під час першого президентства Д. Ейзенхауера. Стимування Радянського Союзу залишалося домінуючою аксіомою зовнішньої політики Америки до 1950-х років. Тому, адміністрація президента почала розробляти стратегії впливу та зближення з близькосхідними країнами.

Для підтримки політики стримування і зміцнення американських позицій на Близькому Сході Ейзенхауер підготував ряд політичних цілей для Америки. Вони включали в себе наступні пункти: поліпшення відносин з арабськими державами, сприяння стабільності в регіоні, гарантування вільного потоку нафти з країн Близького Сходу в Західну Європу, підтримка арабського націоналізму та одночасно незалежності Ізраїлю.¹ Варто відзначити, що деякі з цих цілей були принципово суперечливими. Наприклад, було практично неможливо одночасно підтримувати і арабський націоналізм та незалежність Ізраїлю.

З середини 1950-х років Великобританія та США намагались залучити до співробітництва країни Близького Сходу аби укласти військово-політичні блоки. Вже в 1955 році між Іраком, Туреччиною, Великобританією та Іраном. було укладено Багдадський пакт для того аби забезпечити внутрішню стабільність та безпеку Близького сходу перш за все перед радянською експансією.² Сполучені Штати запропонували підтримку до Пакту та заохочували інших приєднатися, але доєднатись самі вони відмовились.

¹ Gafuik Nicholas . More than a peacemaker: Canada's cold war Policy and the Suez crisis 1948-1956. Department of History McGill University, Montreal, 2004. p. 63.

² Kingseed C. Eisenhower and the Suez Crisis of 1956. Louisiana State University Press, 1995, 1995. p. 29.

Ейзенхауер і Даллес хотіли уникнути обмеження своїх дипломатичних можливостей на Близькому Сході та відмовились від офіційного членства в Пакті. Англійці насправді були дещо збентежені американським рішенням. Після неодноразових закликів Британії змінити своє рішення Даллес призначив американського посла в Іраку і доручив брати участь в засіданнях, але лише в якості спостерігача. Варто зазначити, що на Близькому Сході Вашингтон не бачив потреби в більш тісній англо-американській співпраці. Не дивлячись на це, обидві країни погодилися надати кошти Єгипту для греблі в Асуані. Насер давно планував будівництво дамби в Асуані, яка б збільшила орні землі Єгипту. Єгипетський посол у Вашингтоні Ахмед Хусейн пояснив Даллесу, що «Єгипет вважав дамбу своїм найважливішим економічним проектом, тому, якщо Насер це ключ до хороших відносин з Єгиптом, тоді Дамба це ключ до доброї волі Насера». ¹

В 1955 р. у Вашингтоні розпочались переговори про надання фінансової допомоги для Єгипту від Великобританії та Сполучених Штатів. До грудня 1955 всі фінансові угоди були укладені. Не дивлячись на масштабну європейську допомогу, Насер продовжував вести перемовини з Радянським Союзом. Єгипет та СРСР мали свої спільні точки перетину. Радянська сторона була проти створення Багдадського пакту. Президент Насер також виступав проти того, аби інші арабські країни долучались до цього пакту.² Саме цей факт і послугував передумовою до укріплення радянсько-єгипетських відносин.

Подальшому зближенню СРСР та країн Близького Сходу посприяло те, що у вересні 1955 року Насер оголосив, що його країна уклала угоду про постачання зброї з комуністичного блоку, а саме з Чехословаччини. Завдяки цій угоді СРСР вдалось переграти умови Багдадського пакту, а для західних

¹ Gafuik Nicholas. More than a peacemaker: Canada's cold war Policy and the Suez crisis 1948-1956. Department of History McGill University, Montreal, 2004. p. 64.

² Ближневосточный конфликт: из документов архива внешней политики РФ 1947-1967 / ред. В.В. Наумкин. Москва : МФД, 2003. с. 287.

країн це стало сигналом початку тотального поширення радянського впливу на Близькому Сході. Президент Ейзенхауер зайняв вичікувальну позицію, тому стосунки з владою Єгипту не припиняв.

Прийшовши до влади в Єгипті, Насер розпочав політику звільнення країни від іноземного впливу. Будівництво Асуанської греблі було частиною плану Насера з модернізації Єгипту. Великобританія та США запропонували профінансувати її будівництво, щоб залучити на свій бік керівництво Єгипту. Адміністрація Ейзенхауера хотіла побудувати греблю, щоб протистояти радянському впливу на Близькому Сході; другорядна мета полягала в тому, щоб Єгипет інвестував свої обмежені ресурси в греблю, а не в зброю, яка використовуватиметься проти його східного сусіда, єврейської держави Ізраїль.

Незважаючи на ці цілі, зобов'язання Америки щодо Асуана були крихкими. Схильність Насера до антизахідної риторики зробила його ненадійним союзником в очах США та країн Європи. У лютому 1955 року він запросив у США військову допомогу. Проте Тристоронній договір 1950 року зобов'язав США, Велику Британію та Францію обмежити продаж зброї в регіоні у спробі уникнути перегонів озброєнь та зберегти баланс сил між Ізраїлем та арабськими державами.

Для того, аби досягти врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту мирним шляхом, вже в серпні 1955 року американська адміністрація оголосила про створення проекту «план Альфа».¹ Сутність проекту полягала в застосуванні дипломатичних методів для того, аби досягти мирної угоди між конфліктуючими країнами. Але одного бажання США виявилось недостатньо, Єгипет та Ізраїль не збирались робити ніяких поступок, тому план зазнав невдачі. Невдача плану стала поштовхом для американської адміністрації змінити концепцію політики щодо Єгипту.

¹ Бузань В. Суецька криза 1956 в міжнародних відносинах. Вісник Київського національного університету імені Т.Шевченка. 2011. № 107. С. 4–7.

Вона стала більш жорсткою та обмеженою, на початку 1956 року президентом Д. Ейзенхауером були затверджені положення, де зазначалось про призупинення фінансових впливань в Асуанську дамбу. Такі радикальні кроки та економічний тиск були натяками для керівництва Єгипту, зокрема Насеру, що одночасно співпрацювати з двома конфронтуючими блоками неможливо. Загалом, за перемовини зі стороною Єгипту був відповідальним держсекретар Дж. Даллес, в той час як Д. Ейзенхауер не пильно стежив за переговорами з Насером. Держсекретар був авторитетним політиком, але з жорстким антикомуністичним характером. 19 липня 1956 року на 10-хвилинній зустрічі Даллес рекомендував скасувати американську допомогу Асуану і президент погодився. Того ж дня, коли посол Єгипту з'явився в офісі Даллеса з проханням про наступну порцію американської допомоги, Даллес раптово повідомив йому, що Сполучені Штати виходять з проекту.

Американські політики 1950-х років, сформовані менталітетом холодної війни, не довіряли жодній нейтральній країні, яка вела справи з комуністичним режимом. Насер ще більше загострив свої відносини зі Сполученими Штатами у березні 1956 року, коли він надав дипломатичне визнання Китайській Народній Республіці. Насправді Насер довіряв Радянському Союзу не більше, ніж він довіряв західним державам, а адміністрація Ейзенхауера постійно переоцінювала привабливість комунізму в арабському світі. Визнання Китайської Народної Республіки для Ейзенхауера стало підтвердженням прокомуністичних нахилів Насера.¹ Тому, 19 липня 1956 року американська адміністрація скасувала свою початкову пропозицію щодо підтримки проекту Асуанської греблі.

Після того, як Насер зрозумів, що йому так і не вдалось забезпечити достатнє міжнародне фінансування для проекту Асуанської греблі, він вирішив націоналізувати Суецький канал, нібито для того, щоб отримати необхідні доходи. Президент Єгипту оголосив, що використовуватиме збори за проїзд

¹ Kingseed C. Eisenhower and the Suez Crisis of 1956. Louisiana State University Press, 1995, 1995. p. 35.

каналом для фінансування будівництва Асуанської греблі. Таким чином він намагався продемонструвати заходу, що Єгипет стає незалежним від іноземного впливу, а в арабському світі майже одразу впаде авторитет обох колоніальних європейських держав – Франції та Великобританії. Прем'єр-міністр Великобританії Ентоні Іден та президент Франції Гі Молле майже одразу вирішили повернути канал силою. Великобританія та Франція були явно зацікавлені у захисті своїх інвестицій та забезпеченні доступу до каналу. Крім цього, вони сподівалися використати кризу каналу, щоб завдати шкоди або, можливо, повалити президента Насера.

Ізраїль, який постійно брав участь у прикордонних сутичках з навколишніми арабськими державами, мав більш реалістичні побоювання і співпрацював з Великобританією та Францією в таємному плануванні військової операції: Ізраїль вторгнеться на Синайський півострів, Іден і Молле закликають до припинення вогню в зоні каналу, Насер, ймовірно, відкине припинення вогню, а потім британські та французькі війська захоплять канал.

Ейзенхауер бачив кризу по-іншому. Хоча британці, французи та ізраїльтяни успішно приховували свої плани від президента, вони не приховували того, що віддавали перевагу саме військовій інтервенції, проти чого рішуче виступав Ейзенхауер. Юристи адміністрації, у тому числі генеральний прокурор Герберт Браунелл, повідомили президенту, що Єгипет має право націоналізувати компанію Суецького каналу за умови, що вона виплатить компенсацію власникам, що Насер обіцяв зробити. Іден та Молле поставили під сумнів здатність Насера керувати каналом.

Ейзенхауер вважав, що вторгнення буде контрпродуктивним і, ймовірно, призведе до закриття каналу принаймні тимчасово. Він також турбувався, що вторгнення буде сприйняте як акт західного імперіалізму, який може віддати більшу частину Близького Сходу та Африки в обійми Радянського Союзу. Тристоронній договір зобов'язував його учасників захищати країни Близького Сходу від агресії, що породило у свідомості Ейзенхауера майже

неймовірну можливість того, що у разі нападу на Єгипет Сполучені Штати опиняться у стані війни зі своїми найближчими та найважливішими союзниками. З іншого боку, якби натомість Радянський Союз став на захист Єгипту, Сполучені Штати були б змушені втрутитися від імені Великобританії та Франції, і результатом могла стати ядерна війна. Влітку та восени 1956 року Ейзенхауер шукав дипломатичного врегулювання. Одним з кроків вирішення цього питання стала пропозиція Дж. Даллеса про скликання конференції з приводу вирішення Суецької кризи на міжнародному рівні.¹

Конференція відбулась в Лондоні в серпні того ж року. В роботі конференції взяли участь делегації 22 держав, в тому числі США та СРСР. 20 серпня 1956 р. на зустрічі держав у Лондоні Даллес домігся підтримки пропозиції про створення міжнародної комісії, яка в подальшому відповідала за роботу Суецького каналу. Було вирішено, що в новоутворену комісію потрібно було залучити Єгипет, незважаючи на те, що країна відмовилась від участі в Лондонській конференції. В свою чергу Радянський Союз рішуче наголошував на тому, що дії керівництва Єгипту цілком законні та держава має повне право на націоналізацію каналу. Більш того, під час конференції було зазначено про Константинопольську конвенцію 1888 р., завдяки якій судноплавство було вільним.² Крім цього, Радянський Союз, як і Єгипет не підтримав ідею Далеса про створення міжнародної комісії задля регулювання каналу.

Всі дії та пропозиції американської адміністрації були спрямовані на спроби країни вирішити питання кризи шляхом дипломатії. Тому після ідеї про створення міжнародної комісії, менше ніж через місяць держсекретар президента висунув на розгляд питання про створення Асоціації країн, які

¹ Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Suez Crisis, July 26–December 31, 1956, Volume XVI - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v16> (дата звернення: 14.01.2024).

² Ближневосточный конфликт: из документов архива внешней политики РФ 1947-1967 / ред. В.В. Наумкин. Москва : МФД, 2003. с. 120.

мають відношення до каналу в Суєці. Розгляд цього питання було назначено на 18 вересня, знову ж таки в Лондоні. Критерії роботи асоціації майже співпадали з минулою пропозицією, але були більш змістовними та розгорнутими. В обов'язок структури входило питання збору мита, вирішення питання про вільне користування. Дж. Далес заявив, що в разі участі Єгипту в цій Асоціації, країна буде отримувати гарні прибутки в державний бюджет.¹ В результаті і ця пропозиція була відкинута представниками Радянського Союзу, який закликав до мирного вирішення суецького питання та вкотре наголосив на розгляді Конвенції 1888 року.²

Конференція закінчилась 22 вересня 1956 року, але до спільної думки країни-учасники конференції дійти так і не змогли. Тому, вже через два дні до Ради Безпеки було подано прохання про вирішення проблеми навколо Суецької кризи. ООН в свою чергу ухвалило шість правил щодо користування та прав володіння каналом. В цілому, ухвалена резолюція збігалась з тими принципами, які висував держсекретар Дж. Даллес на Лондонській конференції. Тому не дивно, що вкотре Радянський Союз виступив проти та крім того наклав право вето. Натомість вони запропонували створити комітет для переговорів з приводу суецького питання. Цей комітет мав займатися підготовкою скликання широкої міжнародної конференції за участю представників всіх країн, які підписали Конвенцію 1888 р. СРСР хотів, щоб розгляд питання в Раді Безпеки став початком переговорів зацікавлених держав за участю Єгипту.³ Саме цей період, коли держави не могли дійти до одностайної думки, став переломним.

Франція, обурена допомогою, наданою Єгиптом алжирським повстанцям, та Великобританія, яка хотіла зберегти контроль над стратегічно важливим

¹ Бузань В. Суецька криза 1956 в міжнародних відносинах. Вісник Київського національного університету імені Т.Шевченка. 2011. № 107. С. 4–7.

² Пелипась М.Я. Суэцкий кризис 1956 года. / ред. Н. Егорова. Москва : Холодная война. 1945-1963 гг. Историческая ретроспектива, 2003.

³ Бузань В. Суецька криза 1956 в міжнародних відносинах. Вісник Київського національного університету імені Т.Шевченка. 2011. № 107. С. 4–7.

Суецьким проходом, вирішили розпочати спільну військову атаку з метою відновити контроль над адміністрацією каналу. Для досягнення цієї мети у їхньому розпорядженні була військова підтримка Ізраїлю — держави, яка з моменту свого створення у 1948 році відчувала пряму загрозу з боку будь-якої перспективи арабського військового вторгнення. Більше того, Насер ніколи не припиняв заявляти про бажання знищити Ізраїль. Представники цих трьох країн 24 жовтня 1956 року уклали угоду про військові дії проти Єгипту.¹

Вже 29 жовтня ізраїльські війська розпочали вторгнення на Сінай. Через два дні до них приєдналися британські та французькі збройні сили. Літаки союзників майже відразу почали бомбардувати цілі в Єгипті, а 5 листопада британці і французи почали висадку десантників і наземних військ біля Порт-Саїда на північному краю каналу. Операція провалилася майже одразу. Адміністрація Ейзенхауера домоглася ухвалення резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, яка засуджує вторгнення, і, що важливіше, британці виявили, що не зможуть провести операцію без американської підтримки. Коли почалися бойові дії, Насер заблокував канал затонулими кораблями, а диверсанти перекрили головний трубопровід, яким нафта з Іраку надходила до Західної Європи. Позбавлені основних джерел нафти, британці потребували фінансової допомоги для купівлі нафти у Сполучених Штатах, але адміністрація відмовилася співпрацювати, і британці були змушені піти з Єгипту, забравши із собою французів та ізраїльтян.

Ейзенхауер запобіг переростанню Суецької кризи у великий конфлікт. Його опір вторгненню приніс йому деяку репутацію як противника європейського імперіалізму, але він не був настільки різким, щоб завдати непоправної шкоди західному альянсу. Вважаючи стримування комунізму своїм найвищим пріоритетом, він незабаром оголосив про те, що стало відомо як

¹ Киссинджер Г. Дипломатия / пер. з англ В. В. Львова. Москва : Ладомир, 1997. с. 480.

доктрина Ейзенхауера: Сполучені Штати підтримуватимуть уряди Близького Сходу, яким загрожує радянська агресія. Президент проводив сильну, але обачну американську зовнішню політику, уникаючи прямого військового втручання США в низку конфліктів у всьому світі. Однак розбіжності всередині арабських держав, суперництво між ними та їхня ворожість до Ізраїлю завадили йому досягти бажаної регіональної стабільності.

Радянський Союз мав за ціль допомагати та підтримувати Єгипет в конфлікті навколо Суецького каналу аби покращити дипломатичні відносини з країнами Близького Сходу, та в той же час послабити позиції заходу, поширюючи свій вплив в регіоні. Варто відзначити, що СРСР та США мали і спільні інтереси, тому як хотіли дискредитувати Францію та Британію в арабському світі. Результатом суецької кризи стало те, що непряме протистояння обох наддержав поширилось ще і на близькосхідний регіон.

2.3. Доктрина Ейзенхауера та її реалізація

Суецька криза докорінно змінила політичні напрями всього Близького Сходу. Відтепер у всьому арабському світі вплив таких європейських держав як Франція та Британія значно погіршився. Якими б значними не були міжнародні політичні зміни, адміністрація Ейзенхауера не відкидала своїх цілей щодо Близького Сходу. Сполучені Штати, як і раніше, були віддані ідеї стримування шляхом зменшення впливу Єгипту в регіоні. Однак досягнення цієї мети вимагало більш радикальної політики.

Події в період із листопада по грудень 1956 р. мали довгострокові наслідки та вплинули на подальший курс зовнішньої політики США. Для реалізації своєї політики американська адміністрація прагнула спонукати країни арабського світу приєднатись до очолюваного США блоку. В цей період США повною мірою включилися у міжрегіональну боротьбу за гегемонію та сприяли подальшій поляризації арабського світу. Крім того, суецька криза змусила американських політиків побоюватись посилення радянського впливу на Близькому Сході. На президентських виборах в 1956 році Д.

Ейзенхауер був переобраний на другий строк президенства. 5 січня 1957 року, Ейзенхауер, зі схвалення Конгресу, оголосив, що він використовуватиме збройні сили для захисту незалежності будь-якої країни Близького Сходу, яка звертається за американською допомогою. Доктрина Ейзенхауера не була чимось новим для в політики США, тому як Доктрина Трумена обіцяла аналогічну підтримку Греції та Туреччини 10 років тому. Це було продовженням американської політики стримування чи опору будь-якому розширенню радянської сфери впливу.

Доктрина Ейзенхауера була офіційним виразом зовнішньої політики США, представленим на спільному засіданні Конгресу президентом Дуайтом Д. Ейзенхауером 5 січня 1957 року.¹ Пропозиція Ейзенхауера закликала до більш активної економічної та військової ролі з боку Сполучених Штатів у той час все більш напружена ситуація загрожувала світу на Близькому Сході. Згідно з доктриною Ейзенхауера, будь-яка близькосхідна країна, якій загрожує збройна агресія з боку будь-якої іншої країни, може запросити та отримати економічну допомогу та військову допомогу від Сполучених Штатів. У «Спеціальному посланні Конгресу про ситуацію на Близькому Сході» Ейзенхауер мовчазно вказав на Радянський Союз як на найбільш ймовірного агресора на Близькому Сході, пообіцявши забезпечення і захист територіальної цілісності і політичної незалежності американськими силами від радянського експансіонізму.²

Розробляючи свою доктрину, Ейзенхауер свідомо відкинув альтернативні варіанти стабілізації ситуації на Близькому Сході, які пропонували інші держави. Наприклад, він не прийняв пропозицію міністра закордонних справ СРСР Дмитра Шепілова про те, щоб Сполучені Штати, Радянський Союз, Великобританія та Франція спільно провели переговори щодо арабо-

¹ Ray Takeyh . The Origins of the Eisenhower Doctrine. The US, Britain and Nasser's Egypt, 1953–57. University of California at Berkeley, 2000. p. 152.

² Milestones: 1953–1960 - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/eisenhower-doctrine> (дата звернення: 24.01.2024).

ізраїльського мирного договору та пообіцяли б невтручання на Близькому Сході. Також СРСР запропонував державам евакуювати свої військові бази та скасувати там пакти про надання безпеки. Ейзенхауер розсудив, що такий крок негативно вплине на авторитет Заходу в регіоні.

Великобританія і Франція були дискредитовані на Близькому Сході як застарілі колоніалісти. Радянський Союз намагався завоювати прихильність в арабських лідерів, аби викликати у свідомості США побоювання, що Москва має змогу одержати політичний вплив на Близькому Сході. Така політична ситуація переконала Ейзенхауера, що він має розробити нові можливості для мінімізації поширення комунізму на Близькому Сході. Перш за все, адміністрація президента потребувала прозахідних політиків при владі в цьому регіоні. Наприкінці 1956 року держсекретар заявив, що Америка має намір зробити її присутність більш відчутною в арабському світі.

З метою стабілізувати регіон проти радянських загроз, внутрішніх заворушень чи революцій президент Д. Ейзенхауер заявив: "Ми не маємо наміру залишатися осторонь".¹ В конгресі президент пообіцяв уникати внутрішньо- регіональних розбіжностей та сконцентруватися на захисті регіону проти комуністичної агресії, надавши повноваження направити війська як стримуючий фактор, який зменшить ймовірність війни. Члени конгресу заявили, що ця доктрина «важлива для світу». Але не всі політичні діячі були такої думки, деякі поставились досить скептично до пропозиції Ейзенхауера. Сенатори відкрито критикували цю доктрину через те, що вона має військові та економічні ризики для країни.²

7 березня 1957 року конгрес схвалив резолюцію, а через два дні доктрина Ейзенхауера була підписана. Згодом після цього уповноважений в ролі посла Джеймс Річардс відвідав країни Близького Сходу в березні-травні 1957 року,

¹ Hahn Peter L. Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. Presidential Studies Quarterly. 2006. Vol. 36, no. 1. P. 38–47.

² Hahn Peter L. Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. Presidential Studies Quarterly. 2006. Vol. 36, no. 1. P. 38–47.

щоб заручитися їх підтримкою, запропонувавши їм економічну та військову допомогу від Сполучених Штатів. Реакція на доктрину Ейзенхауера була різною. Наприклад, такі країни як Лівія, Ліван, Туреччина, Іран, і Пакистан схвалили цю доктрину ще до того, як її схвалив американський Конгрес, і палко вітали її. Король Йорданії Хусейн також схвалив доктрину, але попросив США тримати відстань між країнами, щоб уникнути націоналістичної реакції проти його трону. Крім того, Дж. Річардс виділив кошти Іраку та Саудівській Аравії, хоча їхні лідери не схвалювали дій американської адміністрації.

В свою чергу Сирія та Єгипет не підтримали появу доктрини Ейзенхауера. Річардс не прагнув зближуватися і відвідувати Сирію через недружність її режиму щодо Сполучених Штатів. Президент Насер відмовився запрошувати Річардса до Єгипту для обговорення доктрини, а Ейзенхауер вирішив не наполягати на цьому. Через роки Насер зізнався, що доктрина здавалася йому "американським способом відновити імперський контроль невійськовими засобами". Також він був упевнений, що доктрина була спрямована проти Єгипту.¹

Ейзенхауер не хотів поширювати доктрину на Ізраїль, що насправді влаштовувало ізраїльських лідерів. Держдепартамент виступив проти спеціальної допомоги Ізраїлю у світлі його відносної безпеки проти комунізму та ймовірної реакції арабських держав на таку допомогу. Зі свого боку, прем'єр-міністру Ізраїля Давиду Бен-Гуріону ця доктрина не сподобалася, оскільки вона обіцяла зміцнити західно-арабські зв'язки та винагородити арабські держави, які залишалися ворожими для його країни. Він також побоювався, що тиск США з метою підтвердження цієї доктрини поставить під загрозу зближення Ізраїлю з Радянським Союзом. Деякі ізраїльські офіційні особи були задоволені тим, що критика доктрини

¹ Yaqub S. Contesting Arabism: The Eisenhower doctrine and the Arab Middle East, 1956-1959. Department of History, University of Chicago. P. 111–123.

Насером завдала деякої шкоди її перспектив без будь-яких збитків для їх власних інтересів. Річардс відвідав Ізраїль тільки після того, як проізраїльські члени Конгресу чинили тиск на Даллеса, щоб той надав Ізраїлю певну допомогу. Однак, враховуючи взаємну відсутність ентузіазму з приводу якоїсь асоціації Ізраїлю з цією доктриною, Річардс відхилив прохання Ізраїлю про економічну допомогу, а міністр закордонних справ Голда Меїр відмовилася публічно підтвердити цю доктрину.

Доктрина Ейзенхауера, хоч і ніколи формально не застосовувалася, проте по своєму визначала зовнішню політику США. Під час політичної кризи 1957 року в Йорданії адміністрація президента намагалась зберегти правління короля Хусейна. Криза в країні виникла через внутрішню боротьбу за владу. Сулейман ан-Набулсі, призначений прем'єр-міністром наприкінці 1956 року, підтримав заклик націоналістів повалити короля Хусейна та увійти до федерації із Сирією та Єгиптом. Але офіційні особи США змогли вчасно стабілізувати становище Хусейна, надавши країні велику фінансову допомогу. На міжнародне політичне становище криза в Йорданії також сильно вплинула. Щоб допомогти повстанцям, до Йорданії була готова вторгнутися Сирія. Такі ж наміри були озвучені владою Ірака та Саудівської Аравії.

У цей же час Ізраїль проводив часткову мобілізацію чим показав, що може захопити Західний берег у разі розпаду Йорданії. Сирія розкритикувала мобілізацію Ізраїлю, а Ізраїль звинуватив Єгипет та Сирію у прагненні захопити владу в Йорданії. Американська адміністрація побоювалася, що будь-яка іскра між країнами Близького Сходу призведе до війни через Йорданію. Подібні побоювання спонукали Ейзенхауера захистити Йорданію від зовнішнього зазіхання. Він публічно підтвердив, що тристороння декларація є засобом стримування іноземного втручання. Завдяки розміщенню американського флоту в Бейруті і попередження про можливе

розташування повітряних і наземних баз у Туреччині та Лівані, сусіди Йорданії вагалися та не наважились на військове вторгнення.

З серпня 1955 року відносини між США та Сирією погіршилися коли Шукрі аль-Куватлі став президентом країни. Аль-Куватлі майже одразу розкритикував Багдадський пакт, схвалив та прийняв радянські поставки зброї, викрив англо-американську таємну операцію проти свого режиму в жовтні 1956 року, засудив доктрину Ейзенхауера, придушив консервативну опозицію і, очевидно, спровокував повстання в Йорданії. Стурбовані свідченнями зростаючого комуністичного впливу в Сирії, офіційні особи США розпочали другу таємну операцію в Дамаску в серпні 1957 року, але Сирія також розкрила змову і вислала з країни трьох американських дипломатів. У відповідь Ейзенхауер вислав двох сирійських представників із Вашингтона.¹

Це дипломатичне протистояння спонукало Ейзенхауера застосувати свою політику стримування стосовно Сирії. Справа в тому, що президент боявся поширення радянського впливу в Сирії та внаслідок повалення прозахідних режимів у сусідніх країнах, тому Ейзенхауер закликав Туреччину, Ірак, Ліван та Йорданію об'єднатися. Президент передбачливо наказав Пентагону повернути Шостий флот до східного Середземномор'я, розмістити літаки НАТО в Туреччині та попередити військове командування по всьому світу про підготовку до війни. Даллес окреслив ці події, як найнебезпечніші для напружених відносин Радянського Союзу та Америки з часів Корейської війни.²

Проте, попри бажання Ейзенхауера, лише Туреччина рішуче виступила проти Сирії. Йорданія, Ірак та Ліван залишалися пасивними, а Саудівська Аравія звинуватила у кризі в Дамаску політику США. Турецькі лідери,

¹ Kelly Andrew. ANZUS and the Early Cold War: Strategy and Diplomacy between Australia, New Zealand and the United States, 1945-1956. Open Book Publishers, 2019. 216 p.

² Howard Harry N. The Regional Pacts and the Eisenhower Doctrine. The Annals of the American Academy of Political and Social Science. 1972. Vol. 401. P. 85–94.

навпаки, назвали Сирію «раковою пухлиною на Близькому Сході» і до вересня 1957 року зосередили 50 000 солдатів біля сирійського кордону. Даллес сподівався, що ця подія змусить Сирію поступитися. Але збройне зіткнення розгорнулося і тривало кілька тижнів. Американська адміністрація опинилась в складному становищі. Закликати Туреччину відмовитися від військової мобілізації було б рівносильно відступу під радянським тиском. Але і залишитись осторонь турецьких військових дій могло привести до неочікуваних наслідків. Напруженість навколо Сирії, нарешті, розрядилася, коли Сирія та Єгипет об'єдналися в Об'єднану Арабську Республіку 1 лютого 1958 року.

Здивовані таким розвитком подій, США спочатку побоювалися, що ОАР кине виклик Ізраїлю у військовому відношенні, зміцнить становище Насера і змусить Ірак, Саудівську Аравію та Йорданію приєднатися до нового союзу. Лідери США подумували про те, щоб підштовхнути дружні держави на Близькому Сході до окупації Сирії, але незабаром зрозуміли, що це може не сподобатись арабському населенню. Крім того Америка вираховувала для себе користь такого об'єднання, гадаючи, що ОАР зупинить поширення комунізму в Дамаску. Тому вже 25 лютого 1958 року США офіційно визнали ОАР, а криза в Сирії минула.¹

На початку 1958 року Ліван став серйозною проблемою для американської адміністрації, коли ліванські мусульмани, піддавшись ідеям Насера про панарабський націоналізм, повстали проти діючого президента Лівана Каміля Шамуна, який практикував проамериканську зовнішню політику і намагався розширити свою шестирічний термін повноважень. Коли повстання охопило Ліван у травні 1958 року, офіційні особи США забезпечили Шамуна зброєю, яку він використовував для придушення антиурядових заворушень. Але нестабільність зберігалася, тому президент Лівану звернувся до Сполучених

¹ Румянцев В. Д. Эйзенхауэр и решение об отправке американских войск в Ливан в 1958 г. История. 2007. С. 88–92.

Штатів із проханням щодо військового втручання, аби урятувати своє президентство. Спочатку Ейзенхауер відмовився втручатися. З одного боку він визнав, що падіння Шамуна, ймовірно, призведе до приходу до влади анти-західного радикала або, можливо, навіть спровокує війну Ізраїлю та ОАР за контроль над країною. Але з іншого боку американська адміністрація розуміла, що втручання з метою продовження президентства Шамуна зменшить престиж США на світовій політичній арені. Відправка американських військ у Лівані також надала б можливість Радянському Союзу викрити експансіоністські наміри американської дипломатії.

14 липня того ж року в Іраку відбувся державний переворот, що змусило Ейзенхауера все ж таки вислати американських солдат до Лівану. "Можливо, це наш останній шанс щось зробити в цьому районі", - сказав він своїм радникам.¹ Даллес погодився, що втрати від бездіяльності будуть гіршими, ніж втрати від дій. Ейзенхауер наказав морським піхотинцям зайняти стратегічні об'єкти в Бейруті та зберегти незалежність і цілісність Лівану. Також до Бейруту вирушив один з заступників держсекретаря Роберт Д. Мерфі аби дипломатично врегулювати конфлікт, що дозволило б достроково вивести війська США. Ейзенхауер наголошував на тому, що Америка не буде тримати війська в Лівані постійно, тому вони взяли на себе місію допомогти владі Лівану дбати про свою країну самостійно.²

Військова інтервенція у Ліван дала прийнятні для США результати. На президентських виборах в Лівані 31 липня переміг генерал Фуад Шехаб. Новообраний лідер зміг домовитись з націоналістами та мусульманськими повстанцями, що дозволило йому відновити стабільність у країні. З Америкою Фуад Шехаб співпрацювати не хотів, тому країни дипломатично віддалились. Ален Даллес в Раді Безпеки наголосив, що це найліпший

¹ Fowler R. More than a Doctrine. The Eisenhower Era in the Middle East. Potomac Books is an imprint of the University of Nebraska Press, 2018. p.141

² Hahn Peter L. Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. Presidential Studies Quarterly. 2006. Vol. 36, no. 1. P. 38-47.

результат, зважаючи на складні обставини Лівану.¹ Американські війська було виведено із країни наприкінці жовтня.

Доктрина Ейзенхауера втратила своє практичне значення після подій 1958 року. Американські чиновники підтвердили свою рішучість практикувати антирадянське стримування на Близькому Сході, продовжуючи тим самим антикомуністичні ідеї доктрини протягом десятиліть. Водночас вони також усвідомили, що арабський націоналізм та антизахідні настрої мають великий вплив на їх інтереси в цьому регіоні. Саме коли стало зрозуміло, що в протистоянні між арабським націоналізмом та амбіціями США виграють перші, доктрина Ейзенхауера згасла. Адміністрація прийняла політику умиротворення націоналізму такими засобами, як заохочення до зближення з Насером.

Офіційним особам США також важко було узгодити доктрину Ейзенхауера з арабо-ізраїльським конфліктом. Вони мали намір використати цю доктрину для захисту Близького Сходу від зовнішнього впливу Радянського Союзу. За іронією долі, політика США лише розширила радянський вплив, оскільки ліві режими прагнули парировати тиск США, встановлюючи тісніші стосунки з Москвою. Однак арабським державам ця доктрина багато в чому не подобалася через зростаючий анти-західний гнів, викликаний їх розчаруванням із приводу Ізраїлю. Так само Ізраїль побоювався, що ця доктрина збільшить міць його супротивників. Інакше кажучи, арабо-ізраїльський конфлікт послабив основу доктрини Ейзенхауера, а доктрина, своєю чергою, ще більше посилила цей конфлікт.

Проте доктрина Ейзенхауера залишила велику спадщину в дипломатичній історії США. У контексті Близького Сходу це сигналізувало про зростаючу готовність Америки прийняти відповідальність за безпеку та стабільність на Близькому Сході. Таким чином, це стало важливим етапом на довгому

¹ Wilson David Nason . The Eisenhower Doctrine and its Implementation In Lebanon-1958. The University of Texas at Austin. 2002. P. 41–49.

шляху, який почався з 1945 року, коли Сполучені Штати практично не мали важливих інтересів у регіоні, і мав продовження вже на початку ХХІ століття, коли Сполучені Штати зберігали величезну військову та політичну присутність по всьому близько-східному регіону. Таким чином, доктрина Ейзенхауера стала ще одним будівельним блоком, який закладає основу американської переваги в регіоні.

Період першого терміну президентства Д. Ейзенхауера ознаменується світовими кризами та військовими протистояннями, які вплинули на подальшу зовнішню політику США та в результаті американо-радянські відносини в період холодної війни. Однією з перших подій, яка вплинула на подальшу долю американо-радянських відносин після Другої Світової війни, стала смерть І. Сталіна. Ситуація стала новим витком не тільки в історії СРСР, але і всього світу. Каталізатором змін стала промова М. Хрущова, який засудив тиранію, та наголосив на початку періоду відлиги в Радянському Союзі. Першою відреагувала та повстала Польща, а за нею слідом Угорщина. Країни оголосили Й. Сталіна ворогом, та вимагали демократичних змін. США хотіли підтримати протестуючих та їхні антирадянські настрої, сподіваючись, що вони здобудуть незалежність, при цьому ще не вплутуючись у військові дії. Протягом 1956 року у США постійно виникали суперечливі думки та думки всередині розвідувальної спільноти. Одні були впевнені у словах нового керівництва Радянського Союзу, тоді як інші зберігали недовіру до будь-яких комуністичних лідерів. Тема невизначеності Сполучених Штатів у цей період продемонструвала нестабільну довіру Радянського Союзу. Сполучені Штати довіряли Радянському Союзу лише тоді, коли це працювало на їхню користь. Американська адміністрація постійно грала у вичікувальну гру з СРСР. Холодна війна стала нестабільним часом, коли обидві наддержави постійно чекали, щоб відреагувати на дії один одного. Битва між «вільним світом» та комунізмом збережеться і після 1956 року.

Вслід за подіями в країнах народної демократії, криза настигла Суецький канал. Ця подія підкреслила занепад європейських колоніальних держав, особливо Великобританії та Франції. Це було значне зрушення у глобальному балансі сил, оскільки він ознаменував появу нових наддержав — Сполучених Штатів та Радянського Союзу, які змогли вплинути і диктувати результат кризи. Обидві наддержави були проти військової інтервенції Великобританії, Франції та Ізраїлю, але з різних причин. Сполучені Штати були стурбовані можливістю переростання кризи у більший конфлікт, який потенційно може втягнути Радянський Союз і призвести до прямої конфронтації між двома наддержавами. Радянський Союз, з іншого боку, розглядав кризу як можливість посилити свій вплив на Близькому Сході та заявити про себе як про поборника анти-колоніалізму та національного суверенітету. Таким чином, Суецька криза суттєво вплинула на перебіг холодної війни, змінивши глобальну динаміку сил і наголосивши на занепаді європейських колоніальних держав та продемонструвала зростаючий вплив Сполучених Штатів та Радянського Союзу, підкреслюючи їх роль як домінуючих держав в ООН.

В свою чергу суецька криза стала для США показником того, що зовнішня політика щодо Близького Сходу має бути радикальнішою. Як наслідок, на Конгресі в 1958 році президент Д. Ейзенхауер представив свою близькосхідну доктрину. Сутність доктрини полягала в розробці методів, що на думку американського президента, мали зупинити поширення радянського впливу на регіон. В результаті, доктрина Ейзенхауера мала коротку, але інтенсивну тривалість. Президент взяв на себе явну відповідальність відповідно до доктрини зупинити комуністичну експансію в регіоні фінансовою та військовою допомогою арабським державам. Президент досяг схвалення цієї доктрини Конгресом, але йому було важко переконати арабські держави або Ізраїль у її цілі та корисності. Однак, Ейзенхауер тричі використовував економічну та військову допомогу, політичні ініціативи для просування чи захисту інтересів США. В ході цього процесу він порушив

питання про те, що Сполучені Штати боротимуться в регіоні або навіть у глобальному масштабі, і взяв на себе відповідальність на Близькому Сході, яку Сполучені Штати зберігатимуть протягом десятиліть. Таким чином, період приходу до влади президента Д. Ейзенхауера в США ознаменується важливим етапом становлення холодної війни». Саме тоді конфронтація починає набирати все більших обертів, а реалізація нових положень та доктрин визначила розвиток американо-радянських відносин на подальші десятиліття.

Розділ III. Політичні засади США щодо СРСР у роки другого терміну адміністрації Д. Ейзенхауера

3.1. США, СРСР та Тайванська криза 1958 р.

Вже з першої половини 50-х років XX ст. холодна війна між США та Радянським Союзом впливала не лише на конфронтуючі наддержави, але і стала одним із вирішальних аспектів на міжнародній політичній арені. З 1947 року американська адміністрація окреслила для себе необхідність обмежити зону впливу СРСР як в країнах Європи так і в країнах Азії. Задля цього вже в 1948 році була створена та прийнята доктрина стримування. Ці події стали початком закріпленням біполярності США та СРСР в міжнародних відносинах. В 1953 р. до влади повернулась республіканська партія, що в свою чергу спричинило зміни в зовнішньополітичній концепції США. Того ж року перебіг подій Корейської війни став індикатором відсутності в адміністрації президента чіткого вирішення цього питання. До не вирішених зовнішньополітичних аспектів США додавалось ще те, що на балансі сил головного супротивника – Радянського Союзу була нещодавно розроблена ядерна зброя. Тому тепер автоматично ескалація будь якого конфлікту ставала прямою загрозою для ймовірної ядерної війни. Одним з пріоритетних напрямків нової влади в зовнішній політиці стала активізація дії в Азійському регіоні.¹ Як результат, Білий Дім остерігався радянського впливу на американо-китайські відносини, які були доволі непростими.

В лютому 1949 року Радою Національної безпеки було видано резолюцію під назвою «Політика Сполучених Штатів щодо Тайваню». Мова йшла про стурбованість Сполучених Штатів з приводу можливого завоювання острова китайськими комуністами. Варто відзначити, що американські політики були схильні вирішити це питання дипломатичними та економічними шляхами, без застосування військового вторгнення. Тим не менш, одним з найперспективніших засобів досягнення цієї мети згідно з тезами резолюції

¹ Robert A. Taft. A Foreign Policy for Americans. New York : Doubleday and Company, 1991. p.85.

була ізоляція острова від материкової частини Китаю без прийняття на себе будь-якої відкритої односторонньої відповідальності чи влади над ними.¹ Крім того, резолюція містила рекомендації щодо розвитку та підтримки з боку США місцевих некомуністичних режимів. В зв'язку з початком Корейської війни в 1950 році та ймовірної військової загрози для Тайваню, тодішній президент Сполучених Штатів Гаррі Трумен направив до протоки острова Сьомий Флот. Мао Цзедун розцінив такий жест як американську двоїстість.

Американська адміністрація наполегливо вважала, що Тайвань має велике стратегічне значення для політики країни, тому дотримувались думки, щодо надання деяких видів військової підтримки для допомоги розвитку та підтримки некомуністичного руху на острові.² Вже в 1951 році націоналістичний уряд Тайваню отримав інвестиції у розмірі понад 40 мільйонів доларів у вигляді додаткової економічної допомоги.³ Уряд Сполучених Штатів, безсумнівно, знаходився на шляху до тісних економічних і військових відносин з націоналістичним урядом Тайваню, який відіграє вирішальну роль у майбутніх конфліктах.

Прийшовши до влади, Ейзенхауер продовжив політику зобов'язань США на Тайвані, що включало в себе захист острова від атак Китаю. На початку свого правління він приєднався до порад "дати волю Чан Кайші", оголосивши у своїй промові "Про стан справ у країні" в 1953 році, про припинення патрулювання Сьомим флотом Тайванської протоки. Проте, це рішення лише збільшило напругу навколо Тайваню.⁴ Незважаючи на всі зусилля, спрямовані на мінімізацію перспектив конфлікту з Китаєм,

¹ Policy of the United States Toward Formosa(Taiwan): Concern of the United States Regarding Possible Conquest by Chinese Communists Files. Washington: Note by the Executive Secretary of the National Security Council, 2016. P.274.

² Policy of the United States Toward Formosa(Taiwan)....,p.290.

³ Goldman M. Almost War: An Examination of The 1954-1955 and 1958 Taiwan Straits Crises. Chicago: University of Chicago. p. 11.

⁴ Бирюков Н.Г., Федорякин К.В. Тайванский вопрос в контексте противостояния Китая и Запада. Международный научный журнал «ВЕСТНИК НАУКИ». 2023. Т. 2, № 2. С. 145–150.

Ейзенхауер і держсекретар Даллес розуміли, що вони не можуть просто відмовитися від Тайванської протоки і зберегти мир в Азії. Однак важливо відзначити, що «далекосхідна політика» США до середини 1950-х років почала ґрунтуватися на уявленні про існування «непримиренної китайської ворожості» стосовно Сполучених Штатів. Навесні 1954 року адміністрація президента запропонувала об'єднати некомуністичні країни, утворивши союз, заради обмеження комуністичного контролю Китаю та Радянського Союзу.¹ Рішення було підтримано, тому вже в вересні того ж року був створений Манільський пакт, до якого доєдналися 8 країн. Участь в пакті гарантувала військову та економічну підтримку, спрямовану на боротьбу проти комуністичних випадів в Азії.

У червні 1954 року Даллес виголосив промову в Лос-Анджелесі, охарактеризувавши китайську націю «як материк з багатьма сотнями мільйонів людей, що знаходяться під деспотичним правлінням, яке фанатично вороже до нас і явно агресивне і підступне». У тій же промові Даллес зауважив, що якщо Тайвань потрапить у «недружні руки», такий сценарій «серйозно порушить баланс сил, від якого залежить мир на Тихому океані, існуючий, нехай і нестабільний». Однією з основних причин, через яку Сполучені Штати зрештою вирішили захищати Тайванську протоку, полягала в тому, що на той час вони не бажали ідеологічно миритись з ще однією перемогою міжнародної комуністичної примари. Крім того, у листопаді 1954 року 84-й Конгрес ухвалив "Резолюцію Формози", яка дозволила використати "Американські збройні сили для оборони Тайваню та інших відповідних позицій". У той же час КНР провів військові трибунали, де засудили 13 військових армії США до тривалих термінів ув'язнення за шпигунство.²

¹ Foreign Relations of the United States, 1952–1954, East Asia and the Pacific, Volume XII, Part 1 - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v12p1/d150> (дата звернення: 03.02.2024).

² Kalicki J.H, The Pattern of Sino-American Crisis: Political-Military Interactions in the 1950's. New York: Cambridge University Press, 1967. p. 123.

Влітку 1954 року Китайська Народна Республіка не приховувала своїх намірів «визволити Тайвань». Ідеї об'єднання китайського народу проголошували партійні чини, а за ними повторювали відомі та не дуже ЗМІ всієї республіки. Наприклад, в липні 1954 року відома газета Китаю «People's Daily» опублікувала статтю під назвою «Необхідно звільнити Тайвань», яка була майже закликом до повстання КНР на острові. В статті було зазначено, що народ Китаю у своїй війні проти вторгнення імперіалістів звільнив Тайвань від влади Японії. Під час Другої світової війни китайський народ взяв участь у Великій війні проти Японії, щоб забезпечити звільнення всіх народів, у тому числі жителів Тайваню. Оскільки китайський народ здобув перемогу, то і Тайвань був частиною Китаю. Крім того, у статті йшлося, що з моменту утворення Китайської Народної Республіки Сполучені Штати розпалили Корейську війну і одночасно окупували Тайвань, а також протягом останніх кількох років робили із народу Тайваню американських рабів.

В вересні 1954 року КНР розпочала військові дії на території архіпелагу Китайської Республіки. Саме це і стало початком першої тайванської кризи. Військова агресія у вигляді снарядних обстрілів відбувалась декілька днів, але з невеликими перервами. Як у випадку з подіями Корейської війни, адміністрація президента Ейзенхауера знову опинилась не готова до конкретних дій для вирішення конфлікту. Америка виглядала рішучою на міжнародній арені та показувала, що готова до військового захисту Тайваню. Проте уряд не мав плану дій, оскільки між собою політичні діячі не змогли домовитись щодо власних інтересів та значення острова Тайвань. Президент Ейзенхауер дотримувався думки, що стратегічного значення острови не мали для штатів. Також, у ймовірній інтервенції США бачили небезпеку спровокувати прямий військовий конфлікт з Радянським Союзом та не виключали ймовірності застосування ядерної зброї. Тому, як і попередня демократична влада, президент-республіканець прагнув вирішити кризу лише невійськовими методами. Але також варто зазначити, що в пасивних

діях США держсекретар Даллес вбачав велику небезпеку для всієї китайської республіки на Тайвані.¹

В 50-х роках ХХ ст. Радянський Союз бачив в КНР перспективну соціалістичну державу, з якою варто будувати дружні дипломатичні відносини. Саме це і стало одним з головних напрямків роботи радянської дипломатії того часу. Тайванська криза не була для СРСР географічною, геополітичною та ідеологічною проблемою, а сам статус островів не мав сильного впливу на відносини країн, на відміну від ситуації між КНР та США.² Проте, бажання мати в державах-союзниках КНР спонукали радянське керівництво взяти участь у вирішенні тайванської проблеми. Тому, в тайванському питанні СРСР дотримувався позиції та ідеології Китайської Народної Республіки, завдяки чому відносини Москви та Пекіну ставали ближчими.

Варто відзначити, що Радянський Союз та Америка мали схожі бачення вирішення азійського питання. Як і керівництво США, радянські представники закликали не допустити розв'язання нової світової війни, тому наполягали вирішувати кризу дипломатичними методами. Проте, не дивлячись на схожі ідеї, рівень конфронтації на ґрунті Тайванської кризи зростав щоденно. В лютому 1951 року відома радянська газета «Правда» опублікувала статтю, в якій був надрукований фрагмент інтерв'ю з радянським вождем І. Сталіним. Там він наголосив, що Тайвань- це територія Китаю, яка окупована Заходом. Країни Заходу він охрестив силами, що прагнуть війни, задля свого збагачення. Крім того, Сполучені Штати він назвав державою-агресором та наголосив що вони є загрозою для КНР.³

¹ Milestones: 1953–1960 - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/taiwan-strait-crises> (дата звернення: 03.02.2024).

² Бельченко А., Новоселова М. Реакция КНР на усилия советской дипломатии по разрешению тайваньского вопроса в 1949–1987 гг. 1. Вестник РУДН. Серия: ИСТОРИЯ РОССИИ. 2020. Т. 19, № 2. С. 418–437.

³ Беседа т. Сталина И. В. с корреспондентом „Правды“. За индустриальные кадры. 1951. С. 1–2.

30 вересня 1954 року в Пекіні Микита Хрущов у своєму виступі на засіданні з нагоди річниці утворення КНР наголосив на підтримці з боку СРСР прагнення китайського народу визволити острів Тайвань, критикуючи вщент всі дії США в азійському регіоні. Також, радянський лідер висловив сподівання про возз'єднання великою країни, наголосивши на тому, що «правда переможе». Того ж року, на конференції в Женеві радянський міністр закордонних справ В. Молотов відзначив, що конфлікт між КНР та КР загострюється через постійне втручання Сполучених Штатів. Дипломат заявив про те, що США захопили острів та роблять там, що заманеться, в тому числі призначають свою владу та будують свої військові бази неподалік території Китаю.¹ Радянські дипломати також виступили в підтримку виведення військ Америки з Тайваню та припинення агресивних дій проти Китаю.

1 грудня 1954 р. було оголошено про договір щодо взаємної оборони між США та КР. Угода також виконувала мету США не допустити повернення КР на материковий Китай. У квітні 1955 з боку КНР пролунали заклики щодо припинення вогню та переговорів з Вашингтоном. Уряд США погодився, що сприяло пом'якшенню кризової ситуації. Можна допустити, що заклик до примирення міг ініціювати СРСР методом тиску на КНР, мавши за мету мінімізувати ймовірність прямого військового конфлікту зі Сполученими Штатами. Після першої кризи Тайванської протоки напруженість у відносинах між Сполученими Штатами та КНР не зникла, навіть, не дивлячись на початок перемовин. На прес-конференції в лютому 1955 року Чан Кайші оголосив «Територія Китайської Республіки не підлягає поділу. Хоча материкова частина Китаю була вкрадена режимом Бейпіна, вона, як і раніше, залишається територією Китайської Республіки». Згодом Чан стверджував, що багатовікова китайська історія показує, що хоча зрадники

¹ Из выступления министра иностранных дел СССР В.М. Молотова на совещании министров иностранных дел в Женеве. 29 апреля 1954 г. | Проект «Исторические Материалы». Проект «Исторические Материалы» | Факты, только факты, и ничего, кроме фактов... URL: <https://istmat.org/node/54309> (дата звернення: 03.02.2024).

влаштовували повстання з підбурювання та підтримки іноземних ворогів, китайська нація завжди була єдиною державою.

На міжнародній політичній арені Радянський Союз також неодноразово намагався привертати увагу світової спільноти до питання, щодо політичного статусу Тайваню. 31 січня 1955 року представники СРСР в зверненні до уряду Великобританії запропонували винести обговорення питання кризи на засіданні Ради Безпеки ООН. Проте, ця пропозиція не отримала підтримку. Згодом, вони запропонували скликати міжнародну конференцію з країн, що були зацікавлені у дипломатичному вирішенні конфлікту, але і цю пропозицію здійснити не вдалось.¹

Незважаючи на напруженість між країнами та в зоні конфлікту, криза Першої протоки була офіційно завершена в квітні 1955 року. Зокрема, на конференції в Бандунзі прем'єр-міністр Китаю Чжоу Еньлай заявив, що він був би готовий укласти двосторонні домовленості зі США. 26 липня 1955 року держсекретар Далес прокоментував події, дійшовши висновку, що Китай не бажає війни зі Сполученими Штатами, а в свою чергу Вашингтон підтримує мир.

Результатом, першої Тайванської кризи, стало те, що США проголосили про наміри захищати Тайвань офіційно, а КР втримала територіальний суверенітет. Для КНР ці події також не закінчились поразкою, перш за все, тому, що Тайвань не став незалежною державою, а це унеможливлювало юридичне існування «Двох Китаїв». Також, для КНР це був період коли країна здобула міжнародного визнання.

Проте, не вирішені суперечності продовжували загострювати конфлікт протягом наступних років. З 1957 року Пекін став істотно відчувати дипломатичні розбіжності з Вашингтоном. Зокрема, на це вплинуло рішення адміністрації президента Ейзенхауера розмістити ядерну зброю на Тайвані. Зміна стратегічного мислення США особливо стурбувало КНР. У статті,

¹ Заявление правительства СССР правительству Великобритании. 31 января 1955 г. | Проект «Исторические Материалы». Проект «Исторические Материалы» | Факты, только факты, и ничего, кроме фактов... URL: <https://istmat.org/node/54345> (дата звернення: 07.02.2024).

опублікованій у «Peoples' Daily» під назвою «Плани вторгнення на Тайвань», автор статті стверджував, що в квітні 1958 року Міністерство оборони США почало розглядати можливість створення далекосхідного полігону для випробувань балістичних ракет середньої дальності, причому Тайвань і Південна Корея були основними об'єктами для створення такої бази. Крім того, у статті зазначається, що тайванці завербовані бути американськими найманцями. Більше того, КНР почала турбуватися, що США захочуть мати постійний та єдиний контроль над Тайванем.

В серпні 1958 року в Тайванській протоці почалась друга криза, знову спалахнув конфлікт між націоналістами та КНР. 23 серпня армія Китайської народної республіки здійснила бомбардування острову Цзіньменя. Вже 4 вересня армія КНР оголосила про свої наміри захопити всю територію, що знаходиться в 12 милях від материкової зони Китаю. Армія КР нанесла удари у відповідь, та протягом наступного місяця відбувались бої шляхом бомбардувань острову. У відповідь на раптову та швидку ескалацію кризи президент Ейзенхауер наказав зміцнити сили 7-го флоту у Східній Азії та надавати допомогу націоналістичним силам, захищати лінії постачання¹. Ейзенхауер вважав, що хоча прибережні острови не мають великого військового значення для США, їх все одно варто захищати. Більша частина китайських націоналістичних сил вже була розгорнута на островах, а їхня втрата стала б сигналом для всієї Азії, що жодної надії на боротьбу з комуністами у Китаї не залишилось. Це серйозно підірвало б моральний дух Гоміньдану та антикомуністичних сил в Азії на думку американської адміністрації.²

Держсекретар Дж. Даллес стверджував, що захоплення китайськими комуністами Тайваню мало б для Сполучених Штатів наслідки. Разом з цим, він був упевнений, що комуністи відступлять перед можливістю військового

¹ Chen J. Mao's China and the Cold War. London : The University of North Carolina Press, 2001. p. 163.

² Zhao X. The Limits of Confrontation: Nuclear Weapons, the 1958 Taiwan Strait Crisis, and China-U.S. Relations. Journal of Cold War Studies. 2023. T. 25, № 2. С. 112–149.

конфлікту зі США аби не спровокувати великомасштабну війну.¹ Уряд США вирішили влаштувати масовану демонстрацію військової сили в зоні конфлікту, включаючи ядерну зброю. До середини вересня 1958 року Тихоокеанське командування ВПС мало 183 винищувачі, здатні завдавати ядерних ударів. Спочатку було дозволено лише звичайну зброю, але підготовка до застосування ядерної зброї також проводилась. У випадку, якщо б президент Ейзенхауер дав дозвіл, то ядерну зброю можна було використовувати для бомбардування цілей глибоко всередині Китаю.

Ейзенхауер, побоюючись, що світова спільнота буде обурена використанням ядерної зброї, закликав до первісного використання звичайних збройних сил для допомоги Тайваню, але твердо підкреслив своє право вирішувати, чи застосовувати ядерну зброю, наполягаючи на тому, що ця зброя повинна використовуватися тільки в захист Тайваню і лише у крайньому випадку. Президент вирішив захищати прибережні острови, але сподівався поступово втрутитися, використовуючи всі традиційні варіанти ведення війни, перш ніж вдаватися до ядерного удару.² Він відмовився схвалити публічну заяву про зобов'язання США захищати прибережні острови, використовуючи у разі потреби ядерну зброю.

Варто відзначити, що радянсько-китайський альянс також відіграв вирішальну роль у запобіганні використанню ядерної зброї Сполученими Штатами. Хоча Китай не консультувався і навіть не інформував радянських лідерів перед нападом, візит Микити Хрущова до Пекіна в кінці липня 1958 став сигналом американським політикам і військовим лідерам, що Радянський Союз підтримує дії Китаю. У посланнях Ейзенхауеру Хрущов підкреслив, що напад США на КНР буде сприйнятий як напад на Радянський Союз і, таким чином, підштовхне радянський ядерний удар у відповідь. Він

¹ Zhao X. The Limits of Confrontation: Nuclear Weapons, the 1958 Taiwan Strait Crisis, and China-U.S. Relations. *Journal of Cold War Studies*. 2023. Т. 25, № 2. С. 112–149.

² William R. Brody Alfred D. Chandler, Jr. D. David Eisenhower II. The Papers of Dwight David Eisenhower. 19th ed. Baltimore : The Center for the Study of Recent American History at The Johns Hopkins University, 2001. p. 971

заявив, що Радянський Союз тісно співпрацюватиме з КНР для захисту безпеки двох країн. Радянські офіційні особи попереджали, що напад Сполучених Штатів на Далекий Схід неминуче призведе до загострення міжнародної ситуації та призведе до поширення війни на інші регіони.¹

Варто зазначити, що військова допомога США значно покращила сили армії КР. Завдяки переданій техніці, зокрема американському ППО, Китайська Республіка змогла ефективно протистояти та відбивати бомбардування з боку КНР. Тому, вже на початку жовтня агресор майже припинив обстріли через брак артилерійських снарядів. Відсутність тісної військової співпраці КНР та СРСР та готовність США до воєнних дій через Тайвань, в результаті змусила КНР повністю припинити бомбардування та відступити. Пропозиція укласти мирний договір від міністра оборони КНР Пен Дехуая отримала позитивну реакцію як від представників Білого Дому так і від влади Радянського Союзу.

Питання Тайванської кризи було однією з головних тем в дипломатичному листуванні між Д. Ейзенхауером та М. Хрущовим. В своїх листах радянський лідер завжди висловлював незадоволення політикою, яку проводить американська адміністрація, та гостро її критикував. Наприклад, під час загострення напруги в другій Тайванській кризі 7 вересня 1958 року він звинуватив Вашингтон у підбурюванні військового конфлікту в далекосхідному регіоні.² Також, Микита Сергійович був впевнений, що США були окупантами острова Тайвань, тому неодноразово це підкреслював в своїх листах. Радянська сторона наголошувала на тому, що в світі може існувати лише один та об'єднаний Китай, підтримуючи політику КНР. Острів Тайвань радянська сторона вважала провінцією, що належить Китаю. Вже через місяць, а саме 12 жовтня того ж року, згідно з архівами листувань

¹ Foreign Relations of the United States, 1958–1960, China, Volume XIX - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v19/d307> (дата звернення: 07.02.2024).

² Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d163> (дата звернення: 08.02.2024).

керівників США та СРСР, останній продовжував відкриту критику дій Вашингтона, закликаючи надати КНР право на членство в ООН.¹

Однак, не дивлячись на прагнення СРСР захищати позицію КНР, радянсько-китайські відносини не були дружніми. Однією з причини було те, що Пекін не вважав проблему Тайваню міжнародною справою, та наголошував, що це лише внутрішня проблема Китаю, яку Радянський Союз не має права вирішувати. Тому, влада КНР бойкотувала усі пропозиції СРСР щодо вирішення конфлікту, навіть відмовляючись від військової допомоги. Варто відзначити, що не дивлячись на відсторонену позицію Пекіну, СРСР не полишав спроб урегулювати конфлікт дипломатичними шляхами. В своїх листах до Мао Цзедуна під час другої Тайванської кризи 1 жовтня 1958 року М. Хрущов пропонував провести перемовини зі США, які б призвели до мирного повернення островів. В свою чергу влада КНР заявила, що готує обстріли островів, та немає намірів повертати їх тут і зараз. Також правильним для них способом вирішення кризової ситуації вони бачили відхід американських військ з острова. Пекін вкотре наголошував, що поради Радянського Союзу їх не цікавлять, назвавши врегулювання кризи «внутрішньою справою Китаю».² Як наслідок, дві Тайванські кризи стали каталізатором до погіршення союзницьких відносин між Москвою та Пекіном.

Таким чином, можна зробити висновок, що керівництво КНР розглядало острів Тайвань як спосіб вирішення своїх зовнішньополітичних інтересів, зокрема набути вигідних відносин зі Сполученими Штатами. Маніпуляція подіями Тайванської кризи була зумовлена бажанням Пекіну змінити зовнішньополітичні орієнтири США, аби мати можливість успішно

¹ Foreign Relations of the United States, 1958–1960, China, Volume XIX - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v19/d307> (дата звернення: 08.02.2024).

² Бельченко А., Новоселова М. Реакция КНР на усилия советской дипломатии по разрешению тайваньского вопроса в 1949–1987 гг. 1. Вестник РУДН. Серия: ИСТОРИЯ РОССИИ. 2020. Т. 19, № 2. С. 418–437.

розвиватись як провідна країна та мати підтримку ззовні. Аналізуючи політику китайського лідера, можна помітити тенденцію до дій, спрямованих на все більше загострення американо-радянських відносин та мати можливість співпрацювати з двома блоками одночасно. Створення Пекіном напруження між країнами також було зумовлено прагненням бути першою серед соціалістичних країн, та виступати на рівних з СРСР, не маючи від них політичної залежності. В цей період радянсько-американські відносини вступали в період ослаблення напруженості, і СРСР не хотів ризикувати ядерною війною для приєднання Тайваню до КНР, так само як і США надавали перевагу підтримці хиткої рівноваги військової ескалації з непередбачуваними наслідками. Але і в подальші роки дві наддержави продовжували балансувати між миром та війною.

3.2 Перший штучний супутник Землі –початок безпрецедентної гонки озброєнь

Антагонізм між США та СРСР вплинув на всі сфери життя суспільства обох країн, перш за все на політичну, ідеологічну, економічну, військову та соціокультурну. Але розширила аспекти та вивела «холодну війну» та інший рівень протистояння раніше небачена гонка озброєнь.

Швидкі успіхи у розробці ядерної зброї розпочалися наприкінці Другої світової війни. Серйозним каталізатором рівня недовіри в американо-радянських відносинах, стало те, що Сполучені Штати не повідомили Радянський Союз, що планують скинути атомну бомбу на Хіросіму 6 серпня 1945 року. Дві атомні бомби, скинуті на Японію, вбили близько 106 000 людей і поранили близько 110 000 людей. У 1948 році Сполучені Штати випробували ще більші атомні бомби в Тихому океані, а до 1949 року Радянський Союз досяг свого ядерного потенціалу, і почалися перегони ядерних озброєнь часів Холодної війни.¹

¹ Atoms for Peace | Eisenhower Presidential Library. Home | Eisenhower Presidential Library. URL: <https://www.eisenhowerlibrary.gov/research/online-documents/atoms-peace> (дата звернення: 10.02.2024).

Сполучені Штати насторожено дивилися на прагнення Радянського Союзу до світового панування, оскільки вони розширювали свою владу та вплив на Східну Європу, а Радянський Союз обурювався геополітичним втручанням Сполучених Штатів та нарощуванням власного озброєння Америкою. Переслідуючи ідею запобігти радянській комуністичній експансії, Сполучені Штати продовжували створювати смертельну зброю. Але в 1949 році Радянський Союз випробував свою власну атомну бомбу. Сполучені Штати відповіли у 1952 році випробуванням надзвичайно руйнівної водневої «супербомби», а Радянський Союз наслідував цей приклад у 1953 році. Через чотири роки обидві країни випробували свої перші міжконтинентальні балістичні ракети, і гонка озброєнь піднялася на новий небезпечно-жахливий рівень.

20 серпня 1945 року Державний Комітет Оборони СРСР прийняв рішення про створення спеціального відділу, що був відповідальний за «керівництво всіма роботами по використанню внутрішньоатомної енергії урану». Новий комітет представляли люди, що мали владу над всією країною, такі як Л. Берія, Г. Маленков, І. Курчатов та ін. А самі етапи розробки та введення в експлуатацію ядерної зброї серйозно контролювались державою. Через рік за успішними результатами роботи нового спеціального відділу, був створений ще один комітет по реактивній техніці. Мати атомну зброю стало головною ідеєю радянського керівництва, тому для втілення в життя цієї ідеї не шкодували будь яких ресурсів.

29 серпня 1949 року, пройшли успішні випробування першої радянської атомної бомби. Здійснення «уранового проекту» супроводжувалося народженням атомної промисловості та відповідних галузей промисловості, нових напрямків у хімії, створенням електровакуумної галузі та ін.¹ Отже, у перші повоєнні роки, які офіційно проходили під лозунгами відновлення

¹. Илиевский Н.В. Холодная война / ред. Т. Ф. Зарецкая. Москва : Институт экономичес. стратегий, 2014. Т. 1. с. 589.

народного господарства, були розроблені комітети особливого значення, які відповідали за створення ракетно-ядерної зброї.

Конкретних змін політика СРСР зазнала у березні 1953 року після смерті Й. В. Сталіна. Боротьба за владу завершилася перемогою М. С. Хрущова, правління якого запам'яталось періодом «відлиги». Якщо умовно окреслити аспекти зовнішньої політики Хрущова, то можна відзначити, що визначалась вона характером та темпераментом радянського лідера. З весни 1955 року Президія ЦК у повному складі почала відвідувати дипломатичні прийоми у західних посольствах у Москві та запрошувати на прийоми до Кремля. Мало того, Хрущов навіть зрушив з місця «залізну завісу». Він підтримав поновлення масового іноземного туризму в СРСР, виступив з ініціативою проведення у Москві Всесвітнього фестивалю молоді та студентів за участю десятків тисяч іноземців, сприяв розширенню культурного та наукового обміну з США та іншими західними країнами. Новий лідер швидко звільнився від ксенофобії, яку нав'язав апарату та суспільству Сталін. В «холодній війні» М. Хрущов вбачав не лише геополітичне протистояння. Для нього це було боротьбою соціалізму та капіталізму – двох світів, про які він склав уявлення на особистому досвіді шахтаря та комуніста. У країнах Заходу він бачив перш за все протистояння «праці та капіталу», шукав підтримки у робітників і люто конфліктував із «соціал-зрадниками».

Проголосивши 1956 року гасло мирного співіснування з капіталістичними країнами, радянський лідер швидко переніс акцент на економічне та геополітичне змагання з ними. Через успіхи радянської ракетної техніки та перемогу в Суецькій кризі, Хрущов став дещо переоцінювати потенціал СРСР у змаганні з США. Американські дипломати зауважили, що під час прийому на честь святкування Жовтневої революції у листопаді 1957 року Хрущов напідпитку погрожував «поховати» капіталістичну Америку.¹ Незабаром всім стало зрозуміло, що його зовнішня політика, незважаючи на

¹ Суворов В. Кузькина мать. Хроника великого десятилетия. Добрая кн., 2012. с.264.

курс на мирне співіснування, залишається цілком революційною та «марксистською».

З приходом до влади нового радянського лідера напруженість у відносинах із США та Заходом, а на їх фоні темпи гонки озброєнь лише зростали. У середині 50-х років почалася масштабна гонка ракетних озброєнь між США та СРСР. У 1955 р. в США спостерігається тенденція укладання домовленостей на будівництво балістичних ракет, двигунів та в цілому ракетного обладнання. Темп та пріоритетність ракетних програм визначалася спеціальним рішенням президента Д. Ейзенхауера. До 1959 США створили міжконтинентальні ракети та ракети середньої дальності.¹

Не менш активним був СРСР. Радянський Союз у 50-х – на початку 60-х років вступив у нову стадію науково-технічного прогресу. У більшості країн було побудовано суспільство масового споживання, провідними галузями господарства стали ті, які виробляють товари тривалого користування. У країні необхідність змін у галузі технічного прогресу було заявлено 1955 р.² Насамперед цим зайнялася КПРС. На Пленумі ЦК КПРС у постановах у травні, потім у липні 1955 р. вказувалося на необхідність прискорення науково-технічного прогресу, впровадження у народне господарство передового досвіду та досягнень науки та техніки. У цей час було створено Державний комітет Ради Міністрів СРСР з нової техніки. Насамперед зміни торкнулися оборонних галузей. Два самостійні військових відомства (Військове міністерство СРСР та Військово-морське міністерство СРСР) були знову об'єднані в 1953 р. в одне Міністерство оборони СРСР. З цього ж року розпочався новий етап у розвитку радянських Збройних сил. Він характеризувався широким впровадженням ракетної та іншої сучасної зброї, створенням особливого виду Збройних Сил – РВСН. Воднева бомба була

¹ Безбородов А. Б. Власть и ВПК в СССР в середине 40-х – середине 70-х годов // Советское общество: будни холодной войны. Под ред. д.и.н., профессора В. С. Лельчука, д.и.н., профессора Г. Ш. Сагателяна. М.: ИРИ РАН, 2000. С.104.

² Белоусов Р.А. Экономическая история России: XX век. 5-е вид. Москва: издат, 2006. С. 207.

випробувана у серпні 1953 р. Необхідність форсованого розвитку атомної промисловості диктувалася зростаючою загрозою з боку США реалізації планів нападу на СРСР.

У другій половині 50-х М. Хрущов почав цікавитись новими видами зброї. Радянський лідер вважав, що у протистоянні зі США головним козирем буде ракетна галузь. Тому, вже в лютому 1956 року конструкторським бюро Корольова було створено міжконтинентальні балістичні ракети. Також, варто відзначити, що він зберіг колишній механізм роботи секретних комітетів, що були відповідальні за ракетно-ядерну зброю. Значним успіхом у ракетобудуванні стало створення ядерних боеголовок. У радянських конструкторських бюро було створено надзвукові винищувачі та реактивні бомбардувальники. У 1953 р. розпочато будівництво атомних підводних човнів (АПЛ).¹ Очоливши військово-промисловий комплекс СРСР, Н. С. Хрущов багато зробив для його розвитку. За роки його правління Оборонно-промисловий комплекс країни набув величезного розмаху в конструюванні та будівництві військового обладнання будь якого рівня. Для зміцнення оборонних галузей господарства було утворено нові Міністерство середнього машинобудування (основне в атомному виробництві) та Міністерство загального машинобудування (ракетобудування та освоєння космосу). Розгорнулася гонка озброєнь, яка визначала розвиток економіки обох наддержав.

Загострювалось протистояння вже навіть у космосі. Радянська космічна програма переслідувала суто військові цілі. Саме в період правління М. Хрущова, Радянський Союз почав підкорення космосу.² 4 жовтня 1957 року Радянський Союз успішно вивів на орбіту перший у світі штучний супутник Землі. Радіоаматори на сході Сполучених Штатів переключились на нижчі частоти і з тривогою слухали, як 184-фунтовий супутник видав механічні

¹ Симонов Н. С. Военно-промышленный комплекс в 1920-1950-е годы: темпы экономического роста, структура, организация производства и управление. М.: РОССПЭН, 1996. с. 276.

² Макдугал У. СССР и США - противоборство в космосе // Грани, 1986. №139. С. 252-264.

звуки пролітаючи над головою. Інші радисти швидко записали передачу, і через кілька годин американці у своїх вітальнях почули передачу супутника по радіо та телевізійним новинам.¹ Повідомлення, здавалося, підтверджувало найгірші побоювання Америки: Радянський Союз технологічно перевершив Сполучені Штати і завоював панування у космосі.

Варто відзначити, що запуск супутника був запланований на 6 жовтня 1957, тобто за місяць до 40-річчя Жовтневої революції. Це було зроблено на той випадок, якщо б пуск був невдалим, щоб мати час все виправити. Але, плани змінились наприкінці вересня, коли стає відомо про заплановану американцями наукову конференцію під сенсаційною назвою «Супутник планети. Що це?», що мала початись 6 жовтня. Виникла тривога, що США збираються запустити свій апарат напередодні цього дня. Розвідники повідомляли, що ніяких приготувань серед заокеанських ракетників не виявлено. Але про всяк випадок Корольов переконав своїх кураторів перенести запуск на 4 жовтня.²

Цікаво, що перший секретар ЦК КПРС Микита Хрущов на той час не надто серйозно ставився до космічних розробок. Успіхи ракетників цікавили його насамперед у військовому аспекті. Це не дивно. До космічних досліджень тоді всерйоз ставилися лише деякі вчені та аматори наукової фантастики. Але як тільки «Супутник-1» став подавати перші сигнали з орбіти, стало ясно, що сталася історична подія з великої літери. Вперше в історії витвору людських рук вдалося досягти першої космічної швидкості.³ Хрущов відчув, що «мирне освоєння космосу» може стати для Радянського Союзу найкращою візитівкою. Перемога в космічній гонці доводила переваги вітчизняної системи освіти та науки, говорила про самовідданість та героїзм наших учених.

¹ The Shock of Sputnik (U.S. National Park Service). *NPS.gov Homepage (U.S. National Park Service)*. URL: <https://www.nps.gov/articles/mimiarmsrace-01.htm> (дата звернення: 24.05.2023).

² Ветров Г. С. С. П. Корольов и космонавтика. Первые шаги. М: Наука, 1994. с. 153.

³ Голованов Я. К. Королев. Факты и мифы. М. : Наука, 1994. С 482.

Запуск Радянським Союзом першого супутника «Супутник» 4 жовтня 1957 року приголомшив і стурбував Сполучені Штати та решту світу, оскільки гонка озброєнь «холодної війни» незабаром перетворилася на космічну гонку. Президент Дуайт Д. Ейзенхауер намагався пом'якшити риторику щодо успіху запуску, одночасно спрямовуючи федеральні кошти на космічну програму США, щоб не залишитися позаду. Після серії невдач і невдач 31 січня 1958 року Сполучені Штати успішно запустили свій перший супутник у космос, і космічні перегони продовжилися, оскільки обидві країни досліджували нові технології для створення потужнішої зброї та технологій спостереження.

Радянська наукова громадськість недовго вихвалялася своєю очевидною перемогою. Одразу після запуску один московський вчений прокоментував: Правду кажучи, значення успішного запуску було не стільки супутника, скільки величезної радянської ракети, яка запустила супутник у космос. За допомогою супутника, Радянський Союз продемонстрував здатність своєї пускової установки СС-6 вести ракету до мети, що знаходиться на відстані тисяч миль.¹ Міжнародний резонанс цієї події виявився небувалим. Це шокувало американську громадськість, яка не звикла до думки, що знаходиться в межах досяжності радянської зброї, як тепер здавалося.

Відомі звуки радянського супутника, спіймали американські радіоаматори. А вже за кілька годин стало зрозуміло, що американські системи ППО просто не помітили радянський летючий об'єкт. Новина заповонила всі ЗМІ Америки, які запевняли, що СРСР має ціль до знищення США, як країни. Американський ринок акцій почав стрімко падати, а фон Браун пророкував «сущє пекло» у Вашингтоні — у політичному відношенні. Французький журнал «Парі-матч» писав, що теза про технічну перевагу Сполучених Штатів втратила свою актуальність. Подальші місяці американські

¹ The Soviet-American Arms Race | History Today. History Today | The World's Leading Serious History Magazine. URL: <https://www.historytoday.com/archive/soviet-american-arms-race> (дата звернення: 24.05.2023).

спеціалісти намагались вивести свій супутник, що мало стати відповіддю Радянському Союзу, але спроби не мали успіху. Перший американський супутник вийшов на орбіту лише 1 лютого 1958 року. На той час з Байконура вже вирушив і другий супутник, з собакою Лайкою на борту, з більш складною апаратурою, системою регенерації та контролю температури кабіни. Тому, перевага Москви у цій галузі не викликала сумнівів.¹

Дослідження космосу стало ще однією драматичною ареною суперництва у Холодній війні. 4 жовтня 1957 року радянська міжконтинентальна балістична ракета Р-7 запустила "Супутник" - перший у світі штучний супутник Землі та перший штучний об'єкт, виведений на орбіту Землі. Запуск «Супутника» став несподіванкою та неприємною подією для більшості американців. У Сполучених Штатах космос розглядався як наступний рубіж, логічне продовження великої американської традиції досліджень, і було вкрай важливо не поступитися надто багато позицій СРСР. Крім того, ця демонстрація переважної потужності ракети Р-7, яка, мабуть, була здатна доставити ядерну боєголовку до повітряного простору США, зробила збір розвідданих про радянську військову діяльність особливо актуальною. У відповідь президент Ейзенхауер виступив за збільшення федерального фінансування для підтримки науки, технологій, мови, стипендій та фінансування стипендій для випускників, щоб задовольнити ці нові потреби. Хоча план освіти був дорогим, близько 1 мільярда доларів протягом чотирьох років, історик Вільям І. Хічкок стверджує, що Конгрес підтримав цей план через побоювання, пов'язані зі Супутником. 31 січня 1958 США офіційно вступили в космічну гонку, запустивши на орбіту супутник «Експлорер-1». 29 липня 1958 року президент Ейзенхауер підписав Закон про національну аеронавтику та космос, заснувавши Національне управління з аеронавтики та дослідження космічного простору (НАСА). НАСА було спеціально створено для полегшення цивільних досліджень космосу, що

¹ Глушко В. П. Развитие ракетостроения и космонавтики в СССР. Москва.: Машиностроение, 1987. 314 с.

свідчить про прихильність до мирних наукових відкриттів. Незважаючи на цей ківок у бік науки заради відкриттів та знань, космічні перегони також стали ще одним проявом Холодної війни.

1958 року Сполучені Штати запустили власний супутник «Експлорер І», розроблений армією США під керівництвом вченого-ракетника Вернера фон Брауна. У тому ж році президент Дуайт Д. Ейзенхауер підписав публічний наказ про створення Національного управління з аеронавтики та дослідження космічного простору (НАСА), федерального агентства, що займається дослідженням космосу. Ейзенхауер також створив дві космічні програми, орієнтовані на національну безпеку, які діятимуть одночасно із програмою НАСА. Перша, очолювана ВПС США, присвятила себе використанню військового потенціалу космосу. Другий, очолюваний Центральним розвідувальним управлінням (ЦРУ), ВПС та новою організацією під назвою Національне розвідувальне управління (існування якої трималося в секреті до початку 1990-х років) мав кодову назву «Корона»; він буде використовувати орбітальні супутники для збору розвідувальної інформації про Радянський Союз та його союзників.

3.3 Офіційний візит Хрущова в США в 1959 р. та його наслідки

У вересні 1959 року президент Дуайт Д. Ейзенхауер запросив радянського лідера Микиту Хрущова до Сполучених Штатів з офіційним державним візитом. Запрошення Ейзенхауера ознаменувало історичний момент: уперше глава радянської держави отримав запрошення до Білого дому. Для радянського лідера це був гарний шанс побачити ворожу капіталістичну країну з середини, оцінити як політичне так і соціально-економічне життя населення. Микита Хрущов став першим радянським лідером, який відвідав США. У його подорожі, яка відбулася після візиту віце-президента Річарда Ніксона до Москви і відбулася всього через кілька днів після того, як радянська ракета успішно досягла Місяця, було чимало подій. Хрущов

зустрів широку реакцію у Сполучених Штатах. Його прийом у розпал холодної війни був безумовно неоднозначним.

Коли президент Дуайт Д. Ейзенхауер обійняв посаду 20 січня 1953 року, він готувався протистояти викликам холодної війни, зокрема Йосипу Сталіну, який правив на той момент вже майже три десятиліття поспіль. Однак раптова смерть Сталіна 5 березня 1953 року докорінно змінила подальшу концепцію американо-радянських відносин. Микита Хрущов, прийшовши до влади, почав просувати ідею «мирного співіснування». Таким чином, він намагався викорінити думку колишнього радянського диктатора про неминучість війни між капіталістичними та комуністичними країнами.

12 липня 1959 року президент Ейзенхауер направив заступника державного секретаря США Роберта Мерфі для бесіди із заступником прем'єр-міністра Радянського Союзу Фролом Козловим. На цій приватній зустрічі американський представник попросив Козлова передати запечатаний лист до прем'єр-міністра Хрущова. В цьому листі Ейзенхауер писав, що на його думку було б взаємовигідно провести неформальний обмін думками щодо проблем, які цікавлять та турбують обидві держави. Таким чином, виглядало запрошення президента Д. Ейзенхауера до М. Хрущова відвідати Білий дім.¹

Як тільки Микита Сергійович отримав запрошення, він обмінявся особистими листами з президентом Ейзенхауером, в яких вони окреслили наміри візиту та сподівання. В одному з листів Хрущов заявив, що метою його візиту є «знайти спільну мову та спільне розуміння проблем, які нам належить вирішити».² Поки тривали ці переговори, віце-президент США Річард Ніксон відвідав Радянський Союз з 23 липня по 2 серпня 1959 року, щоб відкрити Американську національну виставку. 1 серпня 1959 року, після

¹ Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d89> (дата звернення: 22.04.2024).

² Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d91> (дата звернення: 22.04.2024).

зустрічі з Ніксоном, Хрущов офіційно прийняв запрошення президента Ейзенхауера.¹ Лідер СРСР мав здійснити поїздки до міст Вашингтона, Нью-Йорка, Лос-Анджелеса, Сан-Франциско, ДеМойї, Піттсбурга, зустрітися з представниками громадських кіл США, відвідати американські промислові та сільськогосподарські підприємства, а також наукові установи.

Перший день Хрущова в Америці був переважно заповнений офіційними прийомами. В аеропорту Хрущов заявив, що прибув до Америки «з відкритим серцем та добрими намірами, бо радянський народ хоче жити у дружбі з американським народом». Зустріти М. Хрущова вийшли безліч простих американців, які стояли вздовж шляху радянського лідера. Групи глядачів і кілька військових оркестрів вишикувалися вздовж кортежу, що віз радянського лідера з аеропорту до центру Вашингтона. Хрущов сидів на задньому сидінні кабіолету і махав натовпу. Було багато випадків, коли люди стояли просто на дахах будинків Вашингтону. Офіційне американське радіо в ефірі проголосило, що таку кількість людей просто неба вулиці бачили останній раз на день святкування закінчення Другої світової війни.²

Подарунком від радянської сторони для президента США стала копія вимпелу, що спрямований на Луну, а також золотий значок, що символізував успіх Радянського Союзу в космічній справі. Було зрозуміло, що цей подарок став символом та згадкою про те, що СРСР більш досяг успіху в космосі ніж Америка. Далі Хрущов майже відразу провів майже двогодинну розмову з Ейзенхауером та його радниками. На офіційній вечері президент США наголошував: «Через нашу важливість у світі необхідно, щоб ми краще

¹ Irwin F. Gellman. Look inside also available: The President and the Apprentice Eisenhower and Nixon, 1952-1961. New Haven : Yale University Press, 2015. p. 483.

² Горлов В. Первый официальный визит главы Советского Союза в США: на пути к взаимопониманию. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки*. 2020. С. 124–132.

розуміли один одного». Хрущов погодився, додавши, що дружба між двома наддержавами необхідна.¹

Як і у багатьох приїжджих глав держав, плани поїздок Хрущова до Сполучених Штатів були зосереджені на великих містах: він прибув до Вашингтона, округу Колумбія, і відвідав Нью-Йорк, Піттсбург, Сан-Франциско і Лос-Анджелес. Однак Хрущов також обов'язково відвідав центральну частину країни, щоб на власні очі побачити американське сільське господарство. Сільське господарство мало величезне значення для радянської економіки, але вони вирощували різні культури та використовували різні методи, тому Хрущов вирушив у сільську частину Айови, щоб дізнатися про американські методи ведення сільського господарства.

Думки жителів Айови дещо розділились з приводу візиту радянського лідера. Хтось висловив стурбованість щодо його візиту та були впевнені, що прийом буде не теплий та вкрай ризикований. Але багато хто вважав візит радянського лідера до Айови найважливішою частиною його поїздки до США. Хрущов прибув до штату Айова 22 вересня 1959 року і був запрошений на прийом, влаштований губернатором Гершелем Лавлесом. Наступного дня він вирушив в поїздку по американському штату, для того щоб поспостерігати за центром американського сільського господарства. Через кілька днів після візиту Хрущова в Айову радянські газети захоплено писали про гостинність Айови до свого лідера, а газети Айови охоче поглинали повідомлення про радянське висвітлення, передані ним через міжнародні агенції друку. Газета "Де-Мойн Тріб'юн" опублікувала навіть позитивний відгук радянської щоденної газети «Правда», яка написала, що

¹ Khrushchev arrives in Washington | September 15, 1959 | HISTORY. *HISTORY*.

URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/khrushchev-arrives-in-washington> (дата звернення: 22.04.2024).

"серед американців існує величезний запас дружніх почуттів до Радянського Союзу".¹

Але, що не завжди під час поїздки була дружня атмосфера. Відомо, що вже тоді в СРСР було відомим гасло «Наздогнати і перегнати Сполучені Штати». Вже під час своєї поїздки по штату Айова радянський лідер оголосив про змагання між країнами в усіх галузях сільського господарства, а також в промисловості. Він також казав про те, що скоро радянська економіка перевершить американську і звісно згадав про радянських вчених та дослідників, нагадавши ще раз про переваги СРСР над США в космосі. Ми пишаємося, що російські слова «супутник» і «лунник» зрозумілі у всьому світі без перекладу».²

Під час екскурсії по сільському господарству штату Айова Микита Сергійович був вражений великою фермою Розуелла Гарста в Кун-Рapidс та його гібридом кукурудзи, розробленим Гарстом в 1930 році, що дозволяє отримувати більш високі врожаї. Побачивши такі досягнення, радянський лідер був стурбований та розчарований невдачами вітчизняного фермерства. Він побачив, яким може бути розвинутим сільське господарство і тому вирішив перейняти щось від капіталістичних наробіток до соціалістичного господарства.

Але не дивлячись на те, що при порівнянні соціально-економічного життя США та СРСР, та відзначаючи, що США першими йшли вперед та вигравали, Микита Сергійович впродовж поїздки завжди розповідав та доводив про на його думку переваги соціалізму над капіталізмом. Саме в Америці радянський лідер бачив деякі речі та продукти перший раз в житті, але зайвого захоплення він не показував, говорячи що в Радянському Союзі краще. Але й М. С. Хрущова американцям вдалося здивувати. Відвідуючи

¹ Khrushchev's Visit to Iowa. Cold War in the Heartland | Cold War in the Heartland. URL: <https://coldwarheartland.ku.edu/documents/khrushchev-visit-to-iowa> (date of access: 27.04.2024).

² Жить в мире и дружбе! : Пребывание Председателя Совета Министров СССР Н. С. Хрущёва в США. Москва : Государственное издательство политической литературы, 1959. с.303.

завод компанії IBM, радянський лідер був у захваті від їдальні самообслуговування. Прилетівши додому до СРСР, він негайно став впроваджувати таку систему харчування. М. С. Хрущову сподобалися у Вашингтоні камери схову на вокзалі. Сподобалися йому й автомати з газуванням. Таких технічних чудес у Радянському Союзі ще не було. Сподобалися М. С. Хрущову і хот-доги, і гамбургери. Після Поїздки М. С. Хрущова до Америки в Радянському Союзі з'явилися камери зберігання, автомати з газуванням, столові самообслуговування та низку інших нововведень. Кукурудза стає найголовнішою сільськогосподарською культурою у СРСР.

Але вкрай важливих та серйозних обертів цей візит до США прийняв під час переговорів у Кемп Девіді – резиденції президента Д. Ейзенхауера. До візиту радянського прем'єра до Кемп-Девід йшла серйозна підготовка. План операцій включав кожен деталь: умови для сну, транспорт, медичну допомогу у разі надзвичайної ситуації, безпеку, музику, меню на вечерю та навіть доступні фільми. Варто відзначити, що сам Микита Сергійович ставився до цього місця з деякою підозрою через його віддаленість.¹ Головною метою зустрічі в Кемп Девіді були перемовини щодо випробувань ядерної зброї, а також проблем розброєння та німецького питання. Згодом, у своїх спогадах М. С. Хрущов зазначав, що перемовини про розброєння не були продуктивними, тому домовитись про припинення гонки озброєнь лідери обох держав так і не змогли².

Під час перемовин у Кемп Девіді Микита Хрущов мав доволі агресивну політику перемовин саме з приводу німецької проблеми. Радянський лідер вимагав виведення американських військ з Західного Берліну. Також, Хрущов пропонував проголосити цю територію або автономною державою, або приєднати її до складу НДР. Варто зазначити, що такі різкі випадки з боку

¹ Camp David | Eisenhower Presidential Library. *Home* | Eisenhower Presidential Library.

URL: <https://www.eisenhowerlibrary.gov/research/online-documents/camp-david> (дата звернення: 27.04.2024).

² Хрущёв Н. С. Воспоминания. Москва : Вагриус, 1997. 512 с.

радянського лідера не злякали Д. Ейзенхауера та не змусили відступати від своєї політики. Між країнами було досягнуто домовленість про те, що всі міжнародні питання мають вирішуватись шляхом перемовин та домовленостей, відкидаючи будь яку можливість застосування військової сили. Як наслідок Д. Ейзенхауер та М. Хрущов відмовлялися від політики «з позиції сили».

Можна сказати, що завдяки візиту Хрущова американо-радянські відносини взяли новий вектор розвитку. Після відкритого довгого конфлікту, який в будь який момент міг спровокувати нове військове зіткнення, настав хоч і короткий, але мирний час відносин Заходу та Сходу. Не дивлячись на те, що багато зі спірних міжнародних питань так і не були вирішені, головною перемогою цих перемовин можна вважати домовленість про вирішення всіх політичних розбіжностей за допомогою перемовин. Хоча переговори в Кемп-Девіді не призвели до негайного вирішення напруженості часів холодної війни, вони ознаменували собою крок уперед в американо-радянських відносинах. Ці розмови ознаменували відлигу та момент дипломатичного прогресу у постатомному світі. Найголовніше, це підтримувало атмосферу словесних дебатів, а чи не ядерної загрози.

Незважаючи на те, що Хрущов не домогся взаєморозуміння у питаннях припинення випробувань ядерної зброї та про загальне та повне роззброєння, два лідери не уклали жодної угоди, але напруженість між двома країнами явно знизилася. Д. Ейзенхауер дав згоду на участь у конференції в Парижі і на візит у відповідь до Москви. Натомість навесні наступного року цей прогрес сповільнився. 1 травня 1960 року радянські збройні сили збили американський літак-розвідник U-2, який пролітав над радянським повітряним простором. Сполучені Штати використовували U-2 протягом кількох років для збирання розвідувальної інформації про радянські ракетні можливості. Хоча Ейзенхауер обмежив польоти U-2 у 1959 році через побоювання з приводу Берліна, візиту Хрущова та потепління відносин після

Кемп-Девіда, розвідувальна спільнота наполягала на зборі додаткової інформації, і президент Ейзенхауер поступився.

Ситуація ще більше ускладнювалася тим, що і президент Ейзенхауер, і прем'єр-міністр Хрущов зустрілися 16 травня у Парижі на зустрічі на найвищому рівні між Сполученими Штатами, Радянським Союзом, Великою Британією та Францією. Хоча на саміті планувалося обговорити питання роззброєння, випробувань ядерної зброї та Берліна, його затьмарив інцидент із U-2. Зрештою це призвело до подальшої недовіри, посилення напруженості та скасування візиту у відповідь президента Ейзенхауера до Москви. Відлига в радянсько-американських відносинах була недовгою, але мирні переговори не пройшли марно. Коли 1962 р. Карибська криза підвела світ до ядерного порогу, досвід зустрічей двох лідерів став у нагоді. СРСР та США у ці страшні дні шукали точки дотику та не хотіли війни.

Висновки

Після закінчення Другої світової війни у 1945 році Сполучені Штати та Радянський Союз були двома домінуючими країнами у зруйнованому війною світі. Кожна з них прагнула зберегти свою перевагу, налагоджуючи тісні економічні, соціальні та військові зв'язки з сусідами та союзниками. Це постійне прагнення поваги та переваги в історіографії отримало назву «холодна війна».

Президент Дуайт Д. Ейзенхауер у 1952 році проводив кампанію за висування кандидатури на пост президента від республіканської партії, сподіваючись, що його військова служба як верховний головнокомандувач союзних військ у Європі доведе його здатність керувати та захищати Америку. Президент Гаррі С. Трумен, який ішов, був змушений визнати, що військовий союз з Радянським Союзом зруйнований, а конфлікти між двома наддержавами загострилися. Ейзенхауера було обрано переважною більшістю голосів, і він вважав, що зможе спиратися на теплі робочі відносини, які він мав з СРСР під час Другої світової війни.

Початок президенства Д. Ейзенхауера став початком докорінних змін в американській зовнішній політиці. Прийшовши до влади в 1952 році американський президент був готовий до тяжкої та затяжної дипломатичної війни з радянським тоталітарним лідером Й. Сталіним, який в березні 1953 році помер. Ця неочікувана новина мала бути для США шансом стати єдиною світовою країною лідером, натомість нова адміністрація президента опинилась не готова до цього. Багато чого нажаль не було зроблено, що могло докорінно змінити світові міжнародні відносини та вплинути на хід американо-радянської конфронтації. З початком правління Д. Ейзенхауера нова адміністрація не розробила ідеологію, цілі та методи їх досягнення у веденні зовнішньої політики у бік Радянського Союзу.

Кожна світова політична подія була для адміністрації США проблемою, що в свою чергу ставало поштовхом до створення нових зовнішньо-політичних

доктрин та проектів. Подальший перебіг подій дає зрозуміти, що багато написаних планів та документів були реалізовані, що створило нові сторінки в історії американо-радянських відносин та визначили зовнішньополітичну концепцію США на всі подальші роки «холодної війни», що в свою чергу виявлялось в низці внутрішньополітичних криз у країнах Східного блоку.

Після смерті Й. Сталіна до влади прийшов Микита Хрущов, чий період правління відзначається як «відлига». Варто відзначити, що потелпіння також простежувалось саме в американо-радянських відносинах, але не все було одностайно. Першими серйозними подіями-викликами для американо-радянських відносин стали польський та угорський жовтень 1956 року. В результаті цих повстань адміністрація США зрозуміла, що для збереження контролю над країнами «народної демократії» радянська влада піде на крайні міри, включаючи військове втручання. Якщо з початком повстань, американська влада поширювала своє інформаційне поле на Польщу та Угорщину для їх заохочення виходу з контролю СРСР, то потім стало зрозуміло, що це було неможливо, через присутність радянських військ по всій Східній Європі. США хотіли підтримати протестуючих та їхні антирадянські настрої, сподіваючись, що вони здобудуть незалежність, при цьому ще не вплутуючись у військові дії.

Після подій в Польщі та Угорщині вони краще зрозуміли важливість країн-сателітів для Радянського Союзу, але відносини знову ввійшли в стадію «охолодження». Вслід за подіями в країнах народної демократії, криза настигла Суецький канал, що остаточно утвердила на позиціях світового лідерства США та СРСР. Але в той же час стало зрозуміло, що обидві наддержави сильніше за всього бояться прямого військового конфлікту між собою, що спонукало до вирішення суперечок більш дипломатичними шляхами. В контексті американо-радянських відносин 1956 рік став періодом нестабільності Америки щодо довіри до Радянського Союзу. Політичні кола поділились умовно на два табори, де одні закликали до мирної та довірливої

співпраці, а інші висловлювали застереження щодо цього. Ця зовнішньополітична нестабільність з боку Америки, лише загострювала ситуацію. Сполучені Штати довіряли Радянському Союзу лише тоді, коли це працювало на їхню користь. Американська адміністрація постійно грала у вичікувальну гру з СРСР. Холодна війна стала нестабільним часом, коли обидві наддержави постійно чекали, щоб відреагувати на дії один одного. Битва між «вільним світом» та комунізмом збережеться і після 1956 року.

«Холодна війна» між світовими наддержавами не змогла пройти осторонь політичних кризових явищ інших країн, учасниками яких неодмінно ставали Радянський Союз та США. Прикладом цього стала Тайванська криза 1958 року, яка показала, що цей період радянсько-американські відносини вступали в період ослаблення напруженості, і СРСР не хотів ризикувати ядерною війною для приєднання Тайваню до КНР, так само як і США надавали перевагу підтримці хиткої рівноваги військової ескалації з непередбачуваними наслідками. Але варто зауважити, що умовний «мир» між країнами був доволі хитким.

Новим витокom американо-радянських відносин став початок гонки озброєнь між країнами. Ще по завершенню Другої Світової війни, однією з головних причин конфлікту між США та СРСР стала розробка та застосування ядерної зброї, що ставало однією з головних причин недовіри один до одного. Страх застосування смертельної зброї тримав у страху та водночас зупиняв від ескалації військового конфлікту. Згодом, змагання між комуністичним та капіталістичним світами досягли космосу. В жовтні 1957 року Радянський Союз вивів на орбіту перший у світі штучний супутник Землі, що означало їх панування в космосі над Америкою. Лише через рік у 1958 році США запустили у космос свій супутник.

З приходом до влади М. Хрущова політика СРСР зазнала всебічних змін. Відносини між США та СРСР потеплішали, що відображалось у відвідуванні радянською стороною дипломатичних прийомів в західних посольствах, а

також сприянні іноземного туризму в СРСР. А вже восени 1959 року Д. Ейзенхауер надіслав запрошення для Микити Сергійовича відвідати Сполучені Штати з офіційним візитом. Це був історичний випадок, так як уперше глава радянської держави отримав запрошення до Білого дому. Поїздка тривала два тижні та пройшла без особливих потрясінь. Натомість, М. Хрущов активно проводив цей час, спілкуючись як і з політичними кругами Америки так і з жителями капіталістичної країни. Однак, все таки головною подією цієї поїздки стали перемовини лідерів обох держав у Кемп-Девіді, де вирішувались такі питання як, німецька проблема та ядерне розброєння. Ці перемовини нажаль не можна назвати продуктивними, але було досягнуто домовленість про вирішення будь яких кризових явищ за допомогою перемовин, без застосування силових засобів. Як результат, візит Хрущова позитивно вплинув на розвиток американо-радянських відносин, хоча і на короткий термін.

Перелік використаних джерел та літератури:

1. Беседа т. Сталина И. В. с корреспондентом „Правды“. За индустриальные кадры. 1951. С. 1–2.
2. Жданов А. О международном положении // Правда. 1947. № 280. С. 2-3.
3. Жить в мире и дружбе!: Пребывание Председателя Совета Министров СССР Н. С. Хрущёва в США. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1959. 446 с.
4. Заявление правительства СССР правительству Великобритании. 31 января 1955 г. | Проект «Исторические Материалы». Проект «Исторические Материалы» | Факты, только факты, и ничего, кроме фактов... URL: <https://istmat.org/node/54345> (дата звернення: 07.02.2024).
5. Из выступления министра иностранных дел СССР В.М. Молотова на совещании министров иностранных дел в Женеве. 29 апреля 1954 г. | Проект «Исторические Материалы». Проект «Исторические Материалы» | Факты, только факты, и ничего, кроме фактов... URL: <https://istmat.org/node/54309> (дата звернення: 03.02.2024).
6. Интервью И.В. Сталина корреспонденту газеты «Правда» по поводу фултонской речи У. Черчилля. 14 марта 1946 г. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/297715-intervyu-i-v-stalina-korrespondentu-gazety-locale-nil-pravda-locale-nil-po-povodu-fultonskoy-rechi-u-cherchillya-14-marta-1946-g> (дата звернення: 17.10.2023).
7. К выступлению президента Эйзенхауэра// Правда. 1953. №115. с.1.
8. Фултонская речь Уинстона Черчилля в Вестминстерском колледже - Российское историческое общество. Российское историческое общество - Российское историческое общество. URL: <https://historyrussia.org/tsekh-istorikov/archives/fultonskaya-rech-uinstonachurchillya-1946-goda.html> (дата звернення: 17.10.2023).

9. Хрущёв Н. С. Воспоминания. Москва : Вагриус, 1997. 512 с.
10. Atoms for Peace | Eisenhower Presidential Library. Home | Eisenhower Presidential Library. URL: <https://www.eisenhowerlibrary.gov/research/online-documents/atoms-peace> (дата звернення: 10.02.2024).
11. Avalon Project - Truman Doctrine. Avalon Project - Documents in Law, History and Diplomacy. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp (дата звернення: 20.10.2023).
12. Camp David | Eisenhower Presidential Library. Home | Eisenhower Presidential Library. URL: <https://www.eisenhowerlibrary.gov/research/online-documents/camp-david> (дата звернення: 27.04.2024).
13. Documents on International Affairs, 1947–1948. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d80> (дата звернення: 18.11.2023).
14. Dwight D. Eisenhower: Foreign Affairs | Miller Center. Miller Center. URL: <https://millercenter.org/president/eisenhower/foreign-affairs> (дата звернення: 11.12.2023).
15. Foreign Relations of the United States, 1947, General; The United Nations, Volume I - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v01/d390> (дата звернення: 04.01.2024).
16. Foreign Relations of the United States, 1949, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume V - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v05/d13#:~:text=These%20conclusions%20were%20without%20resort%20to%20war.> (дата звернення: 04.01.2024).

17. Foreign Relations of the United States, 1952–1954, . URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d80> (дата звернення: 18.11.2023).

18. Foreign Relations of the United States, 1952–1954, East Asia and the Pacific, Volume XII, Part 1 - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v12p1/d150> (дата звернення: 03.02.2024).

19. Foreign Relations of the United States, 1952–1954, National Security Affairs, Volume II, Part 1 Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d80> (дата звернення: 15.05.2023).

20. Foreign Relations of the United States, 1952–1954, Vol. VIII, pt. 2. Soviet Union. Wash.: Gov. Print. Off, 1988. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08>

21. Foreign Relations of the United States, 1952-1954. Vol. II, National Security Affairs. Part 1. Wash: Government Print Office, 1984. P.577-597.

22. Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Eastern Europe, Volume XXV - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v25/d51> (дата звернення: 05.01.2024).

23. Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Suez Crisis, July 26–December 31, 1956, Volume XVI - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v16> (дата звернення: 14.01.2024).

24. Foreign Relations of the United States, 1958–1960, China, Volume XIX - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v19/d307> (дата звернення: 07.02.2024).

25. Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d163> (дата звернення: 08.02.2024).

26. Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d89> (дата звернення: 22.04.2024).

27. Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d91> (дата звернення: 22.04.2024).

28. Gellman Irwin F. Look inside also available: The President and the Apprentice Eisenhower and Nixon, 1952-1961. New Haven : Yale University Press, 2015. p. 483

29. Ponzo James F. The new look, the Eisenhower doctrine and the Lebanon intervention. Department of Strategy, 1991. P. 5. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA235834>

30. John Foster Dulles on Massive Retaliation. URL: <https://www.everything2.com/index.pl?node=John%20Foster%20Dulles%20on%20Massive%20Retaliation%20> (дата звернення 10.12.2023)

31. Khrushchev arrives in Washington | September 15, 1959 | HISTORY. HISTORY. URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/khrushchev-arrives-in-washington> (дата звернення: 22.04.2024).

32. Khrushchev's Visit to Iowa. Cold War in the Heartland | Cold War in the Heartland. URL:

<https://coldwarheartland.ku.edu/documents/krushchev-visit-to-iowa> (date of access: 27.04.2024).

33. Milestones: 1953–1960 - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/eisenhower-doctrine> (дата звернення: 24.01.2024).

34. Milestones in the History of U.S. Foreign Relations - Office of the Historian. Latest News - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/eisenhower-doctrine> (дата звернення: 19.05.2024).

35. A Report to the National Security Council. Washington: Basic national security policy, 1953. p. 12.

36. Telegram from the Legation in Hungary to the Department of State. Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Eastern Europe, Volume XXV - Office of the Historian. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v25/d105> (дата звернення: 07.01.2024).

37. The Long Telegram. Teaching American History. URL: <https://teachingamericanhistory.org/document/the-long-telegram/> (дата звернення: 20.10.2023).

38. The Papers of Dwight David Eisenhower. World Wide Web facsimile by The Dwight D. Eisenhower Memorial Commission of the print edition; Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1996. Vol. 4-6

39. The Shock of Sputnik (U.S. National Park Service). NPS.gov Homepage (U.S. National Park Service). URL: <https://www.nps.gov/articles/mimiarmsrace-01.htm> (дата звернення: 24.05.2023).

40. The Soviet-American Arms Race | History Today. History Today | The World's Leading Serious History Magazine. URL: <https://www.historytoday.com/archive/soviet-american-arms-race> (дата звернення: 24.05.2023).

41. Truman Doctrine (1947). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine> (дата звернення: 06.11.2023).

42. Бузань В. Суецька криза 1956 в міжнародних відносинах. Вісник Київського національного університету імені Т.Шевченко. 2011. № 107. С. 4–7.

43. Зашкільняк Л.О. Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. с. 752

44. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002) Вінниця: Фоліант, 2003. 560 с.

45. Амброз С. Эйзенхауэр. Солдат и президент / пер. с англ. Ю.А. Здорова. Москва: Книга, 1993. 560 с.

46. Безбородов А. Б. Власть и ВПК в СССР в середине 40-х – середине 70-х годов // Советское общество: будни холодной войны. Под ред. д.и.н., профессора В. С. Лельчука, д.и.н., профессора Г. Ш. Сагателяна. Москва: ИРИ РАН, 2000. 200 с.

47. Белоусов Р.А. Экономическая история России: XX век. 5-те вид. Москва: издат, 2006. 354 с.

48. Бельченко А., Новоселова М. Реакция КНР на усилия советской дипломатии по разрешению тайваньского вопроса в 1949–1987 гг. 1. Вестник РУДН. Серия: История России. 2020. Т. 19, № 2. С. 418–437.

49. Бельченко А., Новоселова М. Реакция КНР на усилия советской дипломатии по разрешению тайваньского вопроса в 1949–1987 гг. 1. Вестник РУДН. Серия: История России. 2020. Т. 19, № 2. С. 418–437.

50. Бирюков Н.Г, Федорякин К.В. Тайванский вопрос в контексте противостояния Китая и Запада. Международный научный журнал «Вестник науки». 2023. Т. 2, № 2. С. 145–150.
51. Ближневосточный конфликт: из документов архива внешней политики РФ 1947-1967 / ред. В.В. Наумкин. Москва : МФД, 2003. 608 с.
52. Ветров Г. С. С. П. Королёв и космонавтика. Первые шаги. М: Наука, 1994. с. 153
53. Война в Корее, 1950–1953. Санкт Петербург : Издательство Полигон, 2003. с. 29-39.
54. Глушко В. П. Развитие ракетостроения и космонавтики в СССР. Москва: Машиностроение, 1987. 400 с.
55. Голованов Я. К. Королев. Факты и мифы. Москва: Наука, 1994. 500 с.
56. Горлов В. Первый официальный визит главы Советского Союза в США: на пути к взаимопониманию. Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки. 2020. С. 124–132.
57. Джеймс Аллен. План Маршала. План восстановления или военный план / пер. з англ г. Дубской. Москва: Иностранная литература, 1949. С.56.
58. Илиевский Н.В Холодная война / ред. Т. Ф. Зарецкая. Москва: Институт экономичес. стратегий, 2014. Т. 2 482 с.
59. Илиевский Н.В Холодная война / ред. Т. Ф. Зарецкая. Москва: Институт экономичес. стратегий, 2014. Т. 2 500 с.
60. История международных отношений / ред. А. Торкунова, М. Наринский. Москва : Московский государственный институт международных отношений, 2012. Т. 3 : Ялтинско-Потсдамская система. 400 с.

61. Киссинджер Г. Дипломатия / пер. з англ В. В. Львова. Москва : Ладомир, 1997. 848 с.
62. Костриц А. , Стыкалин А.С. Венгерский кризис 1956 г. в контексте хрущевской оттепели, международных и межблоковых отношений. Москва: Нестор-История, 2018. С.65.
63. Макдугал У. СССР и США - противоборство в космосе // Грани, 1986. №139. С. 252-264.
64. Маныкин А. С. Новая и Новейшая история стран Западной Европы и Америки. Москва: Слово, 2004. с. 687
65. Минкова К. В.. «Открыть перед Россией дверь, в которую она не войдет»: США, СССР и план Маршалла. Труды кафедры американских исследований. 2019. С. 85
66. Мирошников С. Н. Президентские выборы 1952 г. и позиция Республиканской партии по вопросам взаимоотношения США со странами Восточной Европы и СССР. Вестник Томского государственного университета. 2011. № 345. С. 78–83.
67. Наринский М. М. Нарастание конфронтации: план Маршалла, Берлинский кризис. Советское общество: возникновение, развитие, исторический финал / ред. Ю. Н. Афанасьев. 2-ге вид. Москва, 1997. 553 с.
68. Орехов А.М. Советский Союз и Польша в годы «оттепели»: из истории советско-польских отношений. Москва: ИНДРИК, 2005. 400 с.
69. Пелипась М.Я. Суэцкий кризис 1956 года. / ред. Н. Егорова. Москва : Холодная война. 1945-1963 гг. Историческая ретроспектива, 2003.
70. Румянцев В. Д. Эйзенхауэр и решение об отправке американских войск в Ливан в 1958 г. История. 2007. С. 88–92.

71. Румянцев В.П. Венгерский мятеж и Суэцкий кризис 1956 г.: пределы и возможности американской дипломатии. Известия АлтГУ. Исторические науки и археология. 2019. № 5. С. 69–75.
72. Симонов Н. С. Военно-промышленный комплекс в 1920-1950-е годы: темпы экономического роста, структура, организация производства и управление. Москва: РОССПЭН, 1996. 333 с.
73. Системная история международных отношений 1918-2003 / ред. А.Д. Богатуров. Москва, 2003. Т. 3 : События 1945-2003. с. 400
74. Суворов В. Кузькина мать. Хроника великого десятилетия. Добрая книга, 2012. 432 с.
75. Уткин А. И. Мировая холодная война. Москва: Эксмо, 2005. 600 с.
76. Kelly Andrew . ANZUS and the Early Cold War: Strategy and Diplomacy between Australia, New Zealand and the United States, 1945-1956. Open Book Publishers, 2019. 216 p.
77. Meena Bose. Shaping and Signaling Presidential Policy: The National Security Decision Making of Eisenhower and Kennedy. Texas: A&M University Press, 1998. P.26-28.
78. Robert R Bowie. Immerman Richard H. Waging Peace: How Eisenhower Shaped an Enduring Cold War Strategy. Oxford University Press, 1998. p.46-47.
79. Kingseed C. Eisenhower and the Suez Crisis of 1956. Louisiana State University Press, 1995, 1995. p. 29.
80. Chen J. Mao's China and the Cold War. London : The University of North Carolina Press, 2001. p. 163.
81. David Nason Wilson. The Eisenhower Doctrine and its Implementation In Lebanon-1958. The University of Texas at Austin. 2002. P. 41–49.
82. Parsons Emily. “When They Begin to Crack They Can Crack Fast We Have to Keep the Pressure On United States Reactions to the Events

in Poland. "Re-Thinking U.S.-Soviet Relations in 1956: Nikita Khrushchev's Secret Speech, the Poznań Revolt, the Return of Władysław Gomułka, and the Hungarian Revolt". 2014. P. 88–113.

83. Parsons Emily. We Were Caught With Our Hands Tied: United States Reactions to the Hungarian Revolt of 1956. *Re-Thinking U.S.-Soviet Relations in 1956: Nikita Khrushchev's Secret Speech, the Poznań Revolt, the Return of Władysław Gomułka, and the Hungarian Revolt*. 2014. C. 113–152.

84. Fowler R. More than a Doctrine. *The Eisenhower Era in the Middle East*. Potomac Books is an imprint of the University of Nebraska Press, 2018. p.141

85. Gaddis J. L. Now we know. *Rethinking Cold War History*. Oxford: Clarendon Press, 1997. P.33.

86. Sakwa Geogre. The polish october: A Re-Appraisal through historiography. *The Polish Review*. 1978. Vol. 23, no. 3. P. 62–78.

87. Goldman M. Almost War: An Examination of The 1954-1955 and 1958 Taiwan Straits Crises. Chicago: University of Chicago. p. 11.

88. Goodpaster Andrew J. Organizing the White House *The Eisenhower Presidency: Eleven Intimate Perspectives of Dwight D. Eisenhower* / Ed. By Thomson Kenneth W. Lanham. MD: University Press of America, 1984. P.139.

89. Arendt Hannah. Totalitarian Imperialism: Reflections on the Hungarian Revolution. *The Journal of Politics*. Vol. 20, no. 1. P. 5–43.

90. Howard Harry N.. The Regional Pacts and the Eisenhower Doctrine. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1972. Vol. 401. P. 85–94.

91. Kamm Henry Rioting Over Hard Life in Poland Led to 'Golden October' of 1956. *The New York Times*. 1970. P. 8.

92. Kalicki J.H. *The Pattern of Sino-American Crisis: Political-Military Interactions in the 1950's*. New York: Cambridge University Press, 1967. p. 123.
93. Zawodny J.K. The polish section of radio free Europe, 1952-56: War for the minds of men. *The Polish Review*. 1986. Vol. 31, no. 4. P. 317–321.
94. Weydenthall Jan B. De. *The Communists of Poland : an historical outline*. Hoover Institution Press, Stanford University, Stanford, Calif, 1986. p. 74.
95. Lukowski Jerzy, Zawadzki W. *A Concise History of Poland*. Cambridge University Press, 2006. 371 p.
96. Glennon John P. Edward C. Keefer Ronald D. Landa Stanley Shaloff. *Foreign Relations of the United, States, 1955-1957*. Washington : United States Government Printing Office, 1990. p. 190
97. Massia Kyle. Poland 1956: A Year of Protest and Progress. *Afficio Undergraduate Journal*. P. 20–38.
98. Massia Kyle. Poland 1956: A Year of Protest and Progress. *Afficio Undergraduate Journal*. P. 20–38.
99. *Makers of American Diplomacy from Benjamin Franklin to Henry Kissinger* /Ed. By F.Merly and Th.Wilson.- N.Y: Scribners, 1974. P. 401.
100. Kramer Mark. The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings. *Journal of Contemporary History*. 1998. Vol. 33, no. 2. P. 163–214.
101. Mitrovich G. *Undermining the Kremlin. America's Strategy to Subvert the Soviet Block, 1947–1956*. London: Cornell University Press, 2000. p.130
102. Gafuik Nicholas. *More than a peacemaker: Canada's cold war Policy and the Suez crisis 1948-1956*. Department of History Mc Gill University, Montreal, 2004. p. 63.

103. Parting the Curtain: Propaganda, Culture, and the Coldwar, 1945-1961 / Ed by Walter L. Hixson. New York: St. Martin's, 1997. p. 200.

104. Hahn Peter L. . Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. Presidential Studies Quarterly. 2006. Vol. 36, no. 1. P. 38–47.

105. Policy of the United States Toward Formosa(Taiwan): Concern of the United States Regarding Possible Conquest by Chinese Communists Files. Washington: Note by the Executive Secretary of the National Security Council, 2016. P.274.

106. Reagan R. The Brotherhood of Man. Fulton: Breakthrough, 1990. p. 15.

107. Takeyh Ray. The Origins of the Eisenhower Doctrine. The US, Britain and Nasser's Egypt, 1953–57. University of California at Berkeley, 2000. p. 152.

108. Divine Robert A.. Eisenhower and the cold war. New York : Oxford University Press Oxford New York, 1981. 195 p.

109. Taft Robert A.. A Foreign Policy for Americans. New York : Doubleday and Company, 1991. p.85.

110. Donovan Robert J., Eisenhower. New York: The Inside Story, 1956. p. 41; Emmet John Hughes. New York The Ordeal of Power, 1963. p. 101.

111. Pelchat Thomas. The United States Reacts. Fostering A Fostering A Feeling of Betreeling of Betrayal: United States F al: United States Foreign Policy and olicy and the 1956 Hungarian Revolution. 2020. P. 42–48.

112. Pickett William B. Kennan George F. and the Origins of Eisenhower's New Look An Oral History of Project Solarium : Monograph Series. Princeton Institute for International and Regional Studies, 2004. p.22.

113. Pickett William B. New Look or Containment? GEORGE F. KENNAN AND THE MAKING OF REPUBLICAN NATIONAL

SECURITY STRATEGY. Department of Rare Books and Special Collections, Princeton University, 2005. P.3.

114. Yaqub S. Contesting Arabism: The Eisenhower doctrine and the Arab Middle East, 1956-1959. Department of History, University of Chicago. P. 111–123.

115. Zhao X. The Limits of Confrontation: Nuclear Weapons, the 1958 Taiwan Strait Crisis, and China-U.S. Relations. *Journal of Cold War Studies*. 2023. T. 25, № 2. C. 112–149.

116. Prof. Machcewicz: W październiku 1956 r. byliśmy o krok od wybuchu powstania. *dzieje.pl*. URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/prof-machcewicz-w-pazdzierniku-1956-r-byalismy-o-krok-od-wybuchu-powstania> (дата звернення: 09.01.2024).

Резюме

Ганжа Станіслава Миколаївна. Американо-радянські відносини в період президенства Д. Ейзенхауера.

Диплома робота присвячена дослідженню американо-радянських відносин в період президенства Д. Ейзенхауера. Розглянуто етапи становлення дипломатичних відносин між країнами. Проаналізовані події та чинники, які впливали на розвиток американо-радянських відносин. Вивчено як змінювалось економічно-соціальне та політичне життя СРСР та США в період конфронтації. Дослідження приділяє увагу розкриттю тем міжнародних кризових явищ, політичних доктрин та гонці озброєнь.

Summary

Hanzha Stanislava Mykolaivna. American-Soviet relations during the presidency of D. Eisenhower.

The thesis is devoted to the study of American-Soviet relations during the presidency of D. Eisenhower. The stages of formation of diplomatic relations between countries are considered. The events and factors that influenced the development of American-Soviet relations are analyzed. It is studied how the economic, social and political life of the USSR and the USA changed during the period of confrontation. The study pays attention to the disclosure of the topics of international crisis phenomena, political doctrines and the arms race.

